

**T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI**

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE
YAPILAN SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamit COŞKUN

OSMANİYE / 2021

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE YAPILAN SOSYAL POLİTİKA
UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamit COŞKUN

Danışman: Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELA

OSMANİYE / 2021

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

“Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yapılan Sosyal Politika Uygulamaları” başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Başkan: Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU.

Üye: Doç. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2021

.....

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 20/10/2021

İMZA

Hamit COŞKUN

ÖZET

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE YAPILAN SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Hamit COŞKUN

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU

Ekim 2021, 87 sayfa

Toplumların oluşmasıyla birlikte ortaya çıkan ihtiyaç sahiplerine yardım etme duygusu zamanla Sosyal Hizmet kavramının doğmasına yol açmıştır. Bu araştırma da zamanla profesyonel bir hizmete dönüşen Sosyal Hizmetin Dünyada ve Türkiye de yaşanan değişim süreci belli dönüm noktaları açısından değerlendirilerek sunulmuştur. Dünyada sanayi Devrimi ve sonrasında yaşanan modernleşme süreci Osmanlı da Tanzimat Döneminde Batılılaşma adıyla hızlanmıştır. 1876 Yılında başlayan Sultan II. Abdulhamid döneminde, Batılılaşma çalışması geleneksel değerlerimiz ile Batı da ki modern kurumları kaynaştırarak ülkemize Darülaceze, Darulhayr-ı âli, Hamidiye Etfal Hastanesi gibi birçok yeni kurumun kazandırılması şeklinde yaşanmıştır. Sultan II. Abdulhamid döneminde kurulan bu kurumlar ilerleyen süreçte I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan Yeni Türk Devletinin yapılanma sürecinde sosyal alanda kurulan birçok kuruma temel olan çalışmalardır. Bu çalışmada Sosyal Hizmet alanında tarihsel süreçte Dünyada yaşanan gelişmelerden bazı kesitler ile Osmanlı döneminde yaşanan gelişmeler ve Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci ifade edilmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Sosyal Hizmet, II. Abdulhamid, Darulaceze, Darulhayr-ı âli, Hamidiye Etfal Hastanesi.

ABSTRACT

SOCIAL POLICY PRACTICES IN SULTAN ABDULHAMID II ERA

Hamit COŞKUN

Master Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU

October 2021, 87 pages

The feeling of helping the needy people, which emerged with the formation of societies, led to the emergence of the concept of Social Work over time. In this research, the change process of Social Work, which has turned into a professional service over time, in the World and in Turkey has been evaluated in terms of certain turning points. The modernization process experienced during and after the Industrial Revolution in the World accelerated under the name of Westernization in the Tanzimat Period in the Ottoman Empire. During the reign of Sultan Abdulhamid II, which started in 1876, Westernization work was experienced in the form of bringing many new institutions to our country by fusing our traditions and values with modern institutions in the West. Sultan II. These institutions, which were established in the period of Abdulhamid, are the work that are the basis of many institutions established in the social field during the structuring process of the New Turkish State, which was established after the First World War and the War of Independence. In this research, some sections of the developments in the world in the historical process in the field of Social Work and the developments in the Ottoman period and the transition process to the Republic of Turkey are expressed.

Keywords: Social worker, Abdulhamid II, Darulaceze, Darulhayr-ı Ali, Hamidiye Etfal Hospital.

ÖN SÖZ

Tarihte insanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı ilk dönemlerden itibaren toplumda dayanışmanın ve sosyal yardımlaşmanın ilk örnekleri verilmiştir. Tabi ki o dönemlerden günümüze, insanlığın yaşadığı değişim süreçlerine bağlı olarak sosyal hizmet alanına dahil edilebilecek uygulamalarda birçok evreden geçerek günümüze gelmiştir. Tarih boyunca sosyal hizmet bir problem ve aynı zamanda sorumluluk olmuştur. Bu konu Tarih boyunca Türk tarihinde ve Osmanlı Devletinde de önemli bir gündem olmuştur. Sosyal hizmet ve yardımlaşma, temelinde sosyal adalet ve hak kavramları üzerine bina edilmiştir. Dünyada demokrasi, modernleşme, evrensel haklara paralel olarak geleneksel yardımlaşma ve dayanışma yapısından, yeni stratejilerle Sosyal adalet anlayışı ile sosyal refah uygulamaları oluşturulan sağlam kurumsal yapılarla bilimsel bir boyuta ulaştığı görülmektedir. Dünya da yaşanan bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye’de Avrupa Birliği adaylık süreci ile birlikte 2000’li yıllarda geleneksel sosyal yardım ve dayanışma anlayışından hızlı bir şekilde mevzuat değişiklikleriyle sosyal hizmetlerin sosyal adalet ve hak temelli bir şekilde verilmesi konusunda reformlar gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmada II. Abdülhamid dönemi sosyal politika faaliyetlerinin incelenmesinin yanında özellikle bu alanda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden Türkiye Cumhuriyeti’ne intikal ederek halen günümüzde dahi varlığını sürdüren kurumlar incelenmiş ve bu kurumların geçirdiği değişim ve gelişimler ortaya konulmuştur. Özellikle Avrupa’da sosyal politika ve reformların devlet tarafından geliştirilerek uygulanmaya konulması çalışmaları ön plana çıkınca Osmanlı döneminde de sosyal politika ve sosyal politika alanında hizmet veren kuruluşların modernleştirilmesi çabaları bu anlayış çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. Sosyal politika alanındaki geleneksel ve modern uygulamaların bir araya getirilme çabalarındaki bir takım çalışmalar II. Abdülhamid dönemine tezahür etmiştir.

Osmanlı devletinin son dönemlerinde de devletin yaşadığı dağılma sürecinde tahta çıkan Sultan II. Abdulhamid çok önemli siyasi, askeri ve ekonomik sorunlar içerisinde Osmanlı Devletinin Modernleşme sürecini hızlandırırken kendi kültürel değerlerimizi ve birikimimizi yok etmeden Osmanlı Devletini çöküşten kurtarmaya çalışmıştır. Ancak sürekli kaybedilen savaşlar, kapitülasyonlar, sanayileşmenin gerçekleşmemiş olması, meşrutiyetçilerin yoğun baskıları, azınlık isyanları ve Batı Ülkelerinin Osmanlıyı parçalama arzuları içerisinde 33 yıl ülkeyi yöneten Padişah

eğitim, sağlık, askeri ve sosyal birçok alanda da büyük yatırımlar ve icraatlar gerçekleştirmeyi başarmıştır.  bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Sosyal Hizmet ve Gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. İkince bölümde Osmanlı Döneminde Sosyal Hizmet faaliyetlerine yer verilmiştir. nc bölümde ise Sultan II.Abdulhamid Döneminde Sosyal Hizmet çalışmalarına yer verilmiştir.

Tezin hazırlanmasında yardım ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Susran Erkan Eroğlu Bey'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez sürecinde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Selim Coşkun Bey'e ve kardeşim Mohammed Al Mahmoud'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca kıymetli anneme ve eşim Emine Hilal Coşkun'a şükranlarımı sunar, sabırla tezin bitmesini bekleyen ocuklarım Ayşe Sıla, Mehmet Ertuğrul ve Muhammed İrfan'a teşekkür ederim.

Hamit COşKUN

Osmaniye / 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii

BÖLÜM I

GİRİŞ

BÖLÜM II

SOSYAL HİZMET VE GELİŞİMİ

2.1. Sosyal Hizmetin Tanımı	5
2.2. Dünyada Sosyal Hizmet	6
2.2.1. 1920 Yılı Öncesi Dönem	8
2.2.2. 1920-1940 Yılları Arası Dönem	9
2.2.3. 1960-1990 Yılları Arası Dönemde Sosyal Hizmet.....	10
2.2.4. 1990-2000 Yılları Arası Dönemde Sosyal Hizmet.....	12
2.2.5. 2000 Yıllarda Sosyal Hizmet.....	13
2.3. Türkiye’de Sosyal Hizmet	17
2.3.1. Osmanlı Klasik Döneminde Sosyal Hizmet.....	18
2.3.2. II. Abdülhamit Döneminde Sosyal Hizmet.....	19
2.3.3. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmet.....	20
2.3.3.1. Cumhuriyet Döneminde 1961 Anayasası’na Kadar olan Dönemde Sosyal Hizmet.....	21
2.3.3.2. 1961 Anayasası Sonrası Sosyal Hizmet.....	22
2.3.3.3. 1982 Anayasası Sonrası Sosyal Hizmet.....	23

BÖLÜM III

OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ

3.1. Osmanlı Dönemi Toplamsal Yapıya Bir Bakış	28
3.2. Osmanlı Klasik Dönem Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Hizmet Kurumları.....	29
3.2.1. Vakıflar.....	29
3.2.2. Vakıfları Sınıflandırma.....	31
3.2.3. Lonca Teşkilatı.....	32
3.2.4. Kervansaraylar.....	33
3.2.5. Bimarhane.....	34
3.2.6. İmaret.....	36
3.2.7. Tabhane.....	37
3.2.8. Külliye	38
3.2.9. Hilal-i Ahmer Cemiyeti.....	39
3.3. Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları.....	39
3.3.1. Anadolu Bacıları Teşkilatı.....	40
3.3.2. Kadın Sığınma Tekkesi (Hatuniye Tekkesi).....	40
3.3.3. Modernleşme Dönemi Osmanlıda Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Hizmet Kurumları.....	41
3.3.4. Eytam Nezareti	41
3.3.5. Çocuk Islahhanesi (Sanayi Mektebi).....	42
3.3.6. Dârüşşafaka.....	43
3.3.7. Darülaceze.....	45
3.3.8. Darüleytamlar.....	46

BÖLÜM IV

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI

4.1. Atiyye-i Seniyye.....	49
4.2. Padişah Hediyeleri ve Siyaset.....	50

4.3. Darülaceze.....	52
4.4. Darüşşafaka.....	57
4.5. Eytam Keseleri ve Emval-i Eytam.....	58
4.6. Darülhayr-ı Ali.....	59
4.7. Darüleytamlar.....	62

BÖLÜM V

SONUÇ

5.1. Araştırmanın Sonuçları.....	68
KAYNAKÇA.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	74

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Sosyal Hizmet; insan ilişkilerini incelemede bilimsel bilgi ve becerilere dayanan, bireylerin tek başlarına ya da grup içindeki yaşamlarına gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda yarar ve kolaylıklar sağlayarak bireylerin bağımsız yaşamlarını kolaylaştırmak için çalışmalar yürüten meslektir. Sosyal hizmeti diğer disiplinlerden ayıran temel özellik, insanın ve toplumun yararı maksadıyla var olan sorunu tespit edebilmeyi ve soruna yönelik uygulamalı çözümler üretmeyi gaye edinen bir disiplin oluşudur. Bireyi her zaman çevresi ile birlikte değerlendiren Sosyal hizmet çalışmaları, bu çalışmaları yürütürken bireyin çevresi ile de bir uyum içerisinde olması konusunda hassasiyet gösterir. İnsan ve toplumu konu edinen bir alan olan Sosyal Hizmet, insanların ve onların bir araya gelerek oluşturdukları toplumların sorunlarına yönelmiştir. Sosyal değişim çerçevesinde faaliyetlerini yürüterek bireylerin hem günlük yaşamlarının hem de sosyal yaşamlarının güçlendirilmesini hedeflemektedir.

Toplumdaki bütün bireylerin hizmet ve olanaklara eşit oranda ulaşabilme çabaları Sosyal Hizmetin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü Sosyal Hizmet; insanlara hizmet etmeyi amaçlayan ve insanlara yardım etmeyi bir dayanışma ve yardımlaşma çerçevesinde yürüten farklı dinamikleri içerisinde barındıran çalışma grubudur. Jeffrey Bracket (1860-1949) tarafından İngilizce “social work” olarak verilen bu mesleğin ismi, dilimize “sosyal çalışma” ya da “sosyal hizmet” olarak çevrilmiştir. Toplum içinde yaşayan bireylerin maddi ve manevi hayat koşullarını geliştirmeyi ve tinsel (ruhsal) ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinen Sosyal kavramı bir etkileşim kavramıdır. Ayrıca sosyal sözcüğünün yanına ilaveten çalışma ya da hizmet sözcüğü de eklenerek anlamına işlevsellik katılmıştır. İçerisinde hizmet sözcüğünün ya da kavramının barınması bu mesleğe faaliyetlerinin icra edilmesinde sorumluluk ve disiplin rolü yüklemiştir. Sosyal hizmet mesleğinin mevcut ismi şuan bile mesleğin merkez odağını tanım ve ifade etmeye devam etmektedir. Sosyal hizmeti bireylerin sorunlarını çözümlemeyi prensip edinen bir meslek olarak ele alan Kongar (1972), iki farklı kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan ilki hümanist bir yaklaşımla insanların sorunlarını çözümleme isteği iken bir diğeri ise liberal kalkınma yönteminin kendi

içyapısından kaynaklı tinsel ve sosyal eksikliklerini giderebilme çabasıdır. Sosyal hizmetin bilinen iki farklı odak noktası bulunsa da temelinde liberalizmle birlikte toplumsal yapıda ortaya çıkan sosyal ekonomik yaraları sarma çabası vardır (Ersoy ve Dikici,2018, s. 577-578). Neticede Sosyal Hizmet, Hümanist duygular ile liberalizmin doğurduğu sosyal sorunları çözmeyi temel hedef olarak benimsemiştir.

Gönüllü çalışmalara dayanan Sosyal Hizmet mesleği, yardımsever kişilerin dezavantajlı bölgelerdeki bireylere yönelik çeşitli sosyal yardımlar yapması ile başlamıştır. Ardından ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarıyla hizmet alanlarını şekillendirerek gelişme göstermiştir. Daha sonraki yıllarda ise meslekî bir disiplin içerisine girmiştir (Acar ve Çamur Duyan, 2003, s. 18). Belirtildiği gibi sosyal hizmet uygulamalarının çalışma alanları geçmişlere dayanmaktadır. Dünyanın her yerinde her zaman risk altında bulunan insanlara yaklaşılmış ve onların sorunlarıyla ilgilenilmiştir. Dini vazifeler kapsamında yapılan yardımlar sosyal hizmet varlığını ön planda tutmuştur. Buna dayanarak gönüllülerin ve din elamanlarının başlattığı bir dinamik olarak da nitelendirilmektedir.

İnsanoğlu, eskiden beri toplumdaki hizmetlerden ve olanaklardan yeteri kadar yararlanamayan yoksullar ve sakatlar gibi kişilere yardımcı olmuşlardır. Batı’da ihtiyaç sahibi insanlara sadaka veren bireyler ile kiliselerin bünyesindeki yardımlaşma birlikleri Sosyal hizmetin ilkleri olarak bilinmektedir. Fransa’daki Katolik kilisesinin en önemli hayırsever yardımlaşma örgütünün başında bulunan Papaz Vincert de Poul bu kişilerden birisidir. Hatta Aristokrat kadınların kurduğu “Hayırsever Kadınlar” derneği maddi yoksunluğu bulunan vatandaşların hanelerine giderek gıda ve yiyecek yardımlarında bulunmuşlardır. Engellilerin ve hasta olan vatandaşların hem sağlık anlamında tedavilerinin yapılması hem de öz bakımlarının sağlanabilmesi için hemşirelik mesleğini geliştirmeyi planlamış bu kapsamda da Papaz Vincert bir dernek daha kurmuştur. Bu derneğin ismini de kadınlardan oluştuğu için “Hayırsever Kızlar” koymuştur. Eğitimlerini tamamlayan bu hemşireler mesleğin kılavuzları yani öncüleri olarak kabul görmüşlerdir. Papaz Vincert tarafından bu çalışmaları diğer semtlerde ve ülkelerde de uygulanarak günümüze kadar gelmiştir. Evrensel nitelik ve kavramlara sahip bir disiplin ve çalışma alanı olan Sosyal Hizmet, dünyada yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal değişim ve gelişimlere paralel olarak yeni boyutlara ulaşmakta ve diğer farklı disiplinlerle bir etkileşim döngüsünde kendini geliştirmektedir (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 18). Sosyal hizmet disiplininin öncelikli amacı bireylerin yaşam kalitelerini yükselterek onların sosyal yaşamlarını kolaylaştırmaktır.

Sosyal hizmet eğitimi adına atılan ilk adım, 1873'te Londra'da hayır derneklerinde çalışanlar için düzenlenen konferanslar olmuş, 1898'de New York'da açılan yaz okulu bunu takip etmiş ve 1899'da Amsterdam'da ilk sosyal hizmet okulu açılmıştır. Türkiye için sosyal hizmet tarihi incelendiğinde kökenleri Osmanlı dönemine dayanan kurumlar mevcuttur. Sosyal hizmetin meslek olarak tarihine bakıldığında, devletin zamanla hayırsever ve gönüllü kuruluşların başa çıkamadığı sorunlarla çok daha düzenli ve kapsamlı ilgilenemeye başlaması gözlemlenmektedir. On dokuzuncu Yüzyıl'da meslek olgusu temeli atılmış, Yirminci Yüzyıl'da ise meslek haline gelmiştir.

Dünyada modern devlet yapılarına geçiş süreciyle birlikte profesyonel olarak sunulan sosyal hizmet, şimdiki gelişmiş halini almıştır. Sadece doğal ve iyi niyet duyguları ile değil aynı zamanda modern topluma ve ülkeye ait değerleri ile de kendi kendisini gerçekleştirmiştir. Varlığını asırlardır sürdüren din temelli sosyal hizmet etkinliklerinin yetersiz kalması ile birlikte kapitalizmin ve sanayi devriminin peşinden sürüklediği yeni sosyal sorunların çözümü, bir bilim ve meslek olan sosyal hizmetin hak odaklı ele alınmasının önünü açmıştır (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 577-578). Bu gelişmelerle sosyal hizmet bilimsel bir meslek ve profesyonel bir alan halini almıştır

Sosyal Hizmet temeline baktığımızda toplumsal ilişkilerden hareketle yardımlaşma ve dayanışma ile sosyal destek hizmetlerinin başladığı söylenebilir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden Osmanlı Devleti'nin kurulmasına kadar sosyal yardımlarla alakalı çok sayıda kuruluşlar hizmete sunulmuştur. Tarihsel süreç incelendiğinde Osmanlı döneminden önceki Türk toplumunda sosyal dayanışmanın güzel örneklerini imarethaneler, medreseler, kervansaraylar gibi kuruluşlarda görmek mümkündür. Geçmişten günümüze kadar etkinliğini koruyan ve sosyal yardım anlamında yeni fikirler oluşması babında önem ifade eden vakıfların, maddi yoksunluk içinde bulunan bireylerin, yetim kalan çocukların ve eşleri ölen kadınların ihtiyaçlarını karşılamada etkin bir rol üstlenmiştir. Vakıfların, eğitime olan katkıları da göz ardı edilemez. Vakıfların yanı sıra esnaflar arasında kurulmuş olan fütüvvetler daha da genişleyerek lonca teşkilatı adını almıştır. Loncalar günümüz sosyal güvenlik sisteminin benzeri fonksiyonu görmüştür. Darüşşafaka, Darülaceze ve Kızılay gibi kuruluşların önemi de ayrıdır. Osmanlıda yürütülen sosyal hizmet çalışmalarına ve de bu kapsamda kurulan müesseselere bir sonraki bölümde yer verilmiştir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 577-578). Anlaşılabacağı üzere Türk Tarihi boyunca sosyal hizmet alanına giren ve kendi döneminde sosyal sorunları çözen birçok kurum oluşturulmuştur

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılına bir bütün olarak bakıldığında, batılılaşma tüm kurumsal yapılarda varlığını gösterdiği gibi devletin sosyal alandaki çalışmalarını da modernleşmeye uygun olarak etkilediği görülmektedir. Modern devletin bu dönemde önem verdiği konular arasında bireyin sağlığı ve refahı, nüfusun artışı gibi başlıklar yer almaktadır. Ayrıca sosyal devlet olgusundan uzak kalınmayarak II. Abdülhamid döneminde de eğitim, sağlık, ekonomik, askeri ve sosyal alanları kapsayan tüm hizmetler bu yönde yapılmıştır. (Cengiz, 2017, s. 58). Yapılan büyük ve başarılı çalışmalar Devletin yıkılmasını önleyemese de İmparatorluğun yıkılmasından sonra da Yeni Türk Devletindeki birçok kurumun temeli olmayı başarmışlardır.

Sultan II. Abdulhamid şehzadeligi döneminde Amcası Sultan Abdulaziz'in Avrupa seyahatinde ona eşlik etmiştir. Avrupa da birçok başkenti ziyaret etmiş ve gittiği şehirlerde ordu, tarım, sanayi, teknik, eğitim ve sosyal hayat alanlarına ait birçok kurumu ziyaret ederek sürekli notlar almıştır. Bu dönemde Avrupa'yı yakından tanıma imkanı bulmuştur. Nitekim Padişah olduğunda geleneksel kurumlardan ve kültürel değerlerimizden vazgeçmeden batıdaki kurumları kendi kurumlarımızla birleştirerek birçok alanda büyük projeyi hayata geçirmeyi hedeflemiş ve bunları adım adım başarmıştır. Sultan II. Abdulhamid döneminde gerçekleştirilen büyük hizmetler milletimizin geleceğini belirlemede önemli bir misyon üstlenmiş hatta Cumhuriyet döneminde birçok alanda oluşturulan kurumların temeli olma özelliği taşımıştır. Bu çalışmada Sultan II. Abdulhamid döneminde yapılan çalışmalardan bir kesit olan sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalar incelenmiştir.

BÖLÜM-2

SOSYAL HİZMET VE GELİŞİMİ

2.1. Sosyal Hizmetin Tanımı

Sosyal hizmet, birçok disiplin ile işbirliği içinde hareket ederek kuramları uygulamaya dönüştürmede modeller üretmektedir. Sosyal demek insan ve çevresi anlamına gelmektedir. Sosyal hizmet ise sosyal olana hizmet etmek olarak yorumlanabilir. İnsan, sosyal bir varlıktır; bu yüzden başkalarına da ihtiyaç duyar. İnsanların birbirlerine olan bağlılığı ve bağımlılığı sosyal hizmetin dayanağını oluşturmaktadır; insanlar arası etkileşimi, ilişkinin kalitesini ve etkinliğini arttırmak için insanlara yardım etmektedir. Bir başka deyişle, sosyal hizmet, insanların sosyal işlevselliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Sosyal Hizmetin tanımı doğrultusunda bu disiplinin amaçları ortaya konulabilir. Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW) tanımına göre; Sosyal Hizmet, birey, grup ya da toplulukların sosyal işlevselliklerini arttırmak ya da korumak ve hedeflerine uygun toplumsal koşullar oluşturmak amacıyla yardım eden mesleki bir aktivitedir. Sosyal Hizmet uygulaması, sosyal hizmet değerleri, disiplini ve tekniklerinin aşağıdaki bir ya da birkaç amacın mesleki açıdan uygulamasını içermektedir:

- Somut hizmet alımında insanlara yardım etme
- Birey, aile ve gruplar için danışmanlık ve psikoterapi
- Sosyal ve sağlık hizmetlerini sunmada ve bu hizmetleri iyileştirmede grup ya da topluluklara yardım etme
- İlgili yasama sürecine katılma (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 462).

Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu (IFSW) tanımına göre ise; Sosyal hizmet, sosyal değişim ve gelişmeyi, sosyal uyumu, insanların güçlenmesi ve özgürleşmesini teşvik eden uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin esaslarıdır. Temelini sosyal hizmet, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi kuramlarının oluşturduğu sosyal hizmet, insanlar ve kuruluşları hayatın sorunlarına odaklanma ve

refahın artırılmasına yönlendirmektedir. Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyine (CSWE) göre ise sosyal hizmet, birey, aile, grup, topluluk ve toplumların sosyal işlevselliğini arttırmak amacıyla yardım etme sürecidir.

Tüm tanımlarda ortak olan ilke, insanlara yardım etmek suretiyle sosyal işlevselliğin artırılmasıdır. Ancak Tıp, psikoloji, sosyoloji, vb. diğer disiplinlerle birlikte modeller üretme sırasında sosyal hizmet uzmanı “mesleki sapmalar” yaşayabilir. İleri boyutlu mesleki sapma o uzmanın müracaatçısına, kurumuna ve topluma zarar verebilir. Sonunda ise sosyal hizmete olan güveni ve bakış açısını olumsuz etkileyebilir. Bu yüzden sosyal hizmet disiplininin çalışma alanının bilinmesi bir sosyal hizmet uzmanı (öğrenci de dâhil) için çok önemli hale gelmektedir. Sosyal Hizmet, amacını kendi kavramsallığı içerisinde barındırmaktadır.

Sosyal işlevsellik, sosyal hizmetin özgün odağını anlamada ve diğer mesleklerden ayırt etmede anahtar rol üstlenmektedir. Pozitif sosyal işlevsellik, bireyin toplum içerisindeki başlıca rolünü gerçekleştirebilmesi ve kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli olan görev ve etkinlikleri başarabilme yeteneğidir. Bireyin toplum içerisindeki muhtemel rollerini örneklemek gerekirse, aile üyesi olmak, ebeveynlik, eş, öğrenci, hasta, çalışan olma, komşuluk ve vatandaşlık bu rollerdendir. Bireyin temel ihtiyaçları ise, beslenme, barınma, sağlık, kendini zarardan koruma, kabul görme ve sosyal destek, hayatın anlamı ve amacı olması gibi temel beklentilerdir. Sosyal rollerin zamanla değişmesi bireyin beklentilerini de değiştirir. Sosyal işlevsellik, bireyin sosyal ve ekonomik çevresi içindeki kapasitesinin ve eylemlerinin, talepler, beklentiler, kaynaklar ve fırsatlar ile eşleşme ya da uyumuna odaklanır (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 462). Böylece bireyin ihtiyaçlarını ve problemlerini çözümüne katkı sağlayarak sosyal hizmetin güçlenmesine katkı sunmaktadır.

2.2. Dünyada Sosyal Hizmet

İnsanlık tarihine baktığımızda insanların toplum olarak yaşamaya başlaması ve siyasal örgütlenmelerin başlamasıyla birlikte, sosyal hizmetin de şekillenerek gelişim göstermeye başladığı ifade edilebilir. Devlet yapısında sosyal hizmet sunumu gerçekleştirirken toplumu ve sosyal hizmet alanlarını organize eden yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu organizasyonun devlet elinde olması sosyal hizmeti ve sosyal yardımlaşmayı kolaylaştırmaktadır.

17.yy'ın başlarında İngiltere de yayınlanan Yoksul Yasası ile sosyal hizmetin net bir şekilde tanımlanarak ortaya konulmasını sağladığı görülmektedir. Bu yasanın ortaya çıkış serüveni fakir durumda olan kişilerin kilisenin kişileri yönlendirerek kendilerine fizik ve sağlık durumlarına göre bulduğu işlerde çalışarak ailelerinin ihtiyaçlarını karşıladığı taşra bölgelerinde ortaya çıkan uygulamalardan doğmuş bir yasal süreçtir. Aslında Yoksul Yasası ile 17. yy'da yeni devlet modeli sürecinde yerel odak noktaları hedeflenerek üretilen çözümlerle yoksulluk sorununa önemli çözümler üretilmiştir.

1700'lü yılların ikinci yarısından itibaren sanayileşme ve beraberinde gelen makineleşme geleneksel ekonomi ve sosyal düzende değişiklikler ortaya çıkarmaya başlamış feodal düzenin baskısından kurtulan sınıflar sanayi kentlerine yönelerek makinelerle tanışmış ve yoksul köylülerin sanayide işçi sınıfını oluşturmaya başlamasıyla işçi sınıfının sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece yoksul işçi sınıfı istismara edilmeye açık bir sınıf haline gelmeye başlamıştır. İşte bu noktada Modern Sosyal Hizmet ihtiyacı ortaya çıkarak doğru ve sistemli bir hizmetin sunulması ihtiyacı doğmuştur (Reçber, 2019, s. 717-718).

Sanayi Devrimi sonucunda hızla birçok yönden evrilerek dünyaya öncülük yapacak olan İngiltere de sadece Demokrasi ekonomide değil aynı zamanda modern sosyal hizmetinde doğduğu yer olduğunu söylemek mümkündür. Sanayileşmenin sonunda ortaya çıkan işçi sınıfı, işçi hakları, sosyal hizmet alanları, sendikacılık gibi kavramlar, İngiltere de ortaya çıkmış ve buradan gelişerek bu günkü modern dünyaya temel oluşturmuştur.

Sosyal hizmet Fransa'da ise papaz Saint Vincent de Paul öncülüğünde yine 17.yy'da hastaların ve engellilerin öz bakımını gerçekleştirmek üzere kurulan aynı zamanda kuruluş hedeflerinde hemşirelik mesleğini geliştirme amacı olan "Hayırsever Kadınlar" ve "Hayırsever Kızlar" dernekleri (La Communauté des Filles de la Charité)'nin hizmetleri ile kendini göstermeye başlamıştır (<http://oeuvre-berceau-stvincent.cef.fr/index.php/communautes-filles-charite-saint-vincent-de-paul.html>). Aslında hayır işlerinde gönüllü olarak çalışmak isteyen bu köylü kızlarını eğiten dernek yöneticileri onlara hemşirelik yetkisi vermişlerdir. Bu genç hemşireler, sosyal hizmetin Fransa da ilk profesyonel çalışanları ve sosyal hizmet elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>).

Sosyal hizmet kavramını ve sosyal hizmet mesleğinin gelişimini dönemlere ayırarak incelemek konunun daha iyi analiz edilmesine katkı sağlayacaktır. Bu dönemler sosyal hizmetin başlangıcını, adımlarla yaşanan gelişim sürecini, ayrıca bu

süreçte sosyoekonomik gelişmelerin katkısını çok daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu dönemlerden, ilk önce 1920 yılı öncesi dönem incelenecektir.

2.2.1. 1920 Yılı Öncesi Dönem

Bu dönemde ABD’de 19. yy’ın sonlarında yaşanan buhranlar önemli rol oynamıştır. Düşük gelirli ve yoksul halkın sorunlarına yönelen yardımsever kuruluşlar ve hayırseverler gönüllülerle birlikte organize olarak yoksul halkın sorunlarının çözümünde önemli bir rol oynamışlardır. Bu süreçte Sosyal Hizmet yapılarında görev alanların doğru bir eğitim sürecinden geçerek kendilerini sosyal hizmet uzmanı (assistantesociale-assistant(e) de service sociale/socialworker) sıfatıyla tanıtmaya başladıkları bir aşama kaydedilmiştir. 19.yy’da Afrika, Avrupa diğer kıtalardan çeşitli yollarla göçmen olarak Amerika kıtasına ve ABD’ye gelen ve zor durumda kalan fakir ve yoksullara sunulacak hizmetler, yerel yönetimlerin sahiplendiği bir hizmet olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yaşanan hızlı nüfus artışı ile bu fakir ve zor durumda olan göçmen yoksullara sunulacak hizmetlerde yerel yönetimler her geçen gün yetersiz kalmış ve bu insanlar için koşullar daha da ağırlaşmıştır. Yardımların ilk defa sistemli bir yapıya kavuşması ve yardımların doğru ve gerçek kişilere ulaşmaya başlaması 1877 yılında New York’ta, Yardım İşlerini Düzenleme Derneği (Charity Organization Society) adında bir kurumun kurulmasıyla gerçekleştirilebilmiştir.

Bu gelişmeler modern anlamda yoksul ve dar gelirli ailelere hane ziyareti planlanarak yapılan ev ziyaretlerinde sosyal inceleme ve değerlendirmelerinin yapılması ve hak temelli bir anlayışla her bireyin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu belirlemeler doğrultusunda hangi hizmetin sunulacağına karar verilmesinin daha doğru bir anlayış olacağı kanaatine varılmıştır. Böylece ortaya çıkan tüm sorunların bireysel ve aile bazlı olarak değerlendirildiği ve çözüm yollarının da kişilerin ve toplumun sorunlarının çözülmesi, yaralarının sarılmasıyla sosyal refah düzeyinin yükselmesine katkı sağlayacağı önemli bir sosyal gelişim sürecini ortaya çıkaracaktır (Acar ve Çamur Duyan, 2003, s. 3-7). Böylece günümüz sosyal hizmet biliminin tanımına uygun hizmetler ortaya çıkmaya başlamıştır.

2.2.2. 1920-1940 Yılları Arası Dönem

20.yy'ın ikinci çeyreğinde Avrupa da yaşanan göçler hızlı bir şekilde kentleşmeyi doğurmuştur. Hızlı kentleşme ise beraberinde yoksulluğu ve sosyoekonomik sorunları getirmiştir. Bu noktada sosyal sorunların çözümünde yerel yardım dernekleri ve sivil toplum örgütlerinin yetersizliği yeni nesil özgür aynı zamanda zengin yüksek öğretim öğrencilerinin bir araya gelerek teşkilatlanmaları şeklinde yeni bir yardım organizasyonu şeklini ortaya çıkarmıştır. Yeni süreç yerleşim evi (setle menthouse) ve komşuluk merkezleri (neighbourhoodcenter) organizasyonunun doğmasını sağlamıştır (Reçber, 2019, s. 719). Yeni organizasyon içerisinde olan öğrenciler, kenar mahallelere yerleşerek burada yer alan yoksullarla birlikte yaşamaya başlamışlar ve sosyal yenilikleri yeni düşünceleri zengin grupların eğlence stillerini çeşitli faaliyetler ve etkinliklerle bu mahallelere götürmüşlerdir (Acar ve Çamur Duyan, 2003, s. 7). Yerleşim Evleri modeli ile öğrenciler yoksul mahallelerde sosyal bağları güçlendirerek sosyal sorunların çözümüne katkı sağlamayı hedeflemişlerdir.

1914-1919 arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru savaşa müdahil olan ABD'nin Devlet Başkanı Wilson Wodrow'un ortaya koyduğu Wilson ilkelerinde yer alan Uluslararası barışın sağlanması için bir birlik kurulması fikri ortaya atılmıştır. Savaş sonucunda 1919 yılında İngilizlerin öncülüğünde, İngiltere'nin başkenti Londra da kurulan Milletler Cemiyeti ile Uluslararası barışın korunması ve sivil örgütlenmelerin kurulması için önemli bir fırsat imkânı doğmuştur. Milletler Cemiyeti ilk defa bu kadar geniş katılımlı yapısı ile milletlere, devletlere ve toplumlara ait problemleri çözmek için uluslararası düzeyde çözümler sunma fırsatını ortaya çıkarmıştır. Ancak Milletler Cemiyetinin yüklenmesi gereken misyon yerine sürekli İngiltere ve diğer sömürgeci devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi uluslararası düzeyde barışın sağlanması ya da barışın bozulduğu yerlerde yeniden barışın tesis edilmesini ya da üye ülkelerin güvenliğini sağlama şeklindeki sorumluluklarını yerine getirememesi gibi nedenler ne yazık ki dünyaya yeni bir buhrana yani İkinci Dünya Savaşına neden olmuştur. Tabi ki yeni savaş var olan yeni teknolojilerin güçlenmesi silahlanma yarışlarının artması gibi nedenlerle savaşın yaşandığı coğrafyalarda modern, demokratik diye bilinen ne yazık ki insan hakları savunuculuğu yapan sömürgeci büyük devletlerin saldırıları ve hırsları neticesinde birçok yeni savaş suçunu, yeni insanlık dramlarını ve soykırımları getirmiştir. İkinci

Dünya Savaşında savaş bölgelerinde ortaya çıkan yeni mağdurlar, yoksullar ve hakları gasp edilen toplumlar nedeniyle sosyoekonomik yapıdaki bütün eksiklikler sosyal hizmetin sunulmasında zorlukları beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan süreçte savaş hazırlıkları yapan devletler ekonomik alanda bütçelerinin büyük kısmını savaş için ayırmaya başlamışlardır. Savaş başladıktan sonra savaşın uzun sürmesi neticesinde ülke ekonomilerine ağır yükler yüklemesi ile sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarında önemli eksiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerle ikinci Dünya Savaşı sonucunda sadece savaşı kazanan ülkelerde değil savaşı kazanan ülkelerde bile savaştan etkilenen ailelere ve bireylere sosyal hizmet imkânları ne yazık ki sağlıklı bir şekilde ulaştırılamamıştır. Savaşta milyonlarca kaybedilen insandan önemli bir kısmının erkek nüfus olması sosyal hayatı zorlaştırmış ve yeni güçlüklerin üstesinden gelebilmek için iş hayatına kadın nüfusunda katılmasına sebep olmuştur. Yeni gelişme ailenin yapısının bozulmasına anne ve çocuk açısından yeni sosyal sorunları gündeme getirmiştir. Savaşın sonuçları itibariyle yeni bir sorunda savaşta katılan kişilerin ya da savaşta hayatını kaybedenlerin yakınlarına devletin sahip çıkması ve onların haklarını belirleyerek doğru bir süreçle haklarını teslim etme ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Bu gelişme de sosyal hizmetin önemli bir alanı olarak bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal Sosyal Hizmet Konseyi 1946 yılında Ulusal Sosyal Refah Paktı (National Social Welfare Assembly, (<https://socialwelfare.library.vcu.edu/organizations/national-social-welfareassembly/>)) içinde teşkilatlandırılmıştır. Toplumsal eşitliğin ve refahın sağlanması için oluşturulan bu Pakt, kamu kurumlarını, devletin desteklediği gönüllü kuruluşları bir araya getirerek ortak bir hizmet sunmayı hedeflemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan önemli çalışmalar ise 1952 yılında Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi'nin (Council on Social Work Education)(<https://www.cswe.org/>) ve diğeri ise 1955'de Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin (National Association of Social Workers) (<https://www.socialworkers.org/>) kurulmasıdır. Bu oluşumlar 1940-1960 arasında ortaya çıkan bu kurumlar ve oluşumlar sayesinde Sosyal Hizmet yeni yapılanmalar süreci yaşamıştır.

2.2.3. 1960-1990 Yılları Arası Dönemde Sosyal Hizmet

Başta Avrupa Kıtası olmak üzere 1960-1990 arasında yaşanan dönemde önemli siyasi ve sosyal olaylar yaşanmıştır. Yeni Fikirlerin getirdiği çatışmalar bütün dünyayı

etkilerken en çok bu süreçten Avrupa etkilenmiş ve çatışma ortamları uzun bir süre gündemi meşgul etmiştir. Öyle ki mevcut iktidarlara karşı haklarını savunmaya çalışan grupların yaptığı gösteriler birçok defa ağır toplumsal olaylara neden olmuştur. Birçok ülkede yaşanan evrensel haklar çerçevesinde demokratik hakların istendiği gösteriler sosyal hizmeti ve onun serüvenini de etkilemekten geri durmamıştır. Sosyal Hizmet yaklaşımı açısından önemli adımların atıldığı köklü değişiklikleri savunan görüşler ve çalışmalar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan siyasi ve sosyal gelişmelerin neticesinde psiko-analitik ve sosyal öğrenme, sosyal kişisel çalışma, küçük dinamikler kuramları, transaksyonel analiz, davranış değiştirme ve gerçeklik teorileri yeni gelişmeler olarak karşımıza çıkmıştır. Bir başka gelişme de 1970'ten sonra sosyal hizmete bakışta farklar ortaya koyan kişiyi kendi ortamında kabul eden ve kişinin dahil olduğu tüm ortamları ve iklimleri değerli görerek bütüncül bir yaklaşımı benimseyen sistem yaklaşımı da (Duyan, 2017, s. 12-13) bu dönemde gelişmeye başlamıştır (Acar ve Çamur, 2003: 13). 1960-1980 arasında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik reformlar neticesinde ortaya çıkan yeni yaklaşımlarda sosyal hizmetin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Sosyal hizmet ve sosyal refah sistemleri açısından 1975-1990 yılları arasında çok güçlü etkileri olan enflasyon ve işsizlik bir anda dünyanın gündeminde çok önemli bir başlık olarak yerini almıştır. Ayrıca AIDS, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, temel haklara yönelik talepler gibi sosyal sorunlar önemli rol oynayan meseleler olmuştur. Bir diğer yandan dünyanın yaşadığı Ozon Tabakasının delinmesi, çevre olayları, yoğunlaşan kadın hakları temelinde özgürlük talepleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde bu güne kadar devletin bir bütün olarak gördüğü toplum ve aile temelli sosyal hizmet çalışmalarında yeni reform paketleri ortaya konulurken çocuk hakları kadın hakları üzerinden hareket ederek bu grupların refah düzeyini arttırmaya yönelik reform paketleri uygulanmaya konulmuştur. Acar ve Çamur'un yaptığı değerlendirmelere göre, Ausrin çok daha farklı bir felsefe ile sosyal hizmetin 1990'lı yıllardaki sürecine yaklaşmıştır. Ausrin bu fikri ile bireylere yüz yüze hizmet veren sosyal hizmetin hak temelli ve birçok yönden değerlendirmelerde bulunarak kadınların ve çocukların sorunlarını özel bir bakış açısıyla değerlendirdiği çalışmasında bireysel farklılıkları dikkate alarak mesleki çalışmaların yapılması üzerinde durmuştur (Acar ve Çamur, 2003, s. 1-19). Yukarıdaki örneklerde de ifade edildiği gibi toplumsal dinamiklerin başlattığı hareketler neticesinde talep edilen sosyal ve ekonomik haklar bir anda devletlerin gündemine yoğun bir şekilde girmiş ve ekonomisi güçlü olan devletler bu talepleri büyük oranda karşılama yönünde adımlar atmışlardır. 1970'e kadar

dünyadaki ekonomik göstergelerin iyi olması nedeniyle sosyal hizmet taleplerinin karşılanma oranı oldukça yükselmiştir. Fakat 1980 yılından sonra dünyada yaşanan önemli ekonomik krizler devletlerin ekonomisini zora sokmaya başladığında 1980-1990'lı yıllarda sosyal hizmet alanında çok ciddi bir şekilde açıklar ortaya çıkmıştır. Yaşanan krizler doğal olarak sosyal hizmetin sunulması noktasında kısıtlamaları ortaya çıkarmıştır.

2.2.4. 1990-2000 Yılları Arası Dönemde Sosyal Hizmet

1990-2000 yılları arası yaşanan dönemde sosyal hizmetin topluma sunulmasında, niteliğinin artmasında ya da azalmasında ki duruma bakıldığında devletlerin ekonomik durumuna ve gücüne bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Bu yıllarda, devletler ekonomik büyümelerini gerçekleştirirken sosyal dinamikler dikkate alınırsa, sosyal hizmetin sunulmasına katkısının ne olacağı bir tartışma konusu olmuştur. Bu hem ekonomistlerin hem de tüm sosyal hizmet uzmanlarının 1990'lı yıllardaki önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bu şartlarda ekonomisini geliştirebilen ülkeler geliştirdikleri yeni modeller ile sosyal alanı içeren meslek dallarında devletlerin sosyal devlet olma kapasitesini arttırma ve sosyal hizmetin sunulacağı güçlü alanlar oluşturarak pozitif anlamda gelişimin kapısını aralamışlardır.

Diğer taraftan bazı devletlerin ekonomik durumlarının yetersizliği nedeniyle yoksul ve ihtiyaç sahibi vatandaşların taleplerini karşılayamaması ve siyasal açıdan kamu kurumları açısından doğru yapılanmaları oluşturamamış olmaları sosyal hizmet alanı açısından çok ciddi bir sorun olmuştur.

Ayrıca sosyal yapıyı ve sosyolojik sorunları ekonomik göstergelerle ve matematiksel işlemlerle izah etmek kesinlikle yetersiz kalacaktır. Çünkü sosyolojik yapı ve sorunlar aynı zamanda bireysel incelemeler sosyal tanıma süreçleri ve toplumsal statülerin ortaya konulması ile de doğrudan ilgilidir. Günümüzde sosyal hizmet alanında ortaya konulan projeleri ve sunumları kamu kurumlarından daha çok sivil toplum örgütleri gerçekleştirmektedir.

Favreau'nun da ifade ettiği gibi, kamu kurumlarında çalışan sosyal hizmet uzmanları mesailerini tam zamanlı ve düzenli yerine olarak kadrosuyla istihdam edildiği yerde çalışırken, devletin yapmış olduğu yeni mevzuat düzenlemeleri ile özel sektörde yapılacak sözleşmelerle yarı zamanlı çalışma sistemi de uygulanmaya başlanmış ve yeni istihdam modelleri ortaya konulmuştur. 1991 de yapılan reformlar ile Kanada'da, sağlık

ve sosyal hizmet alanında kamu hizmetlerini yerine getirmek üzere, istihdamı yerel yönetimlerde sağlarken, yerel anlamda sunulacak hizmetler açısından önemli bir hizmet gerçekleştirilmiştir. Yerelde gerçekleştirilen bu çalışmalara karşın, Kanada’da sosyal hareket projeleriyle tatbik edilen sosyal hizmet uygulaması, merkezi hükümetin sosyal hizmet programları veya ekonomiyi dönüştürmeye çalıştığı projelerde olumsuzluklar ortaya koymuş ve bu alanda kötü gidişe neden olmuştur. Sonuçta bu gelişmeler, karşılaşılan sosyal problemlerin ve sosyal yapının yeni sosyal çalışmalar ve aktarımların dışında alternatif sosyal hizmet modellerinin doğmasına da yol açmıştır. Son dönemlerde ekonomik ve sosyal yapıların gelişmesi ve güçlenmesiyle doğru orantılı olarak kamu ekonomisi ve sosyal sermayenin aracılığıyla yerele indirgenecek çalışmalarla kamusal alanda yeterli mevzuat çalışmalarının yapılması ve içeriklerin doğru belirlenmesi ile yerel gelişmeyi sağlamak için daha doğru bir ekonomik yönetim istişare edilir hale gelmiştir. Tabi ki birçok alanı kaynaştıran yeni ekonomi modeli içerisinde sosyal hizmeti daha doğru gerçekleştirmek ve sunabilecek bölgesel kalkınmada toplumların ve devletlerin ortak hareketini sağlayacak yeni yapıların ve mekanizmaların doğmasına hizmet etmiştir. Böylece sosyal hizmeti sunacak aktörler yereldeki gelişmeleri ve sosyal sorunları takip ederek güçlü aktörler olarak mekanizmalar olarak saha da yerini almaya başlamışlardır (Reçber, 2019, s. 722-723). Sonuç olarak bu dönemde sosyal sorunların çözümünde sadece kamu kurumları değil özel sektör ve diğer yerel unsurlarında işin içine dahil edilerek sosyal hizmet alanını daha da güçlendirilmiştir.

2.2.5. 2000 Yıllarda Sosyal Hizmet

2000’li yıllar sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde Dünyada savaşların; ekonomik krizlerin ve siyasi olayların etkisiyle birlikte bir olgu olarak sosyal hizmetinde bu hızlı değişim süreciyle birlikte hizmet modellerinde ve sunumlarında hızlı bir değişimin olduğunu söylemek mümkündür. Yeni değişim sürecini değerlendiren Favreau bizlere sürekli Kanada örneğini vermektedir.

Ancak Favreau’nun Kanada örneği tek doğru olarak kabul edilmemelidir. Aslında devletlerin birçoğu daha eski tarihlerde sosyal hizmeti bir meslek olarak yasal güvenceye kavuşturmuşlardır. Mesela Sosyal Hizmet mesleği Fransa’da 1953 yılında, İngiltere’de ise 2005 yılında yasal güvenceye altına alınmıştır.

Dünyada 2000’li yıllar ile birlikte daha da hızlanan küreselleşme ile teknolojiye yaşanan hızlı değişim, demokratik hakların güçlenmesi, kadın hakları, çocuk hakları, engelli ve yaşlı hakları gibi dezavantajlı kesimlere yönelik uluslararası düzenlemelerin öncülüğünde yapılan çalışmalar sosyal hizmet mesleğini de pozitif yönde etkilemiştir. Diğer yandan da aslında bu hızlı değişim sürecinin sosyal hizmet modellerinde ortaya çıkan geçmişteki olumsuzlukları giderdiği de söylenebilir.

Toplumları sosyolojik açıdan değerlendirdiğimizde bir sosyal varlık olarak her bireyin farklı olduğu olgusunun devamı olarak her toplumunda şartları ve ihtiyaçları da farklıdır. Bu ihtiyaçların giderilmesi noktasında öncelikle Uluslararası dinamikler, yerel kalkınma modelleri, sosyal yardım hizmetleri ve yerel kalkınma hizmeti her geçen gün önemini arttırmaktadır.

Ayrıca 2000’li yıllarda sosyal hizmet modellerinde ve sunum şekillerinde önemli değişikliklerin yaşandığını da görüyoruz. Bunları ifade edecek olursak; birinci olarak toplumsal krizlerin ve olayların neticesinde yoksulluk, işsizlik, sosyal entegrasyon(bütünleşme) gibi sorunlar karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik büyüme hızı zayıf olan ülkelerde ekonomik sorunların sonucu olarak işsizlik ve yoksulluk karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sosyal refah devletinin oluşmasında krize yol açmaktadır. Genel de bu durumla karşılaşan devletler kamu kaynakları ile bu sorunu çözmeye çalışmışlardır. Bu çözüm yolu arayışları zamanla kamu kaynakları yanında, yerel yönetim kaynaklarının, özel sektör kaynaklarının ve sivil toplum örgütleri kaynaklarının desteğini de alarak üretilecek hizmetlerle sorunu çözmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar neticesinde, ekonomik yönü olan toplumsal olayları ve sorunları çözecek yeni modellemeler ve stratejilerin geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmıştır.

Tespit edilen ihtiyaçlara yönelik yaklaşımlar ise:

- a) ekonomik ve sosyal müdahale yaklaşımı,
- b) yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yaklaşımı,
- c) kamu kaynakları ve sivil toplum örgütlerini bir arada tutacak çok paydaşlı yaklaşım (yerelde ihtiyaç sahibi vatandaşların yoğun olduğu bölgelerde sosyo ekonomik faaliyetlerle ve eğitim faaliyetleri ile burada yaşayan dar gelirli ailelerin şartlarının güçlendirilmesi vb.),
- d) proje bazlı ortaklıklar yaklaşımı.

Kamu kurumları, belediyeler, sivil toplum örgütleri, sendikalar ve yerel yardım kuruluşları bu yaklaşımlarla kurulacak ortaklıkların tarafları olarak değerlendirilebilir.

Yerelde var olan ekonomisi güçlü şirketler, taşrada zayıf ekonomilerin canlandırılması açısından temel aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, yerelde faaliyet gösteren sosyal yardım ve sosyal hizmet araçlarını vatandaşa sunmak isteyen dernekler ve topluluklar bir yandan kamu kaynaklarının arttırılması açısından arayışlar sürdürürken bir yandan da yeni stratejilerle şirketler oluşturarak ekonomik faaliyetler yaparak kendi yapılarını güçlendirme çabası içerisindeyler. Sosyal Hizmet alanında ikinci husus, mevzuat çalışmalarını güncelleyerek yeni kurallarla yerel yönetimleri devreye alarak yerel kalkınmayı sağlamak için kendi bölgesinde yer alan vatandaşların sosyoekonomik taleplerinin çözüm yollarının üretildiği ve çözümlerin uygulandığı çalışmaları ifade eden süreçlerdir. Üçüncü husus olarak, kurulacak yeni işletmeler ile yeni finans araçları ve yerel kalkınmayı sağlayacak ekonomik destek yöntemlerini geliştirmek şeklinde bir yöntemin benimsenmesidir. Bu çerçevede dezavantajlı grupları destekleyecek yeni alanlarda hizmet üreten ve toplumun yeni ihtiyaçlarını karşılayacak ve bu çalışmalara da kaynak arayışını ortadan kaldıracak, bireysel yeni girişimcilerin, kooperatiflerin sivil toplum örgütlerinin mikro destek yapılarının oluşturulması çok önemlidir. Küreselleşen dünyada her alanda olduğu gibi sosyal hizmet alanında da, kamu kurumları, yerel yönetim kurumları, sivil toplum ve özel teşebbüslerin birlikte hareket ettiği yeni stratejileri ve projeleri toplum yararına ortaya koyabilmek çok önemlidir. Tabi ki bu aşamada kurumların işbirliği yapması gerek konularda kamu ile özel sektör alanlarında bazı anlaşmazlıkların ve olumsuzlukların olması da kaçınılmazdır. Tabi ki zorlukların üstesinden gelebilmek ayrı bir mahareti gerektirmektedir. İstihdam koşullarını, yerel ve bölgesel kalkınmayı sağlayacak konunun tüm taraflarını dâhil edebilecek gelişim planlarını ve stratejik planları oluşturmak gereklidir. Bu planlamalarda iş, istihdam, çalışan ve yönetenler gibi unsurları göz önünde bulundurarak sorunsuz bir şekilde sistemin işlemesine gayret edilmelidir.

Ayrıca Kamu kurumları ve çalışanları ile bölgesel gelişim politikaları arasında mantık çatışmasını göz önüne almak gereklidir. Kamu mantığında az bir kaynakla çok iş yapma hedefini güderken, bölgesel kalkınmanın mantığında doğru planlama ile uzun vadede çok daha sağlıklı bir yapı oluşturma hedefi vardır. Bu nedenle iki taraf arasında bir yönetim çatışması yaşanabilir. Favreau'nun Kanada örneğinde 1990'lı yılların sonunda yapılan kamu istihdam reformunda yukarıda arz edilen yönetim sorunları çok az yaşanmış çünkü yapılan planlamada sınırlar çok net olduğundan gerginlikler az olmuştur. Yerel ve Bölgesel kalkınma planında Kanada'da bu sorunların az olmasının esas sebebi, geleneksel kamu mantığı yerine demokratik kazanımların yerleştirilmesidir.

Bu kazanımların başında, geliştirilen planlamada yerel yönetimin ve oluşturulacak birlikliklerin geleneksel kamu bürokrasisinden kurtulması olarak değerlendirilebilir. Çalışma yapılan bölgelerde yereldeki bireylere yerelde gelişim imkânı vererek planlamalar üzerinde sosyoekonomik yönlendirmeler ve düzenlemeler yapmalarına fırsatlar sunulmuştur. Bu fırsatları ise:

- a) Projede yer alan gruplardan birisine üye olmak,
- b) Gruplar içerisinde özel sektör. Sivil toplum ve kamu kurumları ile yeni projeler geliştirmek,
- c) sosyal ve Ekonomik gücü arttıracak çalışmaları desteklemek,

Yapılan bu projeleri ortak hareket projeleri olarak görerek toplumsal sorunları pozitif yönde etkileyerek oluşturulan iş birliklerinin sayısal değerlerden çok toplumun niteliğini arttıracak çalışmaları ön plana çıkarmak çok daha değerlidir.

Sektörlerin birbirlerini güçlendirecek şekilde İşbirlikleri kurması yapılan çalışmaları daha dinamik bir hale getirecektir. Bu şekilde yapılan işbirlikleri bölgesel ve yerel kalkınma açısından sosyal sorunların çözümünde olumlu yönde motive edici bir özelliği vardır. Neo-liberalizmin sosyal sorunlara bakış açısı yerelde toplumun yaşadığı sorunlara özel sektörün uzak kalmasına yol açmaktadır. Ancak bütün devletler için bunu söylemek mümkün değildir. Hatta devletlerin çoğunluğunda, özel sektörün güçlü yapılar da yaşanan büyük krizler de bile krizi ortadan kaldıracak kalkan görevi görmektedirler. Günümüzde bilim insanları ILO (Dünya Çalışma Örgütü), birçok devlet, sosyal hizmet alanı uzmanları, uluslararası gönüllü kuruluşlar yaşanan gelişimi, merkezi yönetimin hizmetlerinin gelişimine katkı sağlayan husus olarak görmektedirler. Bu çerçevede birlikte yerel yönetim, asla politikanın ortaya çıkardığı bir düzeleme olmadığı gibi pazar ekonomisi ve ulus devlet modeli de değildir. Yerel Yönetim kavramı STK, özel ve kamu kurum ve kuruluşlarının bir araya toplanıp ortaya çıkardıkları güçlü bir kavram olmuştur. Bu kavram çatısı altında birçok kurumun ve kuruluşun bir araya gelmesi ekonomi ve teknolojiye yaşanan sosyal medya, internet imkânları gibi gelişmeler sayesinde hiç de zor değildir

Diğer yandan günümüzde yaşanan internet ağları ve sosyal medya imkânları ile sağlanan sosyal etkinliklerin, teknolojiye yaşanacak yeni gelişmelerle erişim yönünden bazı dönemler de olumsuz da etkilenme ihtimali bulunmaktadır. Bu düşünce olmasına rağmen Favreau'nun düşüncesine göre Kanada yukarıda bahsedilen yerel yönetimle ortaya çıkarılan birçok aktörlü işbirlikleri sayesinde neo-liberalizmin ortaya çıkaracağı olası baskılardan kolayca kurtulmayı başarmıştır. Bunu daha iyi bir örnek ile vermek

gerekirse Kanada ve Quebec bölgesi, yerel yönetim politikaları ile sosyoekonomik gelişmeleri pozitif yönde etkileyecek projeleri uygulamayı başarmıştır. Yerel yönetim modeli ile Kanada da geliştirilen projeler yerelde gerçekleşen kalkınmaya ayrıca yeni anlayışlarla ortaya çıkan sosyal hizmet anlayışına özellikle kurumsal yapıların meşruiyet kazanmasına ve bu çalışmaların da demokratik unsurlarla yapılmasına yol açmıştır.

Dünyada gelişen ekonomik modellerin getirdiği yeniliklerle alışlagelmiş birçok kavramda yaşanan değişimlere paralel olarak bilişim alanında da devletlerarasında da teknolojik açıdan bilgi alışverişleri ve veri transferleri yaşanmıştır. Böylece, dünyada ekonomik rekabet artarken, evrensel alanda yaşanan ticari faaliyetler ile bölgesel alanda yaşanan ticari faaliyetler birbirinden ayrılmaz hale gelmiş ve kendiliğinden yeni bir model ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik alanda yaşanan bu gelişmelere benzer durumların günümüzde devlet ile vatandaş arasında da olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki her geçen gün kamunun üzerinde olan sosyal ve ekonomik alandaki birçok yük yeni politikalarla özel teşebbüs veya sivil toplum kuruluşlarının alanı haline gelmiştir. Devlet bu yöntemle ekonomik faaliyeti yürüten özel sektörden aldığı vergilerin bir kısmı ile kamu hizmetlerini yürütürken bir kısmı ile de ihtiyaç sahibi veya sosyal hizmet alanına giren konularda kişilere hak temelli bir yaklaşımla sosyal hizmet ve yardımlaşma alanlarında yeni modellerle daha profesyonel bir şekilde sunmaya başlamıştır. Son dönemde bütün devletlerin vatandaşı olan her bireye hiçbir şart aranmadan sadece insan olmanın gereği olarak temel hakların gerektirdiği hayatı yaşayabilmeleri için tüm hizmetlerini seferber etme gayreti içinde olduğunu görmekteyiz. Reçber,2019: 723-726). Yukarıdaki hususları göz önüne aldığımızda Türkiye Cumhuriyeti devleti de son yıllarda sosyal hizmet alanına giren tüm konularda imkânlarını seferber ederek birçok modelde Dünya sıralamasında sıralamaya girmeyi başarmıştır.

2.3. Türkiye’de Sosyal Hizmet

Türkiye de Selçuklu döneminden itibaren imar faaliyetlerinde yapılan imarethaneler, medreseler, darüşşifalar ve kervansaraylar gibi sosyal devletin ifadesi olan kurumlar oluşturulmuştur. Osmanlı döneminde ise bu kurumlar daha da güçlendirilerek devam ederken sosyal amaçlı olarak iskân politikası, lonca teşkilatı ve

birçok alanda hizmet veren vakıflar oluşturulmuştur. Bu çalışmalar Türkiye coğrafyasında sosyal hizmeti ifade eden önemli çalışmalar olarak değerlendirilmektedir.

2.3.1. Osmanlı Klasik Döneminde Sosyal Hizmet

Osmanlı döneminde öksüz ve yetim çocukların bakımı ve eğitimi gibi konularla ilgili profesyonel olarak sosyal hizmet sunumu 1800'lü yılların son çeyreğinde kamu tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde verilen sosyal hizmet ise günümüze verilen hizmet sunumu ile de aynı değildir. Çünkü bugünkü anlayışta olabilmesi için evrensel haklara uygun Sosyal hizmetin kamu mevzuatı ile güvence altına alınmış ve verilen hizmetin çocuğun statüsü ve sorunları devam ettiği müddetçe devamlı verilen bir hizmet olması gerekirken yargı ile de bu hakların güvence altına alınması gerekmektedir. Osmanlıda Kanun-i esasi de dâhil olmak üzere bu hizmetler verilirken gerekli mevzuatın yetersiz olduğu bir şekilde bu hizmet gerçekleştirilmiştir. Ancak, Osmanlıda başlatılan bu hizmet modelinin de tamamen sosyal hizmetin alanı dışında olduğunu söylemek te Tarih'e haksızlık olacaktır. Tarihte Osmanlı yönetimi tarafından ilk dönemlerden itibaren uygulanan Fatih İmaretî Vakfiyesi, Sıbyân Mektepleri gibi birçok uygulamanın da bu günkü anlamda Sosyal Hizmetin alanına girdiğini söylemek mümkündür. Örneğin öksüz ve yetim çocuklara hizmet veren ve 1863 yılında Darüşşafaka adıyla oluşturulan kurum, bu çocukların eğitimlerini tamamlayabilmesi için bizzat devlet tarafından kurulmuştur. Yine II. Abdülhamid döneminde kimsesiz kalan bireylere, fakirlere ve sokakta kalan kişilere yönelik 1896'da kurulan Darülaceze ve onun yanında Darülhayr-i Ali öksüz yetim çocukların barınma ihtiyaçlarını karşılayan, eğitimlerini tamamlayarak meslek sahibi olmaları için birçok çalışmayı gerçekleştiren kurumlar olmuşlardır. Bu çalışmalar değerlendirildiğinde, bunların Osmanlı Devleti döneminde ortaya konulmuş sosyal hizmet modelleri olarak kabul edilmesi gerekmektedir. İttihat ve terakki yönetimine modernleşme çabası içerisinde olan Osmanlı Yönetimi Balkan Savaşlarında alınan ağır yenilgilerin ardından yaşanan çok ağır sosyal sorunlardan olan öksüz ve yetim çocuklar için adı II. Abdulhamid tarafından anılmaya başlayan Dar'ul Eytam kurulmuştur. 1917 yılında Himaye-i Etfal yine çocukların korunma ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan ilk yerli oluşum olarak dikkat çekmektedir. İlk yapılan hizmetlerin pozitif etkisiyle 1921 yılında

Himaye-i Etfal Cemiyeti ismi ile Ankara’da karşımıza çıkmaktadır (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 466). Himaye-i Etfal Cemiyeti Cumhuriyet döneminde Çocuk Esirgeme Kurumu adını alarak her alanda yeni bir dönüşüm süreci yaşayan Türkiye de kamu kurumuna dönüştürülmüştür (Reçber, 2019, s. 727). Temelleri Osmanlıda atılmış olan sosyal hizmet kuruluşları Cumhuriyet döneminde Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüşmüştür.

2.3.2. II. Abdülhamit Döneminde Sosyal Hizmet

Son yıllarda en fazla tartışılan konulardan birisi Sultan II. Abdülhamid ve dönemidir. Bu tartışmalar da yapılan araştırmalar ve sonuçlarının etkisiyle Osmanlı Devletinin son dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki Sultan hakkındaki ‘‘Kızıl Sultan, İstibdat devri’’ söylemlerinin yerini daha müspet kavramların aldığını ve Abdülhamid’e hak ettiği itibarında daha güçlü bir şekilde verilmeye başlandığını memnuniyetle müşahade etmekteyiz (Birol, 2017, s. 34). Bu gelişmelerde Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinin objektif bir şekilde ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Sosyal hizmetin kurumsallaştırılması noktasında II. Abdülhamid’in yaptığı reformlar Osmanlı Devleti’nin sosyal yardım uygulamaları platformunda önemli bir yere sahiptir. II. Abdülhamid, imparatorluk döneminde başlayan modernleşme atılımını merkezi devleti güçlendirerek devam ettirmiştir. Merkezileştirme politikaları ile birlikte Avrupa’daki genel gidişata uygun olarak sosyal refah uygulamalarını da kurumsallaştırmıştır. Bu bağlamda II. Abdülhamid sosyal yardımların devlet bünyesinde yürütülmesi noktasında ilk adımları atmıştır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasi ve sosyolojik gelişmelere bağlı olarak sosyal refah ile birlikte sosyal yardım anlayışı da tüm dünyada değişime uğramaya başlamıştır. Batıyı abluka altında tutan bu değişim harekâtına Osmanlı Devleti de mecburi katılmak durumunda kalmıştır. İmparatorluğun tam merkezinde hissedilen bu değişim, bazı çevrelerce Osmanlı’nın yıkılışına karşı son koz olarak düşünülmüştür. Ayrıca bunun yanında milliyetçilik fikri de bütün dünyayı etkisi altına alarak ulus devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. İçerisinde farklı milletleri barındıran devletlerde farklı halkları bir arada tutmanın sosyal refah başta olmak üzere her alanda modern metot ve uygulamaların sisteme adapte edilerek mümkün olacağı kanaatine varılmıştır.

Osmanlı olmak bir millete tabi olmakla eş değer olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar farklı etnik kökenlerden gelseler de ortak tarih ve değere sahip olmaları ile birlikte aynı toprağın üzerinde bir bütün olarak yaşamlarını idame ettirmeleri yeterli olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden “Tüm halka standart hizmet verebilme”, modern devletin bir gerekliliği olarak varsayılmış ve halk arasında Osmanlı vatandaşlığı fikrinin oluşumuna yön vermiştir. Modern devlet anlayışının sığındığı dinamiği diğer devlet kavramlarının sığındığı dinamiklerden ayıran bazı özellikler mevcuttur. Bu farklı özellikler bürokrasi, birey ve halk için standartlaştırılmış hizmet türleri ve de vatandaşlık anlayışı şeklinde sıralanmaktadır. Bu farklı özellikleri içerisinde bulunduran bir devlet modern devlet olarak anılabilir. Modern bürokrasi Osmanlı’da II. Abdülhamid’den önceki dönemlerde var olmuştur. Tanzimat ilan edildiğinde yönetimdeki üst düzey etkili devlet adamları hâkimiyeti ellerine almışlardı. Modernleşme süreci imparatorluğu yeniden güçlendirerek farklı noktalara taşımayı amaçlayan bu devlet adamları ve sultanların çabalarıyla aşılmaya çalışılmıştır. II. Abdülhamid de tüm halk için standartlaştırılmış sosyal hizmetler vermek amacıyla sosyal refah kurumlarını oluştururken Osmanlı devletinin modern bir devlet haline geldiğini göstermek istemiştir. Bu kurumlar doğrudan devletin sorumluluğundadır ve geleneksel uygulamanın aksine sürdürülebilirliği için bir vakfa bağlı değildir (Demirci Akyol, 2013, s. 36-38). II. Abdülhamid döneminin sosyal politikaları hakkında bu bölümde kısaca değerlendirdikten sonra, Araştırmanın 3. Bölümünde oluşturulan II. Abdülhamid döneminde yapılan Sosyal Hizmet çalışmaları geniş bir şekilde sunulacaktır.

2.3.3. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmet

Türkiye genç ve hedefleri olan bir devlet olarak Batıda ki gelişmeleri takip ederek, birçok alanda olduğu gibi sosyoekonomik alanlarda da yoğun bir etkileşim yaşamıştır. Tabi ki köklü bir geçmişi olan bu coğrafyada yaşanan gelişmeleri ve oluşturulan kurumları tarihten bağımsız düşünemeyeceğimiz için sosyal hizmet alanında da Türkiye Osmanlıda kurulan kurumlardan etkilenmiştir. O Yüzden Türkiye de Sosyal Hizmet başlığı ortaya çıktığı zaman Osmanlı Dönemi Kurumlarını ve uygulamalarını inceleyerek başlamak uygun olacaktır.

Osmanlı Döneminde öksüz, yetim kimsesiz çocukları içine alan yapılar ve uygulamalar ilk dönemlerden itibaren olmuş olsa da kurum bakımını ve korumayı

profesyonel olarak ifade eden devlet eliyle ilk Kurumsal yapı 19. yy'ın sonlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu hizmet değerlendirildiğinde evrensel ilkeler, temel haklar ve demokratik değerler açısından birey açısından temel hakları garanti altına alan mevzuat çalışmalarından yoksun bir hizmet olduğu için bireysel hak temelli bir hizmet olmadığı anlaşılmaktadır. Bireysel hakların garanti altına alındığını ifade edebilmek için gerekli mevzuat çalışmalarının tamamlandığı bir hukuk sisteminin varlığından ve yargı denetiminin yasalarla güvence altına alındığını söylemek mümkün değildir. Osmanlıda 1876 Kanun-u Esasi de dahil olmak üzere bu şekilde bütünlük arz eden bir hukuk sisteminden ve sosyal hizmetin güvence altına alındığı bir mekanizmadan bahsetmek mümkün olmasa da yukarıda bahsedilen uygulamaları sosyal hizmetin tamamen dışında tutmakta mümkün değildir.

Fatih İmaretî Vakfîyesi, Sıbyân Mektepleri gibi kurumlar Osmanlıda sosyal hizmet alanı ile bağlantılanacak kurumlardır. İlerleyen yüzyıllarda yine devlet tarafından kurulan ve öksüz ve yetim çocukların korunma ve bakımını üstlenen Darüşşafaka 1863'te kurulmuştur. Sultan II. Abdülhamid döneminde bizzat padişah iradesiyle 1896 kurulan Darülaceze öncelikle savaş alanlarından başkent İstanbul'a gelen ve çok ciddi sosyal sorunlara yol açan kimsesizler, dilenciler ve ökü, yetim çocukların hizmet vermiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde bizzat yine padişah iradesiyle kurulan Darülhayr-i Ali bir yandan öksüz ve yetim çocuklara meslek kazandırma diğer yandan ise yoksul çocukların barınma sorunlarını çözmek için kurulmuşlardır. Bu hizmetleri Sosyal Hizmet alanında Osmanlının son dönemlerinde ortaya koymuş olduğu kurumlar olarak görmek gereklidir (Reçber, 2019, s. 727).

2.3.3.1. Cumhuriyet Döneminde 1961 Anayasası'na Kadar olan Dönemde Sosyal Hizmet

1918 Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'nun işgal edilmesi ile başlayan süreçte Ankara da açılan TBMM tarafından kabul edilen 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanunu)'nda savaş ortamında hazırlanması nedeniyle sosyal sorunlara öncelik verilememiş ve bu yüzden sosyal hizmet ile ilgili bir kanun düzenlemesi yapılamamıştır. 1924 Anayasası değerlendirecek olursak sosyal haklar ve sosyal hizmetle ilgili bir düzenleme olmadığını söylemek mümkündür.

Sosyal hizmet alanı ile Türkiye'deki ilk hukuki düzenlemeler olan Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında ki Kanun 1941'de, Korunmaya

Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ise 1949'da yapılmıştır. Türkiye'de sosyal hizmet çalışmalarını hızlandıran esas çalışmalar 1950 sonrası başlasa da esas 1961 Anayasasının her alanda yeni düzenlemeler ve özgürlükler getirdiği dönemde yaşanacaktır. Türkiye de ilk profesyonel sosyal hizmet uzmanları 1955 ten sora yetiştirilmiştir. Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu ve 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletlerin etkisiyle sosyal hizmet alanında ilk mevzuat çalışmaları olarak 1959'da yapılan 7533 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanunun kabul edilmesiyle başlamıştır (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 466-467). Bu düzenlemeler Türkiye'de sosyal hizmet alanında mevzuat çalışmalarının temelini oluşturmaktadır.

2.3.3.2. 1961 Anayasası Sonrası Sosyal Hizmet

Türkiye de temel hak ve özgürlüklerin ilk kez geniş bir şekilde yer aldığı 1961 Anayasasında *“İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için”* şeklinde ki ifade ve 2. Maddesinde ki ifadesi ile *“Türkiye Cumhuriyeti, sosyal bir hukuk devletidir”* maddesi devletin sosyal devlet ilkesini net bir ifade ile kabul ettiğini, ayrıca aynı anayasanın 3. Bölümünde ki ifadeleri ile Ailenin Yapısının korumaya, sosyoekonomik hayatın devamı, Çalışma hayatının düzenlenerek koruma altına alınması gibi hükümler sosyal devlet ilkesi ile sosyal refahın korunmasını garanti altına aldığını ifade etmektedir. Aynı anayasanın 48. maddesinde ifade edilen *“Herkes; sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindendir”* kanun maddesi, sosyal güvenlik ve yardım teşkilatlarına ait yetki ve sorumluluğu sosyal devlet ilkesi ile bizzat devlet kabul etmiştir. Yasa da geçen kurmak ve kurdurmak ifadesi ile devlet sorumluluğu kendi üzerine alırken kamu dışındaki yapıları da kabul ettiğini ifade etmektedir.

Türkiye de yukarıda da ifade edildiği üzere 1959 yılında kabul edilen 7533 sayılı kanun doğrultusunda 1961'de Sosyal Hizmetler Akademisi Ankara açılmıştır. Sosyal hizmete ait görevler Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı çatısı altında yürütülürken, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü 1963 yılında 225 sayılı kanun ile kurulduğunda sosyal hizmet ile ilgili görev ve yetkiler Genel Müdürlük tarafından devralınmıştır. Özellikle sosyal hizmet alanına giren konularla ilgili yapılan çalışmalar sonrası 1963-1967 yılları arasını kapsayan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1968-1972 dönemi

kapsayan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde sosyal yardımlaşma ve çocuk refahı alanında ciddi düzenlemeler yapılmış ve önemli uygulamalar ortaya çıkmıştır. Mevzuat alanında 1983 yılında önemli bir yasal düzenleme yapılarak 2828 sayılı kanunun yapılmasıyla Sosyal Hizmetler ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu birleştirilmiş, Başbakanlık SHÇEK adıyla ortaya çıkan kurum Türkiye de uzun yıllar hizmet vermiştir (Reçber,2019: 728-729). Bu şekilde Sosyal Yardımlaşma ve Çocuk Esirgeme Kurumunun oluşturulmasıyla önemli bir mevzuat açığı giderilerek kanun çatısı altında sosyal hizmet verilmeye başlanmıştır.

2.3.3.3. 1982 Anayasası Sonrası Sosyal Hizmet

Türk toplumunun sosyoekonomik problemlerini sosyal refahı arttırarak çözümlmek amacıyla 1982 Anayasası'nda da Sosyal Hizmetler anayasada temel hak olarak benimsenmiştir. Sosyal Hizmetin tanımı 2828 sayılı kanunun 3. Maddesinde: *“Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”* ifadesini bulmuştur.

Kamuda verilen Sosyal hizmet ve sosyal refah düzenlemeleri bakacak olursak; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 1986'da Başbakanlığa bağlı olarak kurulurken, 1989'da Aile Araştırma Kurumunun kurulması, 1990'da Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığının kurulması ve 1997'de Özürlüler (Engelliler) İdaresi Başkanlığı gibi idarelerin kurulmasıyla düzenlemeler devam etmektedir. Tabi ki tek merkezde ve tek çatı altında olmayan bu kurumların birbirinden bağımsız ve habersiz olarak çalışmış olmaları sosyal hizmet alanında dağınık bir yapının ortaya çıkmasına ve hak temelli bireysel hizmet sunumunun aksamasına ve sosyal adaletin ortaya konulamamasını doğurmuştur. Bu olumsuz gelişmeler neticesinde bu hizmetlerin tek Bakanlık çatısı altında toplanarak bütünleşik bir sistemle sunulması fikri ortaya atılmıştır. Kamuda sosyal hizmet alanına giren tüm çalışmaları yapan kurum ve kuruluşlar 2011 yılında 633 No'lu Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında bir araya getirilmiştir (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 466- 468).

Sosyal Hizmet alanı içerisinde önemli hizmetlerden olan ve Gençlik ASPB'ye dâhil edilmemiş, Gençlik hizmetini geçmişten buyana sürdüren Gençlik ve Spor

Bakanlığı bu görevini sürdürmüştür. Ancak gençlik alanında hizmetin sosyal yönü ASPB çatısı altındaki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bırakılmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında bir genel müdürlük olarak görevine devam etmiştir. Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu kaldırılarak görevlerini yeni oluşturulan bir genel müdürlük olan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu görevi üstlenmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü adı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görevine devam etmiştir. Özürlüler (Engelliler) ve Yaşlılar Daire Başkanlıkları birleştirilerek, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü adıyla yeni bir Genel Müdürlük ihdas edilmiştir. Bu güne kadar İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Gaziler ve Şehit Yakınlarına dönük hizmetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı ASPB'ye bağlanmıştır. Ancak 2018 yılında bu daire başkanlığı Genel Müdürlük haline getirilecektir. Bu yeni oluşum ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının merkez teşkilatı doğrudan sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla ilgili olarak sosyal refahı sağlayacak genel müdürlükler olarak teşkilatlandırılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kurulması ile Bakanlık Kanunun 2. maddesinde “Kadınlar, Çocuklar, Yaşlılar, Engelliler, Şehit Yakınları ve Gaziler” bakanlığın ana görev alanı olarak belirlenmiştir (Selçuk ve Güzel, 2016, s. 467). Türk toplumunun geleneksel yapısında çok öneli bir yeri olan ve teknolojinin ve toplumun değişimi neticesinde artan boşanmaları ve ailelerin dağılmasını engellemek amacıyla Bakanlığın adında ve kuruluş yasasında Ailenin önemine vurgu yapılmış ve Aile merkeze alınmıştır (Reçber, 2019, s. 730). ASPB, bu hedef gruplarını içeren sosyal politika ve stratejileri koordine etmek, o alandaki sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında eşgüdüm ve iş birliğini sağlamakla görevlendirilmiştir.

10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının adı Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. 15 Sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı adını almıştır. Bakanlık, son olarak 21 Nisan 2021 tarih ve 73 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yerine iki bakanlık kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çalışma hayatı ve

Sosyal Güvenlik konularında hizmet verirken, Sosyal Hizmet alanını dolduran esas Bakanlık olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur.

Türkiye de sosyal sorunlara ve kırılgan dezavantajlı gruplara hizmet sunması için oluşturulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kuruluşunda hedef gruplarına bakıldığında sorunları birbiriyle bağlantılı birbirinden bağımsız düşünilemeyen engelli, çocuk, yaşlı, kadın, muhtaç aileler ve şehit aileleri kanununda ulaşılması planlanan hedef gruplar karşımıza çıkmaktadır. Hizmet verilecek bu grupların başlangıçta sorunları ayrı ayrı değerlendirilmiş ve bir bütünlük yapıda birleştirilememiştir. Ancak teknolojik gelişmelerle oluşturulan ortak bilgisayar programları, internet alt yapılarının gelişmesiyle internet ağı üzerinden kurulan sistemlerle, bu grupların ortak sorunlarını tek seferde çözecek SOYBİS, Bütünlük Sistem gibi yapıların kurulması sorunların çözümünü hızlandırmıştır. Diğer yandan bir başka konu engelli, çocuk, yaşlı, kadın, şehit ailesi vb. grupların dezavantajlı gruplar olarak toplumun sosyal risk taşıyan grupları olarak değerlendirildiği ve sosyal hizmetin bunlara sunulması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla hedef odaklı örgütlenme yapılmış olup sorun merkezli değerlendirmeler yapılmamıştır. Bu durum ise yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık, gençlik gibi toplumun önemli sorunlarının başka bakanlıklara bırakılmasına yol açmıştır. Aslında sosyal sorunların tamamen ortadan kaldırılabilmesi için sorunlara bütüncül bir yaklaşımla yaklaşarak toplumun tüm paydaşlarını bir araya getirerek her birini çözümün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Birlikte oluşturulacak mekanizmaları ortak noktada buluşturarak çalışmalarını neticelendirmek gerekmektedir. Bunun dışında sosyal sorunların ana kaynaklarını bularak ortadan kaldırmadan yapılacak ayni ve nakdi yardımlarla yoksulluğu yok etmeye çalışmak, onu yok etmediği gibi tam tersine yoksulluğu daha da arttırmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 1 Nolu kararnamede; *“Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek; aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek”* şeklinde yapılan düzenleme ile sosyal refahı sağlamak ve sosyal yardımları organize etmek ve stratejiler geliştirmek doğrudan devletin sahiplendiği bir konu olarak ifade edilmiştir. Bu mevzuat değişikliği ile ilgili üç temel nokta dikkatimizi çekmektedir. Birinci hedef, dünyada yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak var olan değerlerimize sahip çıkmak. İkinci hedef, toplumsal olaylar karşısında sosyal

yapının merkezine aile alınmıştır. Üçüncü hedef olarak, hala eğitim seviyesinin düşük olduğu, kültürel aşınmanın olduğu bölgelerde gerekli tedbirleri alarak aile yapısını daha güçlendirerek en önemli sorunlardan birisi olan kadına yönelik şiddetin önleneceği ifade edilmektedir.

Yukarıdaki yaklaşımlar içerisinde sosyal refah, sosyal hizmet, sosyal güvenlik eğitim, sağlık ve istihdamın tamamını çatısı altına alan ifade sosyal politika ifadesidir. Sosyal politika ile kamu öncülüğünde, yerel yönetim, sivil toplum ve özel teşebbüsün bir arada yapacakları strateji ile ülkedeki yapılacak tüm çalışmalar kastedilmektedir. Aslında bu tanımlamalarla Sosyal politika kavramının koruyucu ve önleyici hizmetleri kapsadığını belirtmeliyiz. Netice de tüm tanımlar Sosyal politikanın ülkede yoksulluğu sona erdirmek ve sosyal olayların nedenlerini bularak onların yok edilmesi meselesini hedef almaktadır (<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukumetdarbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

1980 yılına kadar Türkiye'nin de politikaları ile aynı doğrultuda faaliyet gösterdiği Güney Avrupa ülkelerinde sosyal hizmet ve sosyal refah anlamında devletlerin zayıf olduğu kurumların geleneksel yapılarda hizmet sunduğu sosyal yardım ve hizmetlerin klientelist (günlük politikalarla) sunulduğu bir dönem yaşanmıştır. Ancak bu coğrafyalarda 1980 sonrası dünyada yaşanan liberal uygulamalardan sosyal hizmet uygulamalarında ilk etkilenmeler olsa da bu durum dağınık ve belli alanlarla sınırlı kalmıştır. 2011 yılında 633 No'lu KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye'de dezavantajlı ve yardıma ihtiyacı olan gruplara yönelik sosyal hizmet politikalarının yasal dayanağını da bizzat devlet oluşturmuştur. Bu yasal düzenlemeler demokratik ilkeler çerçevesinde, uluslararası hukuk doğrultusunda Sosyal hizmet alanına giren uygulamaları vatandaşlarımıza sunmaktadır. Ancak ülkemizde bu hizmetin sunumu sırasında aksayan bir tarafı, belediyeler, STK'lar, vakıflar, gönüllüler ve hemşeri derneklerinin sunduğu hizmetlerle de Kamu kurumlarından bağımsız ayrı bir alanda bu hizmeti vermeye çalışmalarıdır. Böyle bir durumda tek merkezden, tüm unsurları bir araya getirmeden, doğru stratejiler kurulmadan verilecek hizmetlerin sorunları tamamen ortadan kaldıracığı düşünülmemelidir (Reçber, 2019, s. 731-732).

Türkiye de son dönemde ortaya konulan politikalarda eskiden olduğu gibi günü birlik, düzensiz, bütünsel bir yapıdan yoksun sosyal yardım uygulamaları yerine, güçlenen eğitim sistemi ile kanunda belirtilen sosyal hizmeti profesyonel şekilde sunacak meslek elemanları ile en doğru şekilde sunması en doğru çalışma şeklidir. Böylece profesyonel sosyal hizmet uzmanları aracılığı ile sunulacak hizmet vatandaşla

bir lütuf şeklinde değil bireysel ve hak temelli bir çerçevede devletin görevi olarak sunulmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığının kurulması ile Sosyal devlet ilkesinin yansıması olan, sosyal hizmet modellerinin tek çatı altında toplanarak profesyonel bir hizmet olarak verilmeye başlanması önemli bir adım olmuştur. Türkiye de Evrensel İlkeler ve Uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda yapılan mevzuat çalışmaları sonucunda sosyal hizmetin tek elden yürütüleceği bir bakanlığın kurulması ve teşkilatlanması, sosyal hizmeti hayırseverlik anlayışından bizzat kamu eliyle pozitif hukuk ilkeleri ile hak temelli sunulan bir hizmet anlayışına dönüştürmeyi başarmıştır (http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm). Türkiye de gerekli mevzuat ve alt yapı çalışmaları ile sosyal hizmet alanının modernleşmesi ve profesyonelleşmesi hak temelli bir anlayışla sosyal hizmetin sunumunu sağlamaktadır.

Bu gelişmelere rağmen Türkiye'deki sosyal yardım ve hizmet uygulamaları hakkında bazı konularda tartışılmaktadır. Bunlardan biri, sosyoekonomik gelişmeler nedeniyle yaşanan değişimler neticesinde yoksulluğun artması sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerine ihtiyacı arttırmaktadır. İkinci tartışılan husus, küreselleşme ve liberalizm politikalarının her geçen gün artması devletin ekonomik faaliyetleri özel sektöre bırakması nedeniyle sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarını da özel sektör ve sivil topluma bırakması anlayışıdır. Üçüncü tartışılan husus ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş çabaları ile adaylık sürecinde Avrupa birliği Müktesebatına hukuk sistemini uyumlu kılmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler konusudur.

Türkiye'nin uzun süren aday adaylığı sürecini ardından 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmesi ile başlayan yeni süreçte 2005 yılında Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi'nin kabulüyle edilmesiyle Sosyal Hizmet uygulamalarının da içine dahil edildiği iç hukuk düzenlemeleri yetersiz de olsa tamamlanmıştır. Bu konuda ki temel hedef düzenlemesi yapılan mevzuatın evrensel ilkeler, demokratik haklar doğrultusunda hak temelli anlayışla hazırlanmasıdır. “Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi” isimli İstanbul da 2017 yılında gerçekleştirilen çalıştay da İonna Kuçuradi'nin sözleri dünyada ve Türkiye de sosyal refah ve sosyal hizmet uygulamaları açısından dikkat çekicidir. Kuçuradi'ye göre hak kelimesinin tanımında, her insanın sahip olduğu ve talep etme hakkının güvence altına alınarak herkese eşit bir şekilde sunulmalıdır. Kişilerin haklarını talep ederken yaşayabileceği hak ve menfaat çatışmaları sorunları da beraberinde getirmektedir. Bireyin kaybettiği bir hak başka bir bireye menfaat olarak geliyorsa orada adaletten ve haktan bahsedilemez. Bir hak bir kişiden çıkıp başka bir kişiye menfaat olarak geçmesi durumunda orada hiçbir haktan söz etmek mümkün

değildir (Reçber, 2019, s. 732-733). Türkiye Uluslararası Organizasyonlara üye olduğu ya da üyeliği söz konusu olduğunda bu organizasyonların hukuksal düzenlemelerini ve mevzuatını da kabul etmekle evrensel hukuk çerçevesinde hak temelli düzenlemeleri de kabul ederek önemli adımlar atmaktadır. Hakların bireylere teslimi noktasında da adaleti ve hak temelli anlayışı bu düzenlemelerle vatandaşlara teslim etmek mümkün olacaktır.

BÖLÜM-3

OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti kurulduğu andan beri gerek din temelli gerekse toplumsal anlamda çok sayıda sosyal içirme ve toplumsal dayanışma alanlarında çalışmalarını sürdürmüştür. Her geçen gün sınırlarını daha da genişleten Osmanlı Devleti, halkın talepleri arttıkça faaliyetlerini daha geniş bir alana yayma ihtiyacı duymuş ve buna bağlı olarak geniş bir hizmet ağı oluşturmuştur.

Muhtaç ve güçsüzlere İslam dininin bir gereği olarak her zamanlar yardımlar yapılmıştır. Özellikle öşür, zekât ve fitre gibi dini yardımların maddi yoksunluk içinde bulunan bireylerin yanında öncelikli olarak yaşlılara da verilmesi yardımlara ayrı bir anlam yüklemiştir. Yaşlılara, engellilere ve yoksunluk içindeki bireylere gerek İslam kültüründe gerekse Türk kültüründe yardım alanında kolaylaştırıcı dayanışma bilincinin oluşması Osmanlı döneminde sosyal hizmet faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine zemin hazırlamıştır.

3.1. Osmanlı Dönemi Toplumsal Yapıya Bir Bakış

Osmanlı'da yürütülen faaliyetleri ve devlet ile toplum arasındaki bağı daha iyi kavrayabilmek için Osmanlı'nın toplumsal yapısını incelemek önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti birçok farklı kültürü ve dini bir çatı altında bulundurmaktadır. Osmanlı toplumsal düzen ve barışın temeli sayılan ve sosyal hayatın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için şart olduğu kabul edilen iki farklı sınıftan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi toprak üzerinde gelir elde etmek ve orduyu oluşturmak için belirli yükümlülüklerin belirlediği egemenlik imtiyazına sahip sultanın örtük otoritesi altında bulunan yönetici sınıftır. İkincisi ise toprak üzerinde tasarruf hakkına sahip olan üretici sınıf yani reayalardır.

Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminin temelini, padişahın koyduğu kurallar ile birlikte İslam hukuku oluşturmaktadır. Osmanlı'da bireylerin hak ve hürriyetlerine verilen değer, diğer çağdaş devletlerle karşılaştırılamayacak kadar ön planda tutulmuştur. Ayrıca farklı kültür ve dinleri bir arada barındıran Osmanlı Devleti, her

türlü barış ve düzeni sağlayacak faaliyetler yürütmekte özen göstermiştir. Bu faaliyetleri de yürütürken gayrimüslimlerin mahremiyetlerine saygılı davranarak hem milletin refahı hem de devletin bekası için hassas davranmıştır. Gayrimüslimlere ait mülkler, mektepler ve mabetler bunun açık açık ispatıdır.

3.2. Osmanlı Klasik Dönem Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Hizmet Kurumları

Osmanlı döneminde sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalar tarandığında, sosyal ve toplumda yardımlaşma ekseninde yürütülen faaliyetler ile diğer ülkelerdeki çalışmaların aynı odağın etrafında şekillendiği açıkça tespit edilecektir. Osmanlı dönemi sosyal hizmet faaliyetleri çok daha genel bir perspektife sahiptir. Osmanlı klasik dönem sosyal hizmet faaliyetlerinde oluşturulan kurumlardan vakıflar, lonca teşkilatı, kervansaraylar, bîmarhane, imaret, tâbhane, külliye, hilâl-i ahmer cemiyetine kısaca değinilmiştir.

3.2.1. Vakıflar

Vakıf, Arapça kökenli bir kelimedir. Vakıf sözlükte; duruş, durma, hareketten alı koyma ve tevkif gibi anlamlarla ifade edildiği gibi bir mal ve mülkü satılmamak şartıyla bir hayır işine tahsis etme ve bağışlama anlamlarına da gelmektedir. İslam hukukuna göre ise; her türlü devir ve satışının yasaklanmak suretiyle bir mal veya mülkün Allah'ın mülkü olarak kabul edilmesi ve insanlara faydası dokunacak şekilde hayır işleri için bağışlanmasıdır.

Vakıf müessesesi, Hz. İbrahim'in hac yollarını yaptırması, Zemzem kuyusunu tamir ettirmesi ve Kâbe'yi vakfetmesi ile ortaya çıkmıştır. Dinî gayelerle ortaya çıkan vakıf kurumu zamanla insani, medeni ve sosyal alanlarda hizmet vermeye başlamıştır. Roma hukukunda olmayan vakıf müessesesi Musevilik hukukunda, Sasani hukukunda ve Bizans hukukunda yer almıştır. Budizm'i kabul etmiş olan Uygur Türklerinin manastır gibi dinî kurumlar inşa edip vakfettiklerini, bu binaların temellerine yerleştirdikleri vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Sadaka vermenin, infak etmenin ve ihsanda bulunmanın Kuran-ı Kerim'deki ayetler ve Hz. Peygamberin hadisleriyle teşvik edilmesinin yanı sıra yine Hz. Peygamberin Medine'de kendisine ait bulunan hurma bahçesini İslam'ın müdafaası için ve Fedek hurmalığını yolcuların ihtiyaçlarının

karşılanması için vakfetmesi vakıf müessesesinin İslam dünyasında yerleşmesine sebep olmuştur. Emeviler döneminde büyük gelişme gösteren vakıflara gelir olmak üzere ilk kez Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik Hicri 88 yılında köy ve mezraları vakfetmiştir. Emevi Halifesi Hişam b. Abdülmelik devrinde Mısır kadısı olan Tevbe bin Nümejr, ilk evkaf teşkilatını kurmuş ve vakıflar üzerinde nezaret görevini yerine getirmiştir (Dağ, t.y., s. 5-6). Abbasiler devrinde vakıfların kontrolünün sağlanması amacıyla “Vakıflar Nezareti” kurulmuştur. “Fatimi-Şii” hareketine karşı Sünnilik siyasetini takip ederek birçok medrese ve tekkelerin açılmasını sağlayan Selçuklular döneminde vakıf müessesesi gelişmeye devam etmiştir. Nizamiye Medreseleri için kurulan vakıflar bunun en güzel örneklerindendir. Harzemşahlar, Atabeyler, Eyyubîler, Memlûkler ve Endülüs Emevîleri de vakfa önem vermişlerdir.

Vakıf kelimesi bir taraftan “Bir şeyi tamamen durdurmak” anlamına gelirken diğer taraftan, “Bir malı mülkiyetten çıkarıp, çıkarlarını sürekli olarak bir hayır işine tahsis ederek saklamak” anlamına gelmektedir. Kısaca, bir mülkün ya da malın daimi olarak bir amaca veya kuruma tahsis edilmesi diye de tanımlanabilir. Vakıflar, hayır müessesesi olmakla beraber Müslümanların kurduğu hemen hemen her devlette prensip haline getirilen bir medeniyet tasavvurudur. Osmanlı Devleti’ndeki vakıflar Anadolu Selçuklu Devleti’ndeki vakıfların devamı niteliğindedir. Osmanlı dönemindeki vakıflar sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında daima öncü kuruluşlar olmuşlardır. Sosyal yardım, eğitim ve sağlık gibi pek çok hizmet vakıflar vasıtasıyla yürütülmüştür. Orduya ait yardımlaşma kurumlarının, esnaf örgütlerinin ve belediyelerin yerine getirdikleri hizmetler de vakfın yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Vakıfların “Halka hizmet, Hakka hizmet” şiarıyla yaptıkları hizmetlerde öksüz ve yetim öğrenciler giydirilmiş, yoksunluk durumunda bulunanlara aylık bağlanmış, dul ve yetimler evlendirilmiş, kimsesiz şehit eşleri çocuklarıyla birlikte barındırılmıştır (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 579). Vakıflar yaptıkları bu hizmetlerle Osmanlı döneminde Sosyal Hizmet alanında değerli örnekler ortaya koymuşlardır.

Osmanlı Devleti zamanında vakıflarla ilgili uygulamalar daha da gelişmiştir. Osmanlı Devleti’nde ilk vakıf Orhan Bey zamanında kurulmuştur. Orhan Bey, 1324 yılında hangâhın ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Mekece Nahiyesini vakfetmiştir. Devletin kuruluşundan itibaren çeşitlenerek artan vakıflar sayesinde camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, hastaneler, imaretler, tekkeler, kütüphaneler inşa edilmiş ve yaşatılmıştır. Vakıflar tarafından idare edilen medreselerin ilki 1331 senesinde Orhan Bey tarafından İznik’te açılmıştır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un fethinden sonra

yükseköğretim veren “Sahn-ı Seman” medreselerini tesis etmiş ve giderlerinin karşılanması için vakıflar tahsis etmiştir. Padişahlardan başka hanım sultanlar, valide sultanlar, vezirler ve diğer devlet erkânı da vakıflar tesis etmişlerdir. 19. asra kadar İstanbul’da 500’den fazla medrese inşa edilmiştir. Vakıf sistemi sayesinde yeni fethedilen yerlerin iskânı kolaylaşmıştır. Fethedilen bölgede kurulan cami, medrese, tekke, zaviye ve imaret gibi kurumlar bu bölgeye Türk müderrislerini, şeyhlerini çekmiştir. Bu durum, Müslüman-Türk nüfusun bölgeye göç etmesini teşvik etmiştir. Osmanlı Devleti’nde sadece insanlar için değil aynı zamanda hayvanlar için de vakıflar tesis edilmiştir. Özellikle bu konuda kuş vakıfları dikkat çekicidir. Bu sayede şehirlerde sürüler halinde yaşama imkânı bulan kuşlar kentlerde köy havası solunmasının da önünü açmıştır.

Osmanlı Devleti’nde hükümdar vakıfları; sadrazam, vezir, kadiasker, şeyhülislam gibi devlet adamlarınca idare edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin ilk Evkaf Nazırı diyebileceğimiz kişi Vezir Sinan Paşa’dır. Orhan Bey tarafından yaptırılan cami ve zaviyenin idaresi için görevlendirilmiştir. Yıldırım Bayezid, her vilayette “Müfettiş-i Ahkam-ı Şer’iyye” tayin etmek suretiyle vakıfları teftiş ettirmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde vakıfların işlerinden sadrazamlar sorumlu iken II. Bayezid ve I. Ahmed devirlerinde bu görev Şeyhülislam’a verilmiştir. Daha sonraki padişahların yönetiminde sadrazamlar ile şeyhülislam arasında el değiştiren vakıfların idaresi 14 Ekim 1826 yılında kurulan “Evkaf-ı Hümayun İdaresi”ne devredilmiştir. Esasen, Sultan vakıflarının gelirlerinin toplanması, idarî görevlerin yerine getirilmesi ve bu kurumların bakımının yapılması hayır işlerinde devamlılığın sağlanması amacıyla kurulan nezaret, zamanla genişleyerek mütevellisi kalmamış ya da vakfı zarara uğratan mütevellisi olan vakıfların yönetimini de üstlenmiştir (Kapıcı, 2012, s. 7-10). Osmanlı döneminde Vakıfların idaresi için oluşturulan kurumlara, ayrıca Vakıfların yönetimine ve denetimine yapılan görevlendirmelere ve atamalara bakıldığında Devletin Vakıf kurumuna verdiği önem çok daha iyi anlaşılacaktır.

3.2.2. Vakıfları Sınıflandırma

Vakıfların genel hizmet alanlarını; Sosyal hizmet verenler, Eğitim hizmeti verenler, Spora hizmet verenler, Sivil ve askerî hizmet verenler, Din hizmeti verenler, Hayvanlara hizmet verenler diye sınıflandırılabiliriz. Bu alanlardaki hizmetleri ise;

fakirlerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak, yetimlere aylık bağlamak, dul kadınlar ve kimsesiz çocuklar için bakımevi açmak, , hapishanelerdeki mahkûmlara ve ailelerine yardımlarda bulunmak, çalışamayan yaşlı ve sakat meslek ve sanat erbabına yardım etmek sahipsiz kedi ve köpekleri doyurmak, askeri donatmak, borçluların borçlarını ödemesine yardım etmektir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 579-580).

Görüldüğü üzere vakıfların hizmet alan ve türleri değerlendirildiğinde insanların hizmetine koşmamakla beraber hayvanların yaşamını sürdürmesi ve çevrenin bakımı, çevrenin iyileştirilmesi gibi faaliyetler de yürütmüştür. Osmanlı Vakıfları hizmetlerini müslim ve gayrimüslim ayırımı gözetmeden yürütmüştür. Vakıflar hayatın tüm gereksinimlerini ve ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde hizmet verirken günümüzdeki birçok sosyal hizmet çalışmalarını o dönemde yürütmüştür. Öyle ki devletin günümüzde sosyal hizmet alanında farklı kurum ve kuruluşlar eliyle yürüttüğü faaliyetleri, Osmanlı Döneminde yürüten ana mekanizmasının vakıflar olduğu ifade edilebilir.

3.2.3. Lonca Teşkilatı

Osmanlı dönemimdeki Lonca Teşkilatı, Selçuklu dönemindeki ahilik teşkilatının devamı özelliğindedir. Detaylı bir şekilde incelendiğinde Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde işçi örgütlenmesinin ilk şekli olarak ahi teşkilatı bilinmektedir. Bir esnaf harekâtı olarak da bilinen ahilik, üstlendiği roller ve yenilikler itibariyle esnafın yanında çalışan usta, kalfa ve çıracı da kapsamaktadır. Mesleğe başlamaları, terfi etmeleri ve özlük hakları gibi birçok kararlar ahilik ilkeleri arasında yer alıyordu. Lonca ise esnafların bir araya gelerek oluşturdukları bir birliktir. Üretim ve pazarlamaya yönelik ortaklıkları teşvik eden birlikler olarak da bilinen loncalar; kalifiye eleman yetiştirmek, ustalık belgesi vermek, iş ve ticaret ahlakını geliştirmek, zamanla üretim kapasitesini arttırmak, işçileri korumak gibi görevleri de bulunmaktadır. Günümüzle kıyaslandığında mesleki ve dayanışma dernekleri ile meslek odalarının bu teşkilat ile benzerlikleri olduğu hemen fark edilmektedir gösterdiği görülmektedir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 580). Ahi Teşkilatları zamanın gereklerine göre farklı özellikler kazanarak lonca isimli esnaf örgütlerine dönüşmüşlerdir. Bu şekilde ortaya çıkan loncalar uzun yıllar boyunca Osmanlı ekonomisinin temel yapıtaşını oluşturmuşlardır.

Lonca sözcüğü, İtalyanca Lociye Loggiya; Fransızca Loj (Loge) kelimelerinden türetilmiştir. İlk dönemlerde lonca ismi ihtiyacı olan kişilere hammaddelerin verildiği yer olarak adlandırılrsa da lonca aslında aynı mesleğe sahip kişilerin bir şeyh ve pir'in

denetimi altında bir araya geldikleri yeri ifade eden bir kavramdır. Lonca, esnaf arasında dayanışma sağlamak amacıyla kurulan ve devlet denetimi altında olan organizasyonların bulunduğu yere verilen isimdir. Demirciler Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı gibi farklı çarşılarda faaliyet gösteren esnafların loncaları da kendi isimleriyle adlandırılmaktadır. Ayrıca her loncanın üzerinde kendi simgesinin yer aldığı bir bayrağı bulunmaktadır.

Lonca Teşkilatının yönetim yapısı ve örgütlenmeleri; kethüda, lonca ustası, yiğitbaşı, işçi başı, ihtiyar ustalar ve idare heyeti gibi unsurlardan oluşmaktadır. Her esnaf grubu faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yere yakın bir handa örgütlenmektedir. Her loncanın kendine has bir bayrağı ve sancağı bulunmaktadır.

Lonca Teşkilatlanmasında bulunan bir diğer üyelik türü olan dahililer de yamaklar ve çıraklar, kalfalar ve ustalar olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır.

Lonca Teşkilatının faaliyetlerini sürdürebilmesi için Esnaf Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Kesesi adı verilen her esnafa ait yardım sandıkları bulunmaktadır (Akbaş ve değıreler, 2018, s. 173-179). Loncalar kendi döneminde yardımlaşmanın, dayanışmanın, ticari hayatın ve mesleklerin devamının sağlanmasının, usta çırak ilişkisi ile güçlü bir eğitim mekanizmasının, çok güçlü bir iç denetim mekanizmasının olduğu aynı zamanda islam'ın yayılmasına hizmet eden çok yönlü kuruluşlar olmayı başarmışlardır.

3.2.4. Kervansaraylar

Kervansaraylar, ticaretle uğraşan yolcular ve tacirlerin yolculuk esnasında istirahat etmeleri için ticaret yolları üzerinde inşa edilen yapılardır. En modern şekillerine Selçuklu döneminde ulaşan bu yapılar, Osmanlı'da da işlevlerini sürdürmüşlerdir. Birçok kervansarayda yatakhane, aşhaneler, mescitler, kütüphaneler, hamamlar, şadırvanlar, hastane ve eczaneler erzak ambarları ve ticari eşya depoları yer almaktadır. Ayrıca yolcuların hayvanları için ahırlar, samanlıklar gibi pek çok hizmet türünü barındırmaktaydı. Bu hizmet binalarında zengin fakir ayrımı gözetmeksizin Müslüman olsun gayrimüslimin olsun herkesin ihtiyacı ücretsiz olarak giderildi (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 581). Kervanların devlet güvencesinde olması ile birlikte vakıf sisteminin varlığı Osmanlı ticaret hayatını uzun süre canlı tutan etkenler olmuştur. İpek yolu bu dönemde önemini üzerindeki yapılarında artmasıyla birlikte kat be kat arttırmıştır. Yollar bu dönemde de sadece ticaret amaçlı değil, ulak teşkilatının posta iletişimini sağladığı, ordunun seferlere çıkmasının sağlandığı ve hac ulaşımının

yapıldığı ve güvenliğin kontrol altına alındığı iç güvenlik amaçlı olarak da kullanılmışlardır. Ordu sefere çıktığında vergilerin toplanması, asker sevkıyatı, iâşe vb. konular merkezden gelen fermanlarla çözüldü. Bunda belirli mesafede bir inşa edilen menziller önemli rol üstlenirdi. Menziller arası haberleşme şu şekilde gerçekleşmekteydi: Ulaştırılması istenen bir emir ya da haber, çıktığı merkezden bir ulakla bir sonraki merkeze iletilir, ulak o merkezde kalarak haber, diğer bir ulakla bir sonraki merkeze gönderilmek üzere mahalline ulaştırılırdı. Bu durumda ilk merkezde bir ulak eksik, son merkezde bir ulak fazlası ortaya çıkmaktaydı.

Ancak, ters istikamette bir haberin ulaştırılması ile bu dengelenirdi. Çok önemli ve gizli haberler tek ulak kullanılarak ulaştırılırdı. Özel eğitim görmüş ve son derecede güvenilir kişilerden oluşan bu ulaklar ara merkezlerde at değiştirmek ve dinlenmek suretiyle bu mühim ve gizli haberleri ilgili yerlere ulaştırırlardı. Osmanlı Devleti'nde menziller, sadece haber amacıyla kullanılmamıştır. Ordunun sefere çıktığı anlarda ihtiyaç duyulan iâşe ve emtianın sağlandığı ve toplandığı mahaller olarak da vazife görmüştür.

Ayrıca özel haberleşmede ve kısmen de olsa ticari mal naklinde de kullanılmıştır. Menzilciler, ulaklar için beygir beslemek ve bunları menzillere uğrayan ulakların kullanımına sunmak üzere hazır bulundurmak, ordunun veya askeri bir kıtanın istirahatini, levazımını ve doyurulmasını temin etmekle mükellefler (Kamiloğlu, 2011, s. 20). Osmanlı döneminde kökeni Karahanlılar dönemine kadar uzanan Kervansaraylar sayesinde tüccarların ticaret esnasında güvenliklerini, dinlenmelerini, sağlıklarını ve iâşelerini temin ederken ülke ekonomisine sağladığı katkı yanında sosyal hizmet alanına giren önemli bir görevi de yerine getirmektedirler.

3.2.5. Bimarhane

Darüşşifa olarak da bilinen Bimarhaneler, hastane vasfını taşıyan kurumlardır. Klasik Osmanlı hastanelerinin temelini Selçuklu dönemindeki şifahaneler oluşturmuştur. İmparatorluğun en parlak devrinde Mimar Sinan tarafından İstanbul'da inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan Haseki Hastanesi, Atik Valide Hastanesi ve Süleymaniye külliyesindeki şifahane ile tıp medresesi pek çok alandaki hastaların yanı sıra akıl hastalarının da şifa bulmaya çalıştığı ünlü Osmanlı hastaneleridir. Bu bağlamda günümüze kadar gelen İslam hastanelerinin çoğu Osmanlılara ait olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin gelişiminden söz edebilmek için öncelikle Osmanlı'nın hatta ondan önce aynı coğrafyada hüküm süren devletlerin sağlık hizmetlerine ve gelişimine kısaca değinmek faydalı olacaktır. İslam medeniyetinin doğuşuna dayanan ve Selçuklu, Anadolu Selçuklu dönemlerinde de faaliyetini sürdürerek Osmanlı Devletine kadar ulaşan çeşitli tedaviler kullanılmıştır. Bu amaçla inşa edilen şifahanelerde; hasta muayeneleri ve tedavileri yapılmış, hasta başında tıp eğitimi verilmiş, tedavide kullanılmak üzere çeşitli ilaçlar (baş ağrısı, kulunç, ateş, deri hastalıkları vb.) yapılmış ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz olarak verilmiştir. Selçuklu döneminden kalan birçok darüşşifa, Osmanlı Devleti tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Osmanlı hastanelerinin en belirgin mimari özelliği cami, medrese, imaret, tabhane, kervansaray vb. meydana gelen külliyelerin bir parçası olarak planlanmış olmalarıdır. 15. ve 16. yüzyılda Osmanlı hastane mimarisinde mevcut fiziksel merkezi sistem ve havalandırma işlevsel olarak da tehlikeli hastaların ayrılması ve müzikle tedavi odalarının varlığı göz önünde bulundurulduğunda tasarımlardaki ileri düzeye; Batı 18. ve 19. yüzyılda hatta bazı ayrıntılar açısından incelendiğinde ise ancak 20. yüzyılda Osmanlıdaki mimarî seviyeye ulaşabilmiştir. Avrupa'da hastaların tedavi adıyla işkenceler gördüğü hatta yakıldığı dönemlerde Osmanlı'da bu kişilerin tedavileri için müzik dâhil her şey düşünülerek dönemin şartlarına uygun bir şekilde sevgiyle, şefkatle birçok tedavi yöntemi geliştirilmiştir. O yüzden bu tip ayrıntılar Osmanlı medeniyetinin ihtişamını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Günümüzde dahi bu tarz çalışma prensiplerindeki tedavi ya da uygulama merkezlerinin yaygın olarak karşılığının bulunduğunu ifade etmek mümkün değildir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 581). Bu gün bile kimyasal tedaviler yanında kökleri Selçuklu ve Osmanlı Dönemine dayanan alternatif tedavi yöntemlerinin toplum sağlığına daha faydalı olduğu düşüncesiyle bu tedavi yöntemleri yeniden araştırılarak bu yöntemler tavsiye edilmektedir.

Osmanlı'da sağlık hizmetleri köklü ıslahatların başladığı III. Selim dönemine kadar, Selçuklu dönemini taklit niteliğindedir. Bu dönemde bütün sağlık hizmetleri idari olarak saray ve askeri merkezli olmasının yanında hizmetlerin büyük çoğunluğu saray ve askerler içindir. Osmanlı Devletinde her şeyde olduğu gibi sağlık politikalarında da monarşinin izleri mevcuttur. Saray ileri gelenleri ve zenginler tarafından yoksullara yapılan bağış niteliğindeki sağlık yardımları dışında halk, serbest çalışan hekimlerden maliyetleri kendileri karşılayarak sağlık hizmeti almaktadır. XIX. yüzyılda bütün dünyada görülen salgın hastalıkların baş göstermesi Osmanlı devletinin de sağlık

hizmetlerine daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Bu dönemden sonra ciddi sağlık ıslahatları ile koruyucu ve tedavi edici hizmetler verilecek kurumlar oluşturulmuş, salgınların önlenmesi için karantinalar ve toplu tedaviler uygulanmış, zamanla halk sağlığı yerel yönetimlerce üstlenilmiş geneli kapsayan sağlık politikaları uygulanmış ve çeşitli tıp kitaplarının çevirileri yaptırılarak hekimlere katkıda bulunulmuştur. Ayrıca saray denetiminde çeşitli kurumlar aracılığıyla (Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane, Meclis-i Umur-ı Tıbbiye) hekimlere sınavlar yapılarak yeterlilikleri ölçülmüş, satılan ilaçlar kontrol edilmiş ve yeni ilaç ve uygulamalar için araştırmacılar görevlendirilmiştir (Aslan ve Erdem, 2017, s. 21). Sağlık alanında yapılan ıslahat çalışmaları ile bir taraftan salgın hastalıkların tedavisine yönelik en modern yöntemler Osmanlıya getirilirken diğer taraftan ise dörtüyzün üzerinde hastanenin yapımı gerçekleştirilmiştir.

3.2.6. İmaret

Yoksullar, misafirler ve öğrenciler için Osmanlı'da tesis edilen sosyal yardımlaşma kurumları olan imaretler, bir vakfın bünyesinde olmakla beraber ihtiyacı olanlara ücretsiz bir şekilde yemek dağıtmıştır. Aynı zamanda ülke içinde birçok bireye de iş fırsatı sunan imaretlerde çok miktarda kişi istihdama kavuşmuştur. Günümüzde maddi imkânsızlık içerisinde olan bireylere yönelik verilen ücretsiz yemek organizasyonları imarethanelere benzer bir çalışma olarak kabul edilebilir.

Osmanlı Döneminde ilk imaretin Orhan Bey tarafından 1336'da Bursa İznik'te kurulduğu bilinmektedir. Orhan Bey'den sonra oğlu Murat Hüdâvendigâr da kaplıcada bir imaret açmış ve imaretin devamlılığını sağlayabilmek için pek çok araziye bağışlamıştır. I. Murat'tan sonra, Yıldırım Beyazıt, Çelebi Mehmet ve II. Murat tarafından da başta Bursa olmak üzere çeşitli şehirlerde imaretler açılmıştır. Ayrıca XV. yüzyılda Bolayır, Edirne, Uzunköprü, Gelibolu, Serez, Gümülcine, Manisa, Mihaliç, Turhal, Filibe, Yenice-i Vardar gibi yerlerde çeşitli kişiler tarafından imaretler kurulmuştur. İstanbul'daki imaretlerin en önemlisi Fatih Sultan Mehmet tarafından Sahn-ı Seman Medreselerinin yanına kurulmuş olan imarettir. Fatih'in bu imareti yaşatmak için İstanbul'un çeşitli semtlerinde vakıf arazileri vakfettiği belirtilmektedir. İstanbul'daki Fatih ve Süleymaniye gibi büyük imaretlerde birçok bilim adamı, öğrenci, yolcu ve ihtiyaç sahibi halkın toplu bir şekilde beslenme hizmetinin karşılandığından söz edilmektedir.

“1530’larda Osmanlı Devleti sınırları boyunca 83 adet imaretin olduğu fakat bu sayının yakın dönemde fethedilen Arap topraklarını kapsamadığı bildirilmektedir. Bunlardan başka I. Süleyman, II. Selim, III. Murat, III. Mehmet onların anneleri, kızları, eşleri ve vezirleri imaretler kurmuşlardır. Buna göre 1600’den önce bile en az 100 imaretin varlığından söz edilebilir. Osmanlı Sultanları Anadolu ve Balkanlardan başka fethettiği Arap topraklarında da imaretler tesis etmişlerdir. Bunlardan ilki Kanuni Sultan Süleyman tarafından, Hürrem Sultan adına Haremeyn’de kurulmuştur. Yine II. Selim Mekke ve Medine’de, III. Murad ise Medine’de birer imaret kurmuşlardır.

Osmanlı döneminde XVII. ve XVIII. yüzyıllardan itibaren imaretlerle birlikte dârüzzıyafe ve dârüssiyade gibi teşkilatlar da kurulmuştur. Dârüzzıyafe, fakirlere öğrencilere, misafirlere ve muhtaç insanlara yemek dağıtma amacına sahipken, dârüssiyade ise daha çok büyük şehirlerde devlet erkânının ve önemli misafirlerin ağırlandığı ve yemek verilmesi faaliyetini üstlenmektedir. Ancak Osmanlı döneminin sonuna kadar imaretlerin faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. İstanbul Eyüp’te Mirișah Valide Sultan adına 1794’te faaliyete geçirilen imaret, günümüzde hâlihazırda kuruluş amacına yönelik faaliyetine devam etmektedir” (Cebirbay ve Işıık, 2016, s. 3-5).

3.2.7. Tabhane

Hayırseverlik faaliyetlerinin insanlık tarihindeki yeri çok eski olup, bu faaliyetlerin bireylere ve halka büyük yararı ve katkısı olmuştur. Hayırseverlik, Osmanlı tarihinin de kültürel ve kurumsal yapısının önemli ve ayrılmaz bir parçası idi. Hayırseverlik uygulamalarından biri de "tabhane" adını taşımakta idi. Tabhaneler, Kazancıgil (1994)'in deyişiiyle, "Uzaklardan gelen yolcular için eşsiz bir mola." idi.

Tabhane, Farsça bir isim olup, tab ve hane sözcüklerinden oluşmaktadır. Tab, güç ve kudret anlamına gelmektedir. Hane ise ev, yer mekân anlamında kullanılmaktadır. Hane sözcüğü bir amaç için kullanılan ev, bina ya da oda anlamına da gelmektedir.

Tabhane ise kendine gelme, kuvvet bulma evi (dinlenme yeri) demektir. Bu yerler "tavhane" olarak da adlandırılmakta idi. Tav da güç ve kudret anlamında kullanılıyordu.

Tabhaneler Osmanlı döneminde genellikle yoksulların barınması için kurulmuş hayır kurumlarıdır. Bu kurumlarda hastaneden çıkıp da nekahet dönemini geçirmek

isteyen kişiler kalırdı. Taşradan gelip yorgunluğunu üzerinden atmak isteyenler de tabhaneden yararlanırdı. O yıllarda örneğin Edirne-İstanbul arası yürüyerek altı-yedi günde alınırdı. Oldukça yorgun olan bu kişiler tabhanede dinlendikten sonra yollarına devam ederdi (Erkan, 2005, s. 53-55). Dinlenme alanları olarak da ifade edebileceğimiz tabhaneler, çoğunlukla yoksulların faydalandığı bir kuruluş olup zaman zaman yabancı ve yoksul olmayan vatandaşların da istifade ettiği yapılardır. Önemli bir sosyal destek kurumu olarak değerlendirilen tabhanelerde sağlanan destek, elle tutulur sosyal destek olup kişinin güvende hissetmesinde önemli rol oynar.

Tabhanelerden sadece yoksullar değil yoksul olmayanlar ve yabancılarda istifade edebilmişlerdir. Erkan'a göre tabhaneler bir sosyal destek kurumu olarak değerlendirilebilir ve bu kurumlarda sağlanan destek, ciddi manada sosyal destek olup kişinin kendini güvende hissetmesinde önemli rol oynamaktadır (Erkan, 2005, s. 53-55). Mimari bir yenilik olan bu evler, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerleri ön plana çıkardığı için önemli yapılardır. 16.ve 17. yüzyılda camilere bitişik yapılan bu evler, daha sonra avlunun içinde fakat camilerden ayrı yapılmaya başlanmıştır. En fazla tabhane yaptıran padişahlar yardımseverlikleriyle bilinen Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim'dir. En fazla tabhane yapan mimarlar ise Mimar Sinan ve Sedefkâr Mehmet Ağa'dır. İlk tabhanenin hangi padişah tarafından tam yaptırıldığı olarak bilinmemektedir.

3.2.8. Külliye

Külliye, muhtelif amaçlarla bir arada bulundurulan binalar topluluğudur. Kimi zaman bir caminin etrafında oluşan külliyelerin kimi zamanda ticarî bir yapı, medrese veya türbe çevresinde de bir araya getirildiği görülmektedir. Osmanlı döneminde sayıları giderek artan külliyele daha eski dönemlere nazaran pek çok sayıda yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Topluma faydalı hayır kurumları kazandırma düşüncesiyle ele alınan külliyele inşa edildikleri yere uygun olarak birçok ihtiyacı beraberinde gidermektedir. Cami, medrese, türbe, mektep, tabhâne, imaret (yemekhane, mutfak, kiler, fırın), dârüşşifâ, han, çarşı, dükkânlar, hamam, sebil, çeşme, evler, odalar, ahır vb. yapıların çoğunu veya bir kısmını içerisine alan külliyele şehirler geliştirilerek yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur. Külliye yapımı için XVI. yüzyıl parlak bir dönemdir. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'da inşa edilen Beyazıt (1501-

1508) ve Yavuz Selim (1522) külliyesi Mimar Sinan öncesinde ele alınan çok önemli yapılardır.

Külliye, aynı zamanda sosyal ve toplumsal amaçla inşa edilen kamusal nitelikli yapılar topluluğudur. Bulunduğu coğrafyaya göre yapıları farklılıklar gösterir ve mimari anlamda da bağımsız birimler niteliği taşırlar. Külliye, inşa edildikleri dönemde, bilimden, sosyal ve kültürel hayata kadar dünya görüşünden ise toplum sağlığının korunmasına kadar pek etkileri olduğu söylenebilir (Ramazanoğlu, 2008, s. 333). Osmanlı döneminde, külliye, klasik yararlarından daha ileri düzeyde devletin ekonomik ve siyasi gücünü temsil ettiği kadar, manevi varlığını da halkın gözünde maddeleştiren oluşumlardır.

3.2.9. Hilal-i Ahmer Cemiyeti

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin temel amacı, yaralı askerlere yardım etmek ve bu çerçevede cepheyle, cephe gerisini birleştirerek ordunun sağlık teşkilatını güçlendirmek şeklinde ifade edilebilir. Yaralı askerler için bir yardım cemiyeti kurma fikri Osmanlı gündemine 1868 gibi hayli erken bir zamandan itibaren yerleşmiş bulunuyordu. 1908 devrimine kadar kalıcı bir cemiyet kurmak doğrultusunda birçok girişim olmuştur. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 21 Nisan 1911 tarihinde toplanan genel kongreyle kurulmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu ve tarihiyle ilgili genel nitelikli bir hayli çalışma yapılmış bulun maktadır. Burada daha çok 1911 sonrasında cemiyetin kurucuları, aktif üyeleri ve bazı faaliyetleri üzerinde durarak Meşrutiyet döneminin başlarındaki gönüllü faaliyetler alanına bir miktar daha ışık tutulmaya çalışılacaktır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulması doğrultusundaki girişim için Hariciye Nazırı Rıfat Paşa tarafından hükümetin onayı alındıktan sonra, daha çok tıp doktorlarından oluşan geçici bir komite oluşturulmuş ve kuruluş kongresi 21 Nisan 1911'de, yüz davetli delegenin katılımıyla, İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Davetliler arasında yüksek devlet erkânının büyük bir ağırlık taşıdığı bunun yanında altı matbuat mensubu ve on altı doktor da delegeler arasındadır. Öyle anlaşıyor ki, kuruluş kongresini düzenleyen heyet yüksek devlet erkânının katılımı için özel çaba sarf etmiştir. Böyle bir delege yapısı Cemiyet'e gerek devlet katında gerekse toplum nezdinde meşruiyet kazandıracak ve partiler ve siyaset üstü bir görünüm kazanmasını sağlayacaktır. Böyle bir imaj, Hilal-i Ahmer Cemiyeti için, Donanma ve Müdâfaa-i Milliye cemiyetleri için olduğundan daha da önemlidir. Çünkü Hilal-i Ahmer

nizamnamesinin üçüncü maddesinde açıkça ifade edildiği üzere Cemiyet kendisini doğrudan ordunun sağlık teşkilatının bir uzantısı olarak tanımlamaktadır (Özbek, 2004, s. 180-183) toplum yararına hizmeti esas alan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Cumhuriyet Döneminde günümüze kadar Kızılay adıyla Kamu Yararına Hizmet veren bir kuruluş olarak sosyal hizmet alanına giren yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneklerini vermeye devam etmektedir.

3.3. Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları

Kadınlar, farklı birçok nedenden dolayı toplumda arka planda kalmışlardır. Bunun en önemli sebebi ise ataerkil yapının içinde yer alıyorlar oluşlarıdır. Zamanla tüm dünyada etki alanının genişleten kadın harekâtı Osmanlı döneminde de kendilerine yer bulmuşlardır. Dünyada ilk kadın meslek örgütü olarak da bilinen ve Osmanlı döneminde kurulan Anadolu Bacıları Teşkilatı ve Kadın Sığınma Tekkesi (Hatuniye Tekkesi) kadınlara yönelik sosyal hizmet veren kuruluşlar arasında değerlendirilmiştir.

3.3.1. Anadolu Bacıları Teşkilatı

Anadolu Bacıları Teşkilatı diğer adıyla Bacıyan-ı Rum teşkilatıdır. Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı öncülüğünde kurulan bu oluşum, dünya tarihindeki ilk kadın meslek örgütü olarak anılmaktadır. Anadolu Bacıları bünyesinde bulunan kadın üyeler, gerektiği zaman nakış işleri, örgü işleri, keçecilik, kilim ve halı dokumacılığı, ipek ve pamuk ipliği üretimi yaparken gerektiği zaman da işgalci düşmanlara karşı yapılan savunma savaşlarında eşlerinin yanlarında onlara yardımcı olup mücadele etmişlerdir,. Kullandıkları malzemelerden yapılan dokuma işleri yaparak ürettikleri birbirinden farklı tekstil ürünleriyle ekonomik alanda önemli rolleri bulunmaktadır

Anadolu Bacıları, kimsesiz kız çocuklarını ve genç kızları himayeleri altına alarak onların hem eğitim yaşantılarından hem de bu kızların evlenip yuva kurmaları sorumluluğunu da üstlenmişlerdir. Ahilik örgütünün erkek üyeleri "Eline, beline, diline sahip ol" temel felsefesine sahip iken, Anadolu Bacıları da "Eşine, işine, aşına sahip ol" ilkesini benimsemiş ve yaşatmışlardır (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 583). Anadolu bacılarının mensupları sosyal, ekonomik, ahlaki vb. birçok alanda yardımseverlik,

konukseverlik, doğruluk ve merhametli olma ilke ve değerlerinin gelişmesinde etkin rol almışlardır.

3.3.2. Kadın Sığınma Tekkesi (Hatuniye Tekkesi)

18. yüzyıla ait Eyüp Sultandaki Gümüşsuyu Caddesi üzerinde bulunan “Hatuniye Tekkesi” Milli mücadeleye katılan tekkelerdendir. Tekke’den günümüze sadece yerlere serpilmiş Osmanlı dönemine ait kırık dökük mezar taşları ile birlikte işaret olarak yarım minare kalmıştır. Mimar Dr. Fatma Sedes’in aktardıklarına göre Kadın Sığınma Evi 18. yüzyıl başlarında Eyüp Sultan’da inşa edilmiş ve 19. yüzyıl sonlarına kadar hizmet vermeye devam etmiştir. Farklı sebeplerden ötürü sığınacak bir yeri bulunmayan kadınlar burada yaşamlarını idame ettirmişlerdir. “Hatuniye Tekkesi”ne barınan Osmanlı teb’alı kadınlar, tekkede kaldıkları süre zarfında ilgi alanlarına göre zanaatlar öğrenerek kimseye ihtiyaçları kalmadan geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır. Tekkeden 16-80 yaşları arasında yaklaşık 100 kadın hizmet alıyordu (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 583). Kültür olarak hem Orta Asya Türk Kültüründe hem de İslam Kültüründe kadınlara çok önemli bir yer verilmiştir. Nitekim Osmanlıda 1700’lü yıllardan itibaren çeşitli nedenlerle sığınacak bir yeri olmayan kadınların sığınağı haline gelen tekkelerin kurulması bu durumun en güzel ifadelerindendir.

3.3.3. Modernleşme Dönemi Osmanlıda Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Hizmet Kurumları

Osmanlı Devleti kimsesiz bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için kalmayarak onların yaşam şartlarını iyileştirmek ve sağlıklı ortamlarda yetişmeleri için mevzuat güncellemeleri yapmıştır. Kimsesiz çocukların korunması ve eğitilmesi görevi yakın akrabalarda olmakla beraber vakıflarında bu vazifeyi üstlendiği görülmektedir.

3.3.4. Eytam Nezareti

Eytam İdaresi kurulmadan evvel öksüz kimsesiz kişilerle ilgili iş ve işlemleri Bağdat, İstanbul, Kahire, Selanik ve Şam gibi büyük kentlerde Bab Mahkemeleri, bu şehirlerin dışında kalan yerlere ise Müfettiş Hükkamlıklarına bağlı yerel mahkemeler yürütüyordu. Yetimlerin var olan mallarının korunmasına yönelik tedbirler alınması

kararlaştırılarak konu üzerine bir takım müzakereler edilmesinin ardından 1851 yılında Şeyhülislam'ın kontrolünde olan “Emval-i Eytam Nezareti” kurulmuştur. Bu yapı ile yetim malları üstünden edinilen haksız kazanç, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin giderilmesi planlanmıştır (Özcan, 2006, s. 110).

Yetim mallarının idare edilmesi amacıyla kurulan Eytam Nezareti başlıca görevleri şunlardır:

- Yetime düşen hissedeki mal ve eşyaların kontrolünü ve fiyatların tespitini yapmak,
- Yetime ait hissedeki mal ve eşyanın satılıp satılmadığına dair bir belge düzenlemek,
- Yetimin hissesindeki maldan borç olarak verilecek miktarın karşılığında rehin alınacak malın kıymetini takdir etmek ve bunun için ilmühaber(belge) hazırlayıp vâsiye vermektir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 584).

Kimsesiz çocuklara yönelik bu görevler İslam dininin yetim malları üzerinden haksız kazanç elde edilmesini yasaklayan ayetleri destekler mahiyettedir.

3.3.5. Çocuk İslahhanesi (Sanayi Mektebi)

Sultan Abdülmecit döneminde mesleki eğitimlerin yanında inşa edilen yeni fabrikalarla da farklı boyutlara ulaşmıştır. 1847 yılında Yeşilköy'de, Yedikule'deki mensucat fabrikasına pamuk yetiştirmek amacıyla uygulamalı eğitim veren Ziraat Mektebi kurulmuştur. Fabrikalara nitelikli eleman kazandırmak düşüncesi ile 1848 yılında Zeytinburnu'nda bir Sanayi Mektebi açılmış ancak hizmete açılamamıştır. Mithat Paşa, Tuna valiliğı sırasında yetim ve korunmaya muhtaç çocuklar için İslahhane adında mesleki eğitim veren mektepler kurmuştur. 1860 yılında ilkini Niş'te, ardından Sofya'da, daha sonra da Ruşuk'ta hayata geçirdiğı mekteplerin en modernini 1868 yılında İstanbul'da açmıştır. Bu mektepler bünyesinde suçla sürüklenen çocukları da bulunduğundan ötürü hapishane özelliğı görevini görmektedir. 1868 yılından 1870 yılı sonlarına kadar Bosna, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Halep, İşkodra, İzmir, Kastamonu, Konya ve Trabzon'da ıslahhaneler açılmıştır. İslahhaneler açıldıkları andan itibaren bulundukları illerde sanayi mektepleri olarak anılmışlardır. II. Abdülhamit göreve geldiğinde isimlerinin başına “Hamidiye” kelimesi eklenmiştir (Yıldırım, 2012, s. 137). II. Meşrutiyet döneminden itibaren bu kurumların işlevselliğinin arttırılması için

birtakım düzenlemeler yapılmıştır. 1909'da Dersaadet Sanayi Mektebi Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte İstanbul Sanayi Mektebi'nde gözle görülür gelişmelere rastlanılmıştır. Söz konusu mekteplerde okutulan derslerde bir kısım güncellemeler de yapılarak eğitim süresi dört yıla çıkarılmıştır. 1911 yılında ise daha geniş kapsamlı düzenlemelere gidilmiştir (Yıldırım, 2012, s. 140-141). Osmanlı ıslahhanelerinde kalacak yetimlerden herhangi bir ücret talep edilmemiş ve tüm ihtiyaçları okul tarafından karşılanmıştır. Islahhanelerden eğitimlerini tamamlayan öğrenciler kendi işyerlerini açma hakkına sahip oldukları gibi isterlerse günlük ya da süreli olarak ıslahhanelerde de çalışma hakkına sahiptirler.

İstanbul'dan Mithat Paşa'nın sürgün edilmesi ve Islah-ı Sanayi Komisyonunun da lağvedilmesi edilmesiyle Sanayi Mekteplerinde verilen eğitimlerin özgünlüğü azalması ile birlikte kalitesi de düşmüştür. 1891 yılında Ebuzziya Tevfik Bey'in müdürlüğe gelmesinin ardından bu mektepler yeniden atılıma geçmişlerdir. Ebuzziya Tevfik Bey döneminde din ve ahlak derslerinin yanında şimendifercilik eğitimi de eğitim programlarına eklenmiştir. Mezun olan öğrencilerin bir kısmının eğitim seviyelerinin yükseltilmesi için Avrupa'ya gönderilmiştir. Her geçen gün gelişerek, rüşdiye seviyesinde eğitim vermeye başlamıştır. Bu mekteplerden mezun olanlar ise yedi (7) yıllık idadilerin mezunlarıyla aynı seviyeye ulaşmıştır. Osmanlı'da nitelikli eleman yetiştirme ve sanayileşme yolunda, sanayi mekteplerinin ve ıslahhanelerin katkısı azımsanamayacak kadar çoktur (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 584). 19. yy'da yeni kurulan fabrikalarla özellikle Mithat Paşa öncülüğünde ebeveynlerinden yoksun durumda olan ve maddi olarak imkânsızlıklar içerisinde bulunan ailelerin çocukları için mesleki eğitim veren Islahhane adında mekteplerin açılması kararlaştırılmıştır. Bu vesileyle bir yandan mesleki eğitimi güçlendirirken bir yandan da öksüz yetim çocukların yetişmesine vesile olarak Sosyal Hizmet alanında önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.6. Dârüşşafaka

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra gayrimüslimler, kiliselerinin ve cemaatlerinin önderliğinde kurdukları eğitim kuruluşlarıyla çocuklarını birçok meslek ve alanda yetiştirme imkânına sahip olmuşlardır. Bu çalışma biçimi Müslüman alim ve aydınlarını harekete geçirmiştir. Bu kapsamda da maddi yoksunluk içinde olanlar ile

kimsesiz çocukların eğitilmesi ve meslek sahibi edinilerek topluma kazandırılması fikri peyda olmuştur.

Dini bilgilerin yanında okuma-yazma eğitimlerinin de verilmesi amacıyla düzenli bir programı olan bir mektebin açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu yüzden de “Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye” isimli bir cemiyet kurulmuştur. 1865 yılında hayata geçirilen cemiyet ilk olarak mektep düşüncesine bürünmüştür. Beyazıt’ta açılan ilk mektep ardından halkın bu mektebe çok talep göstermesi üzerine Aksaray’daki Ebubekir Paşa Mektebi de cemiyetin bünyesine katılmıştır.

Bütün ihtiyaçları mektep idaresi tarafından giderilen talebelere mekteplerde dersler ücretsiz olarak cemiyet üyeleri tarafından okutuluyordu. Türkiye’nin ilk halk mektebi olarak bilinen bu mekteplerde eğitimin süresi üç yıl olarak programlanmış ve 1865’ yılından 1874 yılına kadar sürdürülmüştür.

İki mektebe de kapasitesinin üzerinde fazla talep olması dolayısıyla cemiyete daha büyük okul açma hakkı doğmuştur. İnşaatı 28 Haziran 1873 tarihinde tamamlanan “Darüşşafakatü’l-İslamiyye” aynı yıl içerisinde eğitim faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Mektepte eğitim görececek bireylerin; ebeveynlerinden yoksun durumda olmaları, maddi olarak imkânsızlıklar içerisinde bulunan ailelerin çocukları olmaları ve dezavantajlı kesim içerisinde yer aldıklarını mahalle muhtarıyla imamın tasdik ettiği belge ile ispatlanması mecburiydi. Hem yazılı hem de özlü sınavdan başarılı olup mektebe yerleşen çocukların bütün ihtiyaçları mektep idaresi tarafından giderilirdi. Başlangıçta kız ve erkek çocukları için birlikte planlanmasına rağmen kız çocukları eğitim almaya ancak 1971 yılından itibaren başlamışlardır.

“Cumhuriyetin ilanından sonra ortaöğretim programına geçilen okulun adı Darüşşafaka Lisesi olmuştur. Cemiyetin adı ise 1935 yılında Türk Okutma Kurumu olarak değiştirilmişti. 1953’te ise Darüşşafaka Cemiyeti ismi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Okulun öğretmenleri arasında Namık Kemal, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Mithat Efendi, Selim Sırrı Tarcan gibi meşhur isimler yer almaktaydı. Buna ek olarak pek çok subay öğretmen gönüllü olmuştur. Cemiyet üyeleri ve öğretmenler tarafından ders kitapları hazırlanmış, yabancı dillerdeki kitaplar tercüme edilmiş ve öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır” (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 585-586).

Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla başlayan süreçte gayrimüslimler, kilise ve cemaatlerinin liderliğinde açtıkları eğitim kurumlarıyla çocuklarını çeşitli mesleki branşlarda eğitime imkânına sahip olmuşlardır. Bu durum, Müslüman aydınlarının dikkatinden kaçmamış, maddi durumu yetersiz olan çocuklar ile ebeveynleri olmayan

çocukları eğitmek, meslek sahibi yapmak ve topluma kazandırmak gerektiği kanaati oluşmuştur. Bu fikrin oluşmasında özellikle Büyük Çarşı'da çalışan çırakların çarşı açılıncaya kadar geçen sürelerini değerlendirme isteği etkili olmuştur. Çıraklara, okuma-yazma ve dinî bilgilerin verilmesi için bir okul açılması düşünülmüştür. Bu maksadın hayata geçirilmesi için “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” adında bir cemiyet teşkil edilmiştir.

Daire-i Askeriye Ruznamecisi Yusuf Ziya Paşa'nın öncülüğünde Vidinli Tevfik Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa ve Ali Nâkî Efendi tarafından 1865 yılında teşkil edilen cemiyet öncelikle mektep açma çabası içine girmiştir. Beyazıt'ta, Simkeşhane mevkiindeki Valide Emetullah Kadın Mektebi, cemiyetin bu amacını gerçekleştirebilmek için kurduğu ilk mekteptir. Beklenenden daha fazla talep olması üzerine Aksaray'da bulunan Ebubekir Paşa Mektebi de cemiyetin bünyesine tahsis edilmiştir.

Valide Mektebi'nde başlayan eğitim çalışması önceleri kurs şeklinde düzenlenmiştir. Burada, okuma-yazma, dinî bilgiler ve aritmetik dersleriyle başlayan eğitim süreci zamanla gelişmiş, geometri, coğrafya, tarih, ahlak, Kur'an, yazı, kompozisyon ve pratik bilgiler dersleri programa eklenmiştir. Öğrencilerin bütün ihtiyaçlarının cemiyet tarafından giderildiği bu okullarda dersler cemiyet üyeleri tarafından ücretsiz vermiştir. Türkiye'nin ilk halk mektebi olarak bilinen bu okullarda eğitim süresi üç sene olacak şekilde programlanmış ve eğitim 1865'ten 1874 senesine kadar sürmüştür.

Her iki mektebe de gerektiğinden daha fazla talep olması cemiyetin daha büyük bir mektep açmasını gerektirmiştir. Bunun için, Paris elçiliğinden henüz dönen Sakızlı Esad Paşa, şehit asker çocuklarının eğitimine yönelik Fransız Prytanee de la Fleche okulunun model alınmasını önermiştir. Sultan Abdülaziz'in yaptığı bağış ile Sultan Selim Camisi ile Fatih Camisi arasındaki boğaza nazır bir tepede yer tahsis edilmiştir. Binasının planı Dolmabahçe Sarayı mimarı Ohannes Kalfa tarafından yapılan okulun inşaatı 16 Ağustos 1868 tarihinde başlamış, inşaat masraflarının karşılanması için Padişah, Sadrazam ve yüksek memurlardan bağış alınması yoluna gidilmiştir. Ayrıca, birçok vakıf arazisi Darüşşafaka'nın yararına tahsis edilmiştir. 28 Haziran 1873 tarihinde inşaatı tamamlanan okul aynı yıl “Darü's-şafakatü'l-İslamiye” adıyla eğitime başlamıştır (Kapıcı, 2012, s. 17-19). Günümüzde dimdik ayakta olan bu kurum Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine gelen en değerli miraslar arasındadır. Çocuk

Koruma Kanunu kapsamında çocuklara eğitim imkânı sağlayarak ülkemize öz güveni yüksek bilinçli bireyler yetiştirmek için çalışmalarını devam ettirmektedir.

3.3.7. Darülaceze

“Aceze” kelimesi, Arapça “acz” kökünden gelir ve düşkünler, güçsüzler, zayıflar, ne yapacağını bilmeyenler ve şaşırılmışlar anlamlarını ihtiva eder. Darülaceze ise, kendilerini beslemekten aciz olan, biçare, sakat ve fakirlerin barındırılıp beslendiği hayır kurumu, yoksullar yurdu demektir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda İstanbul’a dört yüz bin civarında göçmenin gelmesi ile önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Barınacak yerden yoksun, evsiz, hasta, sakat, kimsesiz çocuklar, kadınlar ve dilencilerle dolan şehrin düzeni büyük ölçüde bozulmuştur. Bu durumun düzeltilmesi için 7 Eylül 1886 tarihinde Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi’nce yayınlanan mazbata ile din, mezhep ve ırk ayrımı gözetilmeksizin ihtiyaç sahiplerinin barınması için darülaceze yapılması ve dilenciliğin yasaklanması istenmiştir. Ertesi gün toplanan Meclis-i Mahsus-i Vükela konuyu görüşmüş, bir an evvel nizamnamenin hazırlanması, dilencilerin, kimsesiz çocuk ve kadınların tespit edilmesi görevinin belediyelerce yapılması ile ilgili kararı almıştır. Ancak, 30 Mart 1890 tarihine kadar herhangi bir çalışmanın yapıldığı görülmemektedir. Bu tarihte, Sultan II. Abdülhamid Han’ın Darülacezenin kurulması ile ilgili emrini padişahın başkâtibi Süreyya Paşa, Sadrazam Kamil Paşa’ya iletmiştir. Bu yazıda müessesenin ismi geçmemiştir. 7 Nisan 1890 tarihinde yayınlanan irade ile Darülaceze ismi padişah tarafından konulmuştur. 13 Nisan 1890 tarihinde Padişahın iradesi ile Darülaceze’nin kurulacağı resmî bir tebliğ ile yayınlanmıştır (Kapıcı, 2012, s. 14-16). Padişahın bizzat iradesiyle ilgili belgelerin yazılması ve takibi konunun hassasiyetini ve padişahın verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

“Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi’nce 17 Nisan 1890 tarihinde kurulması düşünülen Darülaceze için bir nizamname hazırlamak amacıyla toplantı düzenlenmiş, hazırlanan Tese’ülün Men’ine Dair Nizamname tasarısı ve mazbata Meclis-i Mahsus-i Vükela’ya gönderilmiştir. 25 Nisan 1890 tarihli toplantısında nizamname tasarısını görüşen Meclis-i Mahsus-i Vükela, Tanzimat Dairesi’nin görüşünü benimsemiştir. Darülaceze Nizamname-i Dâhilîsi ve Tese’ülün Men’ine Dair Nizamname tasarıları 8 Nisan 1895 tarihinde Sadrazamlığa takdim edilmiş, oradan da Meclis-i Mahsus-i Vükelaya havale edilmiştir. Bilahare, II. Abdülhamid’e sunulan nizamnamelerde

padişah bazı değişiklikler yapılmasını istemiştir. Bu değişikliklerle son halini alan nizamnameler 29 Ocak 1896 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında (4 Eylül 1891-8 Haziran 1895) temelleri atılan Darülaceze inşaatı, Halil Rıfat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde tamamlanmış, 2 Şubat 1896 tarihinde resmî açılışı gerçekleştirilmiştir” (Kapıcı, 2012, s. 14-16). Kısaca bu bölümde izah edilen Darülaceze III. Bölümde daha geniş bir biçimde incelenecektir.

3.3.8. Darüleytamlar

19.yy sonlarında, savaşlar sonucunda yaşanan büyük toprak kayıplarının sonucunda önemli bir sorun haline gelen göç hadisesi, hem bu göçmenlerin iskânını hem de yetimlerin korunması konusunu gündeme getirmiştir. Bu sorunlar henüz halledilememişken Birinci Dünya Savaşı'na girilmiştir. Yetimlerin korunması ve barınmasında Darüşşafaka ve Darülaceze gibi var olan kuruluşların yetersiz kalması üzerine Darüleytamların kurulması kararlaştırılmıştır.

3 Kasım 1914 yılında Maarif Nazırı Şükrü Bey'in tasarısı ve Enver Paşanın katkılarıyla Darüleytamın tesisi kararlaştırılmış, Kastamonu mebusu ve Darülmuaallimat Müdürü İsmail Mahir Efendi gerekli hazırlıkların yapılmasıyla görevlendirilmiştir. Savaş sürecinin içerisinde bulunma durumuna binaen yeni tür bina veya yapıların inşa edilmesi söz konusu değildi. Hal böyle olunca mevcut savaştan ötürü Osmanlı topraklarını terk eden İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanlara ait kurum ve okullara el konulmuştur. Darüleytamların ilk başlarda 20 kadar olan sayısı, savaş durumundan ötürü artan yetimler barınma ihtiyaçlarının karşılanması için yenilerinin açılmasını mecbur kılmıştır ancak talepler karşılanamayınca Darüleytamlara alınacaklar için sınırlandırmalara gidilmiştir.

Darüleytamların yönetimi için kurulan Darüleytam Genel Müdürlüğü ilk başlarda İttihat ve Terakki Fırkası'nın güdümündeydi. Bilahare, Darüşşifaların kurulmasıyla birlikte Maarif Nezareti'ne geçmiştir (Kapıcı, 2012, s. 19-20). Savaş çocuklarının maruz kaldığı travmalar ve sorunlar sebebiyle sahipsiz kalan çocukların meslek sahibi olma, eğitim, sağlık, korunma ve barınma gibi vb. haklarının dikkate alınmasından ötürü hayata geçirilen böyle kuruluşlar halen adından söz ettirmektedir.

BÖLÜM-4

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI

Osmanlı tarihi incelendiğinde II. Abdülhamid döneminde yapılan yeniliklerin, sosyal refah alanında önemli bir oynadığı, yardım faaliyetlerinin kurumsallaşmasına etki ettiği görülmektedir. Osmanlı devletinde merkezi otoritenin güçlü yapısı bu alanda modernleşme sürecini güçlendirmiş, bunun yanında sosyal refah maksatlı uygulamaların kurumsallaşması Avrupa'daki kurumsallaşma akımına paralellik göstermiştir. Sosyal yardımın devlet himayesinde ve sorumluluğunda olması görüşü II. Abdülhamid'in bu alana bakışının ilk nüveleridir. Sosyal refahın artırılması ve sosyal yardım konuları XIX. yy siyasi ve sosyal hayatında yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle Batı dünyasında bu alanda ivmelenen değişimler diğer ülkeleri olduğu kadar Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kaçınılmaz değişime ayak uydurma gayesi, yıkılış sürecini yavaşlatma çarelerinden biridir. On dokuzuncu yüzyılda artan milliyetçi görüş ve akımlar dünyada yankı uyandırmış, ulus devletlerin kurulma planları hızlanmıştır. Birçok alanda hissedilen değişim ve uyumlaştırma uygulamaları, farklı görüşleri bir arada tutmak için yeni yöntemler denemeyi zorunlu kılmış; sosyal refah alanında ise yeni yöntemler bir gereklilik olarak önem taşımıştır.

Çağcıl, modern donanımlı bir devletin, bürokratik yapılaşması, insanına sunduğu sistematik ve nitelikli hizmetleri, vatandaşında oluşturduğu bilinç ve vatandaşına verdiği değer olarak diğer devletlerden ayrıldığı söylenebilir. Bu bağlamda ele alacak olursak Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid dönemi de dahil olmak üzere bürokrasinin olduğu görülmektedir. Devletin gücüne eşlik eden devlet adamları, Tanzimat'ın ilanında da etkili olmuşlardır. Osmanlı'da modernleşme, güçlü devlet adamları ve modernleşmenin kaçınılmazlığının bilincinde olan padişahların gayretleriyle ortaya konmuştur. Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık kavramı ve bunun içerdiği unsurlar günümüzden farklıdır. Vatandaşlık, bir millete tabii olmakla, ortak bir tarihle, ortak bir toprakla açıklanır. Osmanlı vatandaşlığı etnik farklılıkları ise bütünün bir parçası olarak görür ve ayırmaştırmaz. Osmanlı Devleti'nde yerleşen halkın refahını artırma düşüncesi, sosyal hizmeti halka sağlıklı bir şekilde sunma sorumluluğunu arttırmıştır. Modern devlet olmak, halkına, standart ve nitelikli hizmet verebilmek demektir ve

Osmanlı vatandaşı bu modern devlet anlayışında standart hizmet sunulan olarak yerini almıştır.

II. Abdülhamid'in sosyal refah kurumlarını kurması, halkın standart ve kaliteli bir sosyal hizmetten yararlanmasını sağlaması aslında II. Abdülhamid'in modern bir devlet olma yolunda büyük adımlar attığının somut göstergesidir. II. Abdülhamid böylece doğrudan doğruya devletin uhdesinde ve yetkisinde faaliyet gösteren, kendinden önceki geleneksel yöntemlerin aksine, herhangi bir kişinin, cemiyetin ya da vakfın himayesinde olmayan sosyal hizmet anlayışının yerleşmesini sağlamıştır.

II. Abdülhamid döneminde oluşturulan sosyal politikaları daha iyi anlamak için, döneminde kurulan kurumları yakından incelemek, bu kurumların kendinden öncesinde yapılmış örnek çalışma ve faaliyetlerle olan benzerlik ve farklılıklarını ele almak yerinde olacaktır. Bu bağlamda geleneksel yöntemlerle oluşturulmuş doğrudan doğruya yardım gayesi taşıyan yardım çeşitlerinin ele alınması önemlidir. Belirtilecek yardım türlerinin II. Abdülhamid'den sonra nasıl devam ettirdiği ele alınacaktır. Böylece, II. Abdülhamid'in oluşturduğu hayır kurumlarının sosyal yardım konusunda modern ve geleneksel metodları nasıl birleştirdiği görülmüş olacaktır.

4.1. Atiyye-i Seniyye

“Seniyye” sözcüğü kavram olarak yüksek veyahut yüce manasına gelmektedir. Bu sözcük aslında padişahı işaret etmektedir. Bu sebeple sadaka-i seniyye denildiğinde kastedilen, padişahın verdiği sadaka veya yardımdır. Atiyye-i Seniyye, ahaliye hediyeler dağıtılması uygulamasının Abdülhamid döneminden önceki padişahlar döneminde başlayan bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbek, 2004, s. 72-74). Padişahın halkına teveccüh ettiğini, ilgi gösterdiğini, halkın mutlu olmasını istediğini halkına göstermek için halka Atiyye-i Seniyye adı altında hediyeler verdiği anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid döneminde ise Atiyye-i Seniyye yeni bir form kazanmıştır. II. Abdülhamid döneminin siyasi yapısı düşünüldüğünde, padişahın merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalıştığı, modernleşmeyi bu merkezileşmenin içerisinde hedeflediği görülmektedir. II. Abdülhamid kurumların merkezileşmesine gayret ettiği gibi, söz konusu kurumların geleneksel yapılarının da korunabileceğini ispatlamak için pek çok yöntem uygulamıştır. II. Abdülhamid bu bağlamda Atiyye-i Seniyye'ye sembolik değer atfetmiş ve imparatorluğun işaretlerinden biri olarak

değerlendirmiştir. Atiyye-i Seniyye ilk ortaya çıktığı zamalarda devlet çalışanlarının düzenli gelirleri olmaması nedeniyle onlara verilen bir katkı olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar mevcut olan padişahların hediye verme davranışı, bir devlet geleneği olmakla birlikte; yoksul, kimsesiz ve muhtaç insanların hamisi olma gayretlisi II. Abdülhamid döneminde bir sosyal yardım boyutu da kazanmıştır.

Padişah hediyeleri için bir tasarruf oluşturma, bunun için bir bütçe hazırlatma II. Abdülhamid'i diğer padişahlardan ayıran bir özelliğidir. II. Abdülhamid'in sosyal yardımların devlet eliyle yapılmasının önünü açtığı ve hediye dahi olsa yapılan yardımın sorumluluğunu devlete yüklediği görülmektedir. 1841 yılından sonra, padişahın halka verdiği armağanlar devletin bütçe kayıtlarında "Atiyye-i Seniyye Tertibi" adı altında tasnif edilmiştir (Demirci Akyol, 2013, s. 38). Osmanlıda sosyal hizmet zihniyetinde köklü değişiklikler sosyal yardımların devletin sorumluluğu haline gelmesiyle hız kazanmıştır.

Abdülhamid'in atiyye-i seniyye sistemi toplumun birçok farklı kesimine yardımı hedefleyen ve basit göstermelik hediyeler yerine son derece zengin hediyeleri içerisinde barındıran bir sisteme sahip olduğu vurgulanmalıdır (Özbek, 2004, s. 75-77).

4.2. Padişah Hediyeleri ve Siyaset

Hediye alış verişiine ilişkin olarak, Marcel Mauss'un klasikleşmiş çalışmasından bu yana daha çok bu ilişkideki karşılıklılık üzerinde yoğunlaşmıştır. Mauss, hediye alış verişini meta değişimine benzeterek bir teorik çerçeve geliştirmeye çalışmıştır. Mauss'dan daha önce 1920'li yıllarda Bronislaw Malinowski hediye ilişkisindeki karşılıklılık özelliğine işaret etmiştir. Malinowski'ye göre kişiler, karşılık beklentisiyle hediye vermektedirler.

1980'li yıllarda antropolojik teoriler hediyelerin verenden ayrıştırılamayacağı fikrini ön plana çıkarmışlardır. Bu yaklaşıma göre hediye ilişkisi, bir şeyi verirken o şeye sahip olmaya devam etmek ilkesine dayanmaktadır. Bu bölümde, hayır işi yapmanın da bir nevi hediye vermek olduğu düşüncesinden hareketle, hediye konusuyla ilgili antropolojik teorilerden yararlanılmıştır. Ancak atiyye-i seniyyeler, yani padişah hediyeleri dikkate alındığında konuya tarihsel ve siyasal anlamda geniş bir çerçeve içinden bakılması gerektiği açıklık kazanır. Öncelikle padişah hediyelerinin geniş bir kitleye siyasî mesajlar iletmek üzere düşünüldüğünün altı çizilmelidir. Padişahın hediyeleri yalnızca bizzat hediye verilen kişiyi ilgilendirmemekte, bilakis daha geniş bir

zümreyi hedef almaktadır. Benzer bir şekilde bu bölümde de, padişah hediyeleri bir arz unsuru olarak incelenecektir.

Bu bölüm bir siyasal olgu olarak padişah hediyeleri, yani atıyye-i seniyyeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Siyasî bir işleve sahip olan bu hediye ilişkisi, Abdülhamid döneminde iktidarın aldığı biçimin ve bu iktidarın meşruiyeti sorununun incelenmesi açısından önemli imkânlar sunmaktadır. Sultan Abdülmecid (d.1839-ö.1861) ve Sultan Abdülaziz (d.1861-ö.1876) dönemleriyle karşılaştırıldığında, II. Abdülhamid dönemi siyasetinin en belirgin özelliği saray ve padişahın siyasî ağırlığının artıyor olmasıdır. Tanzimat döneminde (1839-1876) Bâb-ı Âli, siyasî güç ve otoritenin ortasında büyük yer teşkil etmekteydi. Bu dönemde gidişatın bir sonucu olarak, yeni oluşan bakanlıkların ve bakanlardan oluşan bürokrasilerinin iktidar üzerindeki denetimleri artmıştır. Ancak padişah II. Abdülhamid dönemiyle birlikte, önceki dönemden farklı olarak siyaset eyleyen otorite olarak padişahın ağırlığı artmış ve bu açıdan Osmanlı hükümet sisteminde Yıldız Sarayı bir yürütme kanadı haline evrilmiştir. 1860'lı yılların Yeni Osmanlılar muhalefetine temel hedefi padişahın şahsından çok yüksek rütbeli paşalar iken, Abdülhamid yönetimine karşı 1890'lı yıllarda gelişen Jön Türk muhalefetine temel hedefinin padişahın kişiliği ve otokratik yönetimi olmasını yukarıdaki çerçevede anlamak mümkündür. Bir bakıma, 1860'lardan 1890'lara gelindiğinde, padişah ve saray eksenli bir siyaset tarzının meşruiyeti açısından önemli açmazların oluşmuş olduğu görülüyor. Söz konusu sürecin, padişahın uhrevîliğine ilişkin anlayışın da kırılmasını hızlandırdığı açıktır. Başka bir ifadeyle, on dokuzuncu yüzyıl boyunca askerî ve sivil olarak bürokratik yapının sayıca artması ve bürokraside yeni zümrelerin oluşmasının sebebiyet verdiği siyasî gerilim, tek elden iktidar yani monarşik bir siyasal biçimle; liberal, aynı zamanda anayasaya dayalı bir siyaset biçimi arayışı arasında bir sürtüşme şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu gerilim, monarşik siyaset tarzının meşruiyetini sarsıcı yönde bir etki yaratmıştır. Ancak Abdülhamid, iktidarın sembolik ve törensel ifadelerinde önemli tahkimatlarda bulunarak bu meşruiyet zaafını gidermek yönünde çaba sarfetmiştir.

Hayır işleri ve atıyye-i seniyyeler, II. Abdülhamid yönetiminde iktidarın yasallığını daha da güçlendirmek maksadıyla kullanılmış olan yöntem ve metodlardan bazılarıdır. Abdülhamid dönemi hayrat ve meberratlarının en temel işlevinin bir yandan popüler bir monarşi görüntüsü yaratmak, diğer yandan da ahali nezdinde padişaha yönelik bir yakınlık duygusu, bir samimiyet hissi oluşturmak olduğu söylenebilir. Bu

noktada padişahla fakir ahali arasındaki hediye ilişkisinin karşılıklılık boyutu son derece önemlidir. Bu karşılıklılık, ifadesini, padişahın fakir ahalinin sorunlarını yakından takip etmesi ve onları koruma ve kollama doğrultusundaki faaliyetlerine mukabil, ahalinin de padişaha karşı itaat ve bağlılık duygusu taşımasının beklenmesinde bulmaktadır. Ancak Abdülhamid'in hayır işleri üzerine bina edilmiş olan iktidar stratejisi yalnızca karşılıklılık ilkesine dayanmamaktadır. Bir başka ifadeyle Abdülhamid'in stratejisi, yalnızca padişahın atıyye ve ihsanlarına nâil olan kişilerden beklenen itaatle sınırlı görülmemelidir. Söz konusu strateji, esas olarak geniş bir kamuoyuna, padişahla ahali arasında koruma, kollama, itaat ve sevgi üzerine kurulu güçlü bir ilişkinin varlığını gösterme çabası üzerine oturtulmuştur. İncelenmekte olan dönemde padişah hediyeleri törensel bir biçim haline büründürülmüş ve bu törensel doku kesimleri tarafından tasvip edilmesini güvence altına almaktır (Özbek, 2004, s. 74-75). Monarşik iktidar biçimiyle liberal ve anayasal siyaset zihniyeti arasındaki bu gerilim, Abdülhamid döneminde iktidarın sembolik temsili açısından atıyye-i seniyyelerin ayrı bir önem kazanmasına yol açmıştır.

4.3. Darülaceze:

Darülaceze, İstanbul'da sosyal refah alanında Sultan Abdülhamid'in en önem verdiği hayır kurumu olmasının yanında, modern manada ilk kez kurulmuş bir sosyal refah kurumu olarak dikkat çekmekte ve anlatılmaktadır (Sabah, 29 Eylül 1891). Darülacezenin kuruluş saiki dikkate alındığında, özellikle İstanbul'un kıyı köşe sokaklarında fakirlerin ve dilencilerin sayıca fazlalaşmasının, bu kurumun kurulmasına neden olduğu gösterilmektedir.

19. yüzyıl dünyada istikrarsız bir dönem olmuştur. Yaşanan savaşlar, ülkelerde başlayan milliyetçilik hareketleri sebebi ile yaşanan göçler dünyada milletlerden oluşan devletler oluşumuna sebep olmuştur. Göç eden kesim hasta, yaşlı muhtaç durumda olanlardır. Bu sebeple toplumda dilencilik artmış, Osmanlı Devleti'nde basına da yansıyan sorunlar oluşmuştur. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı - Rus savaşı sonrasında ortaya çıkan olumsuz sonuçlar ekonomik ve siyasi bunalımlara sebep olmuştur. Yaşanan savaş sebebiyle Rumeli Bölgesi'nden İstanbul'a önemli bir göç olmuştur. Yaşanan büyük savaş sebebiyle dört yüz bine yakın insanın İstanbul'a göç etmiştir. Göç eden nüfusun önemli bir bölümü ise evsiz, sakat, hasta kimselerden oluşuyordu (Birol, 2017, s. 34). Savaşlar ve başka sebeplerle yaşanan göçün getirdiği sıkıntılar, bulundukları

bölgelerde kıtlık, susuzluk ve afet gibi sebeplerle geçim sıkıntısı çekilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

II. Abdülhamid döneminde birçok hayır kurumu kurulmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi de Darülaceze'dir. Bu kurumun bir an önce kurulması için Kurumun inşasının gecikmemesi bir an önce ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak amacı ile birçok çaba gösterilmiştir.

Darülaceze'nin mali kaynaklarını artırmak amacıyla padişah emriyle vilayet ve mutasarrıflıklara dağıtılmak üzere yardım biletleri gönderilmiştir. Yardım biletlerinin yanında Darülaceze'nin inşası için özel olarak yardımda bulunmak isteyenlerde Darülaceze'nin kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. Yardım biletleri Dâhiliye Nezareti tarafından her ay toplanmakta ve Bank-ı Osmani'ye tahsis edilmekteydi. 1894 yılında toplam gelir 4.120.267 kuruştur. Bu gelirin merkezi dairelerden olan kısmı 733.574 kuruştur. Toplam gelirin içerisinde merkezi dairelerin payı %17,8'dir. 1894 yılının Şubat ayından Aralık ayı sonuna kadar Darülaceze'nin kuruluş gelirleri arşiv belgelerinden 11 aylık tespit edilmiştir. Genel anlamda bakıldığında bu gelirler dört başlık altında toplanmaktadır. Merkezi Devlet Dairelerinden, Vilayet ve Müstakil livalardan, bilet dışında yardım, bazı kişiler tarafından ayrıca toplanan yardımlardır. Merkezi Dairelerden hemen her ay düzenli olarak bir gelir elde edilmiştir. 1894 yılı Şubat ayında en fazla para Hazine-i Hassa'dan gelmiştir. (Karataşer, 2020, s. 797-798).

II. Abdulhamid'in talimatı ve takibi ile Darülaceze'nin kurulması için ülke genelinde hemen her kurumdan yardım istendiği ve bunun düzenli şekilde yapıldığı görülmüştür. Gönderilen paraların takibi düzenli olarak yapılmış ve bu yardımları göndermeyen kişi ve kurumlar Bakanlıklar tarafından uyarılmıştır. Darülaceze inşaatının gecikmesi gerekçe olarak bildirilmiş ve yardımların bir an önce ilgili birimlere gönderilmesi talimatlandırılmıştır (Karataşer, 2020, s. 797-798). Yapılan bu takipler Darülaceze'nin yapımını hızlandırmıştır.

Darülaceze'nin giderlerinin önemli bir bölümünün padişah tarafından finanse edilmesi, padişahın halkın nazarındaki otoritesini, gücünü, değerini katbekat arttırdığını ifade etmek doğru olacaktır. Darülaceze'nin kurulmasına destek sağlamak adına para toplama etkinliği düzenlenmiş, bu sayede II. Abdülhamid yapılacak hayır hasenat teşebbüslerinin ülke içinde ve ülke dışında duyurulmasını, dikkate değer olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Darülaceze devlet himayesinde ve kontrolünde olan sosyal refah açısından modern nitelikli bir kurumdur. Bu kurum geleneksel Osmanlı Vakıf

kültüründen farklı olarak muhtevası ve mahiyeti açısından devlet eliyle tasarlanmış ve hizmete sunulmuş bir kurum olarak ilk örnek olması açısından oldukça önemlidir.

Darülaceze'nin kurulması noktasında bir komisyon kurulmuş, komisyon başkanlığına Halil Rıfat Paşa getirilmiştir. Halil Rıfat Paşa, komisyonuyla birlikte detaylı araştırmalar yapmış ve Darülaceze binasının İstanbul Okmeydanı'nda kurulmasının uygun olacağını, inşaat masraflarının 72.000 altın lirası civarında tutabileceğini Sultan 11.Abdulhamid'e rapor olarak sunmuştur. Bu bilgiler ışığında II. Abdülhamid, 25 Mart 1306 tarihinde ferman ile emir buyurmuş ve padişahın fermanı 30 Mart 1306 tarihli Resmi Tebliğ ile Darülacezenin Okmeydanı'na kurulacağı halka duyurulmuştur. Sultan II. Abdülhamid, söz konusu inşaat için şahsına ait 7.000 altın lira değerindeki taşınabilir malını hibe etmiş, bunun yanında 10.000 altın lira da peşin olarak vererek Darülaceze'nin masraflarında harcanması adına vakfetmiştir. Söz konusu inşaata destek mahiyetinde 50.000 altın lira ise düzenlenen piyango çekilişi ve toplanan bağışlardan elde edilmiştir. 30 Mart 1890 tarihinde toplanmış olan Meclis-i Vükela, sokakta dilenen, hasta, garip, gurebâ vb gruplara dair bir karar almıştır. Bu karara göre: İstanbul'dan olan ve İstanbul dışından gelen dilenciler birer birer tespit edilecek, bakacak kimsesi olmayan, çalışamayacak derecede hasta, düşkün olanların kaydı tutulacak, belirli bir iş ve mesleği, sanatı olmayanların memleketlerinden İstanbul'a gelmelerine izin verilmeyecek; herhangi bir fayda sağlayamayan kimsesiz yetişkinler ve çocukların yaşadıkları bölgedeki belediyelerce bakılması sağlanacak, çalışabilecek yeterlilikte olan zanaatı olmayan yetişkinlerin ise çeşitli illerde yol yapımı ya da imalat işlerinde çalıştırılmaları için gerekli düzenlemeler Dahiliye Nezareti tarafından yapılacaktır. İşte bu karar Darülaceze'nin açılmasına dayanak oluşturmuştur (Yıldırım, 1997, s. 15-22).

Darülaceze binasının inşaatı, 1895 senesinde Sultanın selahiyetiyle İstanbul'da başlamış ve bina 31 Ocak 1896 tarihinde resmi olarak açılmıştır. Darülaceze kurumu tüzüğe dayalı olarak çalışmaktadır. Darülaceze Nizamnamesi denilen bu tüzükte, İstanbul ilinde dünyaya gelen veya İstanbul'a yerleşen kimselerden engel durumu, iş göremezliği olan, geçinmesine imkân tanıyacak şekilde mal sahibi olmayan, çalışıp kazanma koşul ve imkanından yoksun bulunan, bununla birlikte kendisine İstanbul içinde veya İstanbul dışında bakacak kimsesi bulunmayanlar ile sokakta yaşayanlara hizmet sunmak çalışma kapsamı olarak vurgulanmıştır. Bahsi geçen bu ifadelerle Darülaceze'nin kuruluş amacı açıkça ortaya konmuştur (<http://www.darulaceze.gov.tr/nizamname>).

Darülaceze alanı içerisinde ilk durumda altı adet aceze evi, çocuk yuvası, yetimhane, iki hastane, camii, kilise, mutfak, imalathane, birer erkek ve kadın hamamı, görevli memurların kalacağı bina bulunmaktadır. Darülaceze'ye 1905-1906 yıllarında İngiltere aracılığıyla çamaşır yıkama makineleri getirilmiş, böylece çamaşırhane odası, bununla birlikte gerekli tüm sterilizasyonu sağlamak için tephirhane odası eklenmiştir. İhtiyaca binaen zamanla Darülaceze'nin amir odası, hastane odaları, acezelerin kaldığı bölümlerin gerekli görülen yerlerine kalorifer aksamı kurulmuş, 1916 yılında Darülaceze bünyesine fırın eklenmiştir. Donanımlı bir ilkokul 1952-1953 eğitim döneminde kurum çatısından ayrılmıştır (Aytekin, 2006, s. 25). Darülaceze kurumu, binden fazla bakıma muhtaç, engelli, düşkün, hasta ve sahipsiz kalmış, terk edilmiş çocuğa barınma olanağı sunmuş, bu hizmet süresinde dönemin koşullarına uygun artan azalan ihtiyaçlara göre bünyesine kreş, berber dükkânı ilave etmiş, mevcut imalathaneleri arttırmış, hatta yoğurthane odası ekleyerek bakım ve barınma altında olan insanların yoğurt, peynir, süt gibi ürünlerle beslenmelerine destek olmuştur. Bunun yanında ilk durumda dört adet tabip ile çalışmalarına başlayan Darülaceze hastanelerinde zamanla, iki yüz yataklı bakım üniteleri oluşturulmuş, yeni muayene odaları eklenmiş, bu odalarda röntgen çekimleri dahi yapılabilmiş, böylece Darülaceze hastaneleri donanımlı hastaneler kalitesine ulaşmıştır (Yıldırım, 1997, s. 32).

1916 yılında faaliyetine başlayan Darülaceze'nin sağladığı toplumsal fayda oldukça önemlidir. Kuruluşundan bu güne nizamnamesine uygun olarak bünyesinde birçok memur, tabip, hemşire, kurum personeli ile çalışmalarına devam etmektedir. Darülaceze, dini hiçbir grup ayırt etmeksizin İstanbul'da dünyaya gelen veya İstanbul'da ikamet eden düşkün, yoksun, garip gureba, zelil, kimsesiz, geliri ve geçimliği bulunmayan yaşlı ve terk edilmiş çocukların ikamet, medeni durumu gibi mevcut vaziyetlerini belirten belge ve hüviyetlerini dikkate alarak kuruma girişlerini yapar. Kuruma kabul edilmek isteyen kimselerin tabip tarafından ön tetkik ve değerlendirmesi yapılarak hastane ya da aceze birimine sevki yapılır (Aytekin, 2006, s. 29).

Darülaceze külli bir çatı altında, ihtiyaç sahipleri, yetimler, kimsesiz çocuklar için, hastane, kreş, eğitim gibi hizmet vermenin yanı sıra imalathane ve atölyeleriyle iş hane gibi çalışmaktadır. Dilencilere ev sahipliği yapan Darülaceze içeriğinde birçok hizmet faaliyeti barındırmakta olup bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Kuruluş yeri olarak yalnızca şehirde bulunan dilenci, yoksul kimsesiz genç, engelli, ihtiyar, terk edilmiş çocuklara bakım ve barınma hizmeti vermekle kalmayıp bunun

yanında iş hane, iş atölyesi gibi faaliyet göstermesi, Darülaceze'nin batı modeli tasarımıyla oluştuğunu göstermektedir (Karatay, 2007, s. 119-120).

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış baskılar ve mali sıkıntılarla boğuştuğu bir dönemde ortaya konan bu işletme genel olarak sosyal devlet siyasetinin bir yansıması olarak kurulmuştur. Ayrıca söz konusu müessesenin ırk, din, dil, mezhep farkı gözetmeksizin muhtaç durumda olan bütün insanlara yardım ve hizmet maksadıyla kurulması ve bu faaliyetleri gazete gibi yayın organları aracılığıyla duyurması, hem Osmanlı tebaasından hem de dışarıdan Ermeni, Musevi ve Rum cemaatlerinin yardımda bulunmalarına öncülük etmiştir. Hayır müessesesi olan Darülaceze'nin yapımında Dahiliye Nezareti'nde bulunan Halil Rıfat Paşa'nın İnşaat Yapı komisyonu başkanı olarak inşaatın tamamlanmasında büyük emeği geçmiştir. Bu sebeple Darülaceze bahse konu olurken Halil Rıfat Paşa ile birlikte anılır olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Halil Rıfat Paşa'nın büstü 1942 yılında mimarını bilemediğimiz biri tarafından yapılmış ve dönemin idarecileri tarafından Darülaceze bahçesine konmuştur. Ancak böyle bir müessesenin yapılma fikri tamamen II. Abdülhamid'e aittir. II. Abdülhamid'in özellikle kendine ait hazineden katkı sağlayarak yapılmasına öncülük ettiği bu müessese, Avrupalıların nazarında geri kalmış imajı içinde anılan Osmanlı Devleti'nin bu görüntüsünü yıkan ve devletin modern çehreli monarşi ile yönetildiğini gösteren bir gayretler bütünü olarak da gösterilebilir. Daha önceleri geleneksel bir şekilde sürdürülen sosyal alandaki çalışmaların, Sultan II. Abdülhamid yönetiminde kurumsallaştığını, bu süreç gerçekleşirken II. Abdülhamid'in geleneksel ve çağdaş metotları birleştirdiğini, bu gaye ile devletin modernleşmesini amaçladığını söyleyebiliriz. II. Abdülhamid bu çalışmaları yaparken geleneksel yardım uygulamalarını korumanın mümkün olduğunu bizlere göstermiştir.

Darülaceze daha sonra Anadolu'da kurulması planlanan benzeri kurumlara örnek olarak gösterilmesine rağmen devletin iç-dış sorunları ve mali sıkıntılar sebebiyle Cumhuriyet Dönemine kadar türünün tek örneği olarak kalmıştır. Yaklaşık yüz yirmi senedir aralıksız faaliyetine devam eden bu müessese neredeyse sayıca 100.000'lerle ve daha fazlasıyla ifade edilen muhtaç insana şefkat eli olma özelliğini sürdürmüştür.

Tarihsel sürece baktığımızda Darülaceze idare edilme noktasında ilk olarak Dahiliye Nezaretine verildi. Sonrasında sırasıyla, 1908 meşrutiyetiyle beraber Belediyeye, 1910 yılında Sıhhiye Müdüriyetine verilmiş, bu kurumun kaldırılınca tekrar Dahiliye Nezaretine aktarılmıştır. Cumhuriyet Döneminin ilk zamanlarında, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Darülaceze'nin idaresine geçmiş ancak uzun süremeyerek

1925 yılında tekrar Belediye idaresine verilmiş; daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi yönetiminde idare edilmiştir. Danıştay 1998 senesinde, 1916 tarihli Darülaceze Nizamnamesi uygulanmakta iken 1924 yılında idari bir tasarruf kararı ile müessesenin bağlı olduğu kurumun Belediyeye olmasını doğru olmadığını, hukuka uygun olmadığı yönünde hareket ederek 1924'ten sonra Darülaceze'nin doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlanmasını sağlamıştır. Nihai durumda ise 31.12.2007 tarihli Resmî Gazetede yer alan 2007/22 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Darülaceze'nin, Başbakanlığa bağlı olarak faaliyetlerine devam etmesi resmen kabul edilmiştir (Bırol, 2017, s. 50-51). Günümüzde ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini sürdürmektedir.

4.4. Darüşşafaka

Batıda modernizme dair yaşanan gelişmeler, Osmanlı Devleti'ne Tanzimat'la birlikte siyasal ve ekonomik alanlarda hızlı değişim ile sirayet etmiş; sosyal alanın dışarıda kalamayacağı bu yenileşme düşüncesinin bir neticesi olarak eğitim alanında da değişim kaçınılmaz olmuştur. Yeni dönemde devlet eli ile eğitim müesseseleri oluşturulmuş bunun yanında çeşitli dernekler tarafından da eğitim kurumları varlık bulmuştur. Resmi hizmet veren eğitim kurumlarının yanında dönemin sivil eğitim örgütlenmelerinin de genel olarak Osmanlılık düşüncesiyle oluşturulduğu görülmektedir. Bu dönem sonrasında vakıflar da sosyal içerikli hayır hasenat yapmaya ve kültürel içerikli dernekler oluşturmaya başlamışlardır. Müslüman olmayan tebaaya mensup tarikatlar, gayrimüslim milletlerin farklı gruplarına hitap eden sosyal yardım ile eğitim imkânı sunmak gayesi ile dernekler kurmuş; Müslüman Türkler ise cemaatler, dernekler ve vakıflar ile eğitim hizmeti sağlama ve hayır kurumları kurma faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir (Soydan, t.y., s. 249).

Tanzimat ile birlikte gayrimüslimler, çocuklarını mesleki olarak daha iyi yetiştirmek için, eğitim kurumu açmak girişiminde bulunmuşlar ve bunu kilisenin ve cemaatlerin desteği ile sağlamışlardır. Gayrimüslimlerin özellikle eğitim alanındaki bu çalışmaları, Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiş, bu çalışmaların yoksul ve kimsesiz çocuklar için de uygulanması düşüncesi oluşmuştur. Okur-yazar olma eğitimi, dini konuların usulünce öğretilmesi maksadıyla 1865 senesinde Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye adı altında bir dernek kurulmuştur. Derneğin oluşmasındaki bir diğer neden ise İstanbul Büyükçeşmesi'de esnafın ıracıklarının değerlendirilmesi gereken boş zaman

fazlalıklarıdır. Adı geçen dernek ilk olarak mektep açmak gayesi ile hareket etmiştir. Derneğin hedeflerini yansıtmaması açısından Valide Emetullah Kadın Mektebi, İstanbul Beyazıt'ta kurulmuştur. Söz konusu okula ilgi o kadar fazla olmuştur ki İstanbul Aksaray'da varlığını sürdüren Ebubekir Paşa Mektebi, derneğin yönetimine duhul etmiştir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 585-586). 1865 ile 1874 yılları arasında faaliyet gösteren bu okullar, aslında halk mekteplerinin ilk örneğini oluşturmuştur. Eğitim süresi üç yıl olan bu okullarda talebelerin ihtiyaçları dernek tarafından giderilmekte olup, mekteplerdeki dersler ise dernek üyeleri tarafından verilmektedir. Bahsi geçen bu iki okul, halk tarafından oldukça ilgi görmüş ve beğenilmiş, bu teveccüh yeni bir okul yapımına vesile olmuştur. Darüşşafakatü'l-İslamiyye adı verilerek yapılan yeni okul 28 Haziran 1873 tarihinde eğitim hayatına başlamıştır. Darüşşafakatü'l-İslamiyye okuluna, yetim ve kimsesiz çocukların alınması şartı vardı ve çocukların bu durumlarının mahallelerinde bulunan imam ve mahalle muhtarının şahitliği ile hazırlanan belge ile onaylanması gerekiyordu. Çocuklar okula kaydolmadan önce yazılı ve sözlü olarak imtihan edilir, imtihandan geçenlerin okula kaydı yapılır ve sonrasında tüm ihtiyaçları artık okul idaresince giderilirdi. Karma öğrenci olması öngörülen okula kız talebeler 1971 senesinden sonrasında alınmaya başlamıştır (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 585-586). Ortaöğretim olarak eğitime ivme kazandıran okulun ismi, Cumhuriyet sonrasında Darüşşafaka Lisesi olarak değişmiştir. Okulun kurulmasına öncülük eden derneğin ismi ise 1935 senesinde Türk Okutma Kurumu, 1953 senesinde Darüşşafa Cemiyeti olarak değişim göstermiş olup günümüzde de bu ad ile anılmaktadır.

Darüşşafaka Lisesi pek çok ünlü öğretmenin hizmetine mazhar olmuş, gönüllü subay öğretmenlerin desteğini görmüştür. Bu ünlü isimler arasında Yahya Kemal Beyatlı, Namık Kemal, Selim Sırrı Tarcan ve Ahmet Mithat Efendi bulunmaktadır. Öğrencilerin eğitimlerinin en iyi şekilde sağlanması için hem derneğe bağlı üyeler, hem de öğretmenler aracılığıyla tanzim edilen ders kitabı, yabancı kaynaklardan çevrilen kitaplar tüm talebelere parasız verilmiştir (Soydan, t.y., s. 259). Darüşşafaka Lisesi günümüzde varlığını devam ettiren bir Osmanlı mirasıdır. Kimsesiz ve yetim çocukların eğitimde eşit imkânlarla sahip olmasının önünü açmak, ülkesine bağlı, farkındalık sahibi insanlar yetiştirmek maksadıyla eğitimlerini sürdürmektedir.

4.5. Eytam Keseleri ve Emval-i Eytam

Yetimlerle alakalı iş ve işlemler İstanbul, Selanik, Bağdat, Şam gibi büyük şehirlerde Bâb Mahkemesi; büyük şehir dışında kalan yerlerde ise Müfettişlik idaresindeki Mahalli Mahkemeler tarafından yapılmaktaydı. İstanbul içinde özellikle Eyüp, Üsküdar ve Galata beldelerinden teşekkül eden Bilad-ı Selase’de yetim mallarının gözetilmesi noktasında şikayetler artmış, bu şikayetler sonucu oluşan komisyonun incelemeleri Meclis-i Vala’da görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucu Şeyhülislama bağlı olacak biçimde Emval-i Eytam Nezareti adı altında bir bakanlık 31 Aralık 1851 tarihinde oluşturulmuştur (Kapıcı, 2012, s. 14). Tanzimat dönemindeki bu yapılanma, yetim çocukların haklarını ve mallarını gözetmek maksadıyla teşekkül etmiş ilk resmi kurum olması açısından oldukça önemlidir. Daha önce şer’i uygulamaların kapsamına giren yetim çocukların malları, modernleşme ile birlikte devletin vazife ve sorumluluğuna girmiş, bunun sonucu olarak söz konusu yükümlülükler 1851 senesinde Eytam Nizamnamesi’nde sarıh bir şekilde belirlenmiştir. Emval-i Eytam Nezareti, bu nizamname esas alınarak oluşturulmuştur.

Tanzimat döneminde yetimlere dönük faaliyet daha da kurumsallaşmış, çocuklara miras kalan malların korunup gözetilmesi için Eytam İdaresi teşkilatlanmıştır. Böylece babası vefat eden her çocuğun Eytam İdaresi’ne haber verilmesi gereklilik haline gelmiş, yetim çocuğun validesi sağ ise ona, yoksa yakın akrabasına vasi yetkisi verilmiştir. Adı geçen Nizamname ile yetim çocuğun kendisine ve ailesine dair bilgiler, nakit ve mallarının hesaplanması, işletilmesi, Nezaretin görev ve sorumluluğu altına alınmıştır (Karataş, 2015, s. 21-22).

Yetimlerin selameti için alınan önlemler ve kurulan vakıflar önemli olduğu kadar kimsesiz yetimler için vasilik uygulanmaya başlanması ve bununla birlikte eytam keseleri adı altında nakdi tasarruf hizmeti oluşturulması Osmanlı’da bu alanda yapılan ciddi çalışmalar olarak nitelendirilebilir. Vasilik uygulamasının bir sonucu olarak Eytam Keseleri oluşmuştur. Böylece, yetime tereke sonucu kalan anaparanın, taşınır ve taşınmaz malların, vasisi olan kişi aracılığıyla işletme sürecine tabi tutulması, bu işletim sonucu elde edilen artı değer vasisi olunan yetim için harcanması, çocuk ergin olduğunda vasisi tarafından işletilen tüm malvarlığının gence teslim edilmesi söz konusudur ve bu düzenlemeyi Eytam Keseleri yapar. Vasisi olunan çocuk ergin oluncaya kadar malvarlığı üzerinde yapılan tüm resmi iş ve işlemlere dair evrakların ve nakit paranın bir kese içinde muhafaza edilmesi nedeniyle bu müessese Eytam Keseleri ismini almıştır. Yetim çocuk ergin olunca bu kese şahitler önünde gence verilmekte, kesenin hükmü ve vasilik yetkisi sona ermektedir.

Arz edildiği üzere Tanzimat modernizasyonunda koruma ve bakım altına alınma gereksinimi olan çocukların hak ve mallarının sahip çıkılıp gözetilmesine dair bütüncül olarak, bakanlık ve mahalli idareler nezdinde iştirak halinde çalışıldığı, tüm uygulamalar için yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

4.6. Darülhayr-ı Ali

Osmanlı Devleti, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren medreseler gibi eğitim kurumları kurmuş ve bunların devamlılığının sağlanabilmesi için önemli tedbirleri almıştır. 1331’de Orhan Bey döneminde ilk defa İznik’te açılan medrese sonrası, Bursa ve İzmit’te de medreseler açmış, ardından gelen padişahlar ve devlet yöneticileri de yeni eğitim kurumları açmışlardır. Kuruluş döneminde, medreselerde dinî derslerin yanı sıra tıp, felsefe, matematik, astronomi gibi pozitif bilimlere de yer verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet devrinde eğitim alanında önemli adımlar atılmış, medreseler daha sistemli bir hale getirilmiştir. Aklî ilimlerin gelişmesi yolunda gerekli tedbirleri alan ve ilme gerçek değerini veren Fatih, Müslüman gayrimüslim ayrımı yapmaksızın bilim adamlarını İstanbul’a davet etmiş, Grekçe ve Latince kitapların da bulunduğu bir kütüphane tesis etmiştir. Ayrıca, “Medrese-i Semaniye” adlı sahn-ı seman medresesini açmıştır. Burada devrin önde gelen âlimlerinden Ali Kuşçu, Molla Hüsrev, Hocazade ve Alaeddin Tusi gibi değerli şahıslar istihdam edilmiş ve çağın gereklerine uygun bir eğitim imkânı sunulmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde de eğitime gereken önem verilmiş, yeni medreseler tesis edilmiştir. Sahn-ı Süleymaniye denilen bu yeni medresede tıp, matematik, astronomi, fizik, mantık, doğa bilimlerinin yanı sıra kelim dersi başta olmak üzere din dersleri de okutulmuştur (Kapıcı, 2012, s. 29-30). Eğitim alanında atılan bu adımlar sonucunda Osmanlı devleti çok önemli bilim adamları yetiştirdiği gibi dönemin şartları içerisinde ileri düzeyde oluşturduğu eğitim, bürokratik kurumlar nedeniyle ekonomik siyasi ve askeri büyük başarıları yakalamayı başarmıştır. Ancak ilerleyen yüzyıllarda duraklama, gerileme dönemlerinde de Batı dünyasının gerisinde kalarak sıkıntıların ve toprak kayıplarının yoğunlaştığı bir dönem yaşamıştır

Tanzimat döneminde ve sonrasında batıdaki modern kurumları takip eden Osmanlı, eğitim ve sosyal hizmet alanlarında yeni kurumlar oluşturma gayreti içerisinde girmiştir. Siyasi ve sosyal alandaki birçok olay ve duruma rağmen bu gayretlerin bir sonucu olarak Darülhayr-ı Âli kurulmuştur. 1877-1878 yıllarında cereyan eden Osmanlı Rus savaşından sonra, Kafkas ve Balkan kesimlerinde yaşayan Müslüman

Türkler misafir konumuna gelmiş, dul, yetim ve öksüzlerin haklarının gözetilmesi zorunluluğu söz konusu olmuştur. Söz konusu savaştan sonra mevcut bölgelerde isyanlar çıkmaya başlamış hatta bu isyanlar, 1878-89-95 yıllarında da nüksetmeye devam etmiştir (Kapıcı, 2012, s. 50). Bu isyanlardan Ermenilerin neden olduğu galeyan neticesinde birçok müslümanın ve gayrimüslimin vefat ettiği, geriye yetim çocukların kaldığı, misyoner Ermenilerin, Ermeni çocukları himayelerine aldıkları vâkidir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 686-587). Misyonerlik faaliyetleri ile gayr-i Müslimlerin kendi çocuklarına yeni okullar açmaları Osmanlı aydınlarını da harekete geçirmiştir.

Yetim çocukların savaş sonrası zorlu günler yaşadığı dönemde okumak istediğini belirten küçük, yetim bir Müslüman çocuğun Sultan'a yazdığı dilekçe eğitim alanında çalışmalara yön verdirmiştir. Bu gaye ile Darülhayr-i Âli'nin varlık bulma hareketi başlamıştır. Yapılan dizi dizi araştırma ve inceleme, gayrimüslimlerin yetim çocuklar için tahsis ettiği okulların, Müslüman yetimler için de gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Padişahın rıza ve selâhiyeti ile korunmaya muhtaç Müslüman çocuklar için hem erkek hem kızlar için ayrı ayrı yatılı olan ve mesleki eğitim verecek bir okul tasarlanması, bu çalışmayı Maarif Nezaretinin üstlenmesi ve biran evvel çalışmalarına başlaması sağlanmıştır (Özbek, 1999, s. 13-14). Bununla birlikte çalışmalara biran önce başlanması arzusu Sultan'ın hedefi olduğu halde çalışmalarda yaklaşık altı ay süren gecikme yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle 17 Mayıs 1899 tarihinde, Meclis-i Mahsusa'da sürecin hızlanması yönünde on maddeyi içeren tedbir tasarısı ilan edilmiştir. Bu tedbir paketi ile Maarif-i Umumiye, karardan bir gün sonra Sadrazamlığa söz konusu okulun açılmasına ve işleyişine dair yazı yollamıştır. Buna göre, her yıl erkek ve kız olmak üzere kırkar talebenin okula kaydının yapılması, yedi yıl sonunda mezun edilen toplam öğrenci sayısının 560 olması; mezun olan çocukların devamında sanayiye dayalı eğitim almalarını sağlamak hedeflenmiştir. Söz konusu okulun Darüleytam olarak adlandırılması önerilmiştir (Özbek, 1999, s. 14-15). Buna mukabil, 1903 yılında açılması nasip olan okulun adı Darülhayr olarak anılmış, daha sonra ismin sonuna II. Abdülhamid'in uhdesinde olduğunu vurgulamak için Âli kelimesi eklenmiş, okulun ismine Darülhayr-i Âli denmiştir. II. Abdülhamid, söz konusu okulun geciktirilmeden açılmasını çok istemiş ancak dönemin ekonomik, siyasi ve askeri durumu okulun açılış sürecini geciktirmiş ve biran önce açılması arzulanan okul beş yılda bitirilebilmiştir.

Darülhayr-i Âli kurumu, zamanla amaçsal olarak değişikliğe uğramış, ilk olarak Müslüman yetim kız ve erkek çocuklarına hizmet verirken bünyense gayrimüslim

çocukları da almıştır. Daha sonra maddi olarak imkansızlıkların artmasıyla kurum yalnızca Müslüman erkek çocuklara eğitim vermiştir. Sadece erkek çocukların eğitim almalarıyla verilen eğitimin niteliği, başıboş gençliğin şuurlu, terbiyeli, sorumluluk sahibi olmaları; bunun yanında sanayiye yatkınlık kazanmaları ve meslek edinmelerini sağlamaları için bir ıslahhane haline gelmiştir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 586).

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ve devamında yaşanan savaşlar, kaybedilen bölgelerden gelen göçler, Osmanlı'ya bağlı Girit'in 1898'de kaybedilmesi, Ermeni isyanlarının artması gibi olaylarla değişen demografik yapı ve artan ihtiyaçlarla birlikte yetimlerin korunup gözetilmesi ve eğitimlerinin karşılanması amacıyla yeni kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin zayıflayan ekonomisi bu ihtiyacı Düyun-i Umumiye ile dahi sağlayamamıştır.

II. Abdülhamid'in öncülüğünde Müslüman kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların eğitim almaları ve bir mesleğe yönelmelerini sağlama gayesi ile kurulan Darülhayr-i Âli'nin kurulma maksatlarından biri şüphesiz ki, 1890'lı senelerde artan Ermeni olaylarını sonucu geride kalan savaş mağduru binlerce çocuğa nasıl bakılacağına milletlerarası bir probleme sebebiyet vermesinin önüne geçmektir (Demirci Akyol, 2013, s. 43).

Bu duruma dair II. Abdülhamid'e 3 Nisan 1899 tarihinde Dâhilîye Nezareti eliyle bir yazanak ibraz edilmiştir. Bu yazanakta: Ermenilerden kimsesiz durumda olan çocuklar için barınma, beslenme, eğitim ve öğretimi, ahlaki eğitimleri amacıyla Palu ve Çünkeş'te kurulmuş yerler hükümet tarafından kapatıldığından, burada kalan çocukların beslenme, bakım ve eğitim ihtiyaçlarının, sâlih niyetlerle ve insaniyet namına yüce hükümetçe verilmesinin yerinde olacağı öngörülmüştür. Devletin himayesinde verilmesi planlanan bu hizmetin gerçekleşmesi halinde Batılı devletlerden ne Almanya ne de İngiltere elçiliğinin bir şey demeyeceği, Osmanlı tebaasındaki muhtaç durumda Ermeni çocuklarının barınma ve eğitimlerinin yabancılar tarafından değil, devlet tarafından bizzat verilmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür. Böylece savaşın ardında kalan gayrimüslim çocuklardan gerçek manada muhtaç ve kimsesiz olanlarının sayıları nispetinde nasıl ve ne şekilde barınma, yardım, uygulama yapılacağına detayları vilayetlerde istişare ile belirlenmesi uygundur, denilmiştir (Özbek, 1999, s. 13).

Padişah II. Abdülhamid'in 31 Mart vakası ile tahttan indirilmesiyle, iktidara gelen hükümet, sultanın hükümranlılığı sırasında kendi ismiyle yaptırdığı eserlerini lağvetmek çabasına girmiştir. Bunlardan biri Darülhayr-i Âli'dir ve 1909 senesinde dönemin hükümeti tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Adı geçen eğitim kurumunun

hizmeti sonlanınca, burada eğitim gören talebeler İstanbul, Konya, Ankara, Erzurum, Kastamonu ve Midilli’de yer alan yatılı hizmet veren okullara gönderilmiştir.

4.7. Darüleytamlar

Arapça bir kelime olan Darüleytam’ın manası “yetim evi”, “yetim ocağı” olarak kullanılagelmıştır. Osmanlı Dönemi incelendiğinde korunmaya muhtaç, kimsesiz, yetim çocuklara dönük sürdürülen en mühim uygulamalar arasında Darüleytam kuruluşu vücut bulmaktadır. Darüleytam, Balkan ve I.Dünya harbi sonrasında savaşın mağdur ettiği ailelerden kimsesi olmayan çocuklar ve kadınlar için bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılandığı, kendi döneminde oldukça verimli çalışmalara öncülük etmiştir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 587-588). Bu Kuruluş, İttihat ve Terakki zamanında vuku bulmuş olmasına rağmen ilk olarak Sultan II. Abdülhamid zamanında mevzu olmuştur. Çalışmalar, altı yaşında yetim bir Müslüman çocuğun Sultana, okumak istediğine dair not pusulası yollamasıyla hız kazanmıştır. Bu dilekçe 13 Kasım 1898 tarihinde, Sadaret makamınca Padişaha arz edilmiş ve mevzu durum hükümetin öne çıkan konusu olmuştur. Sultan II. Abdülhamit kimsesiz, yoksul ve yetim çocuklar için kurulacak okulun ismin Darüleytam olarak belirlemesine rağmen okulun adı Darülhayr-i Âli şeklinde netleştirilmiştir.

Balkan Harbi sonrasında yaşanan toprak kayıpları neticesinde savaş mağduru pek çok insanın göç etmesi, göçle geline yerde yetimlerin korunup gözetilmesi ihtiyacını doğurmuş, böylece Darüleytam’ın gerekliliği tekrar ön olana çıkmıştır. Mesele daha çözüme kavuşmadan I.Dünya Harbi başlamıştır. Varlığını sürdüren Darüşşafaka ve Darülaceze, savaş sonrası artan yetim çocukların bakımı ve barınması konusunda zayıf kalması nedeniyle Darüleytamların oluşturulması gereklilik arz etmiştir (Okur, 1996, s. 19).

Kurulan ilk Darüleytam, Bebek Yalısı’nda faaliyetine başlamış, söz konusu mahal Sait Halim Paşa tarafından kuruma hibe edilmiştir. Çünkü muharebe dönemi yaşanması sebebiyle, bir binanın yeniden inşasına imkân bulunmamıştır. İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanlara eğitim ve kültürel maksatlı tahsis edilmiş okul ve kurum yapıları harp neden gösterilerek Osmanlı tarafından zapt olunmuştur. Darüleytamların ilk olarak yirmi kadar kurum ile hizmete başlamışken harp sonrası hasıl olan ihtiyaç neticesinde sayı altmış ikiye yükselmiştir. Başvuruların yoğun şekilde artması nedeniyle alımlarda küçülmeye gitmek iktiza etmiştir. Bu doğrultuda kararname hazırlanmış,

kararname ile alımlarda öncelik silah altında şehit ya da malul olan subay ve eratların yetim çocukları, sığınmacı olmaktan kaynaklı gelir almayan, korunmasız yetimler olarak belirlenmiştir. Kuruma kabul edilmeyen yetim ve dullara ise aylık tahsis etme yoluna gidilmiştir. Savaşın neden olduğu göçler sonucu boşalan nahiyelede sahipsiz, yoksul aileler için ikametler açılmış, dul hanımların yeniden yuva kurabilmeleri desteklenmiştir. Darüleytamların yetersiz kaldığı durumlarda yaş grubu olarak on iki yaşından küçükler için Müslüman ailelerin himayesine yerleştirilmeleri sağlanmıştır (Okur, 1996, s. 20). Darüleytamlara alımlarda yetim çocukların dini itikat durumları mevzu olmamakla birlikte Maarif Nezareti'nin Müslüman çocukların öncelikli tutulması yönünde Adana Darüleytamı'na yazılı tavsiye gönderdiği belirtilmektedir.

Savaşlar ve mali buhranların neden olduğu sorunlar Darüleytamlar'da değişikliği gidilmesine yol açmış, on bine varan çocuk sayısı üç bin beş yüze indirilmiştir. Korunma altına alımlarda şehitlerin yetim çocukları öncelikli olmasına rağmen, oransal olarak yüzde yetmişinin kimsesiz, öksüz ya da yetim, sığınmacı olduğu, geriye kalanın şehit çocukları olduğu görülmektedir. Kuruma kabulde hedeflenen yaş aralığının iki ile on beş olması öngörüldüğü halde on yedi yaşına kadar olan çocukların, hatta yirmi, yirmi iki yaşındaki gençlerin, asker kaçaklarının kabul edildiği anlaşılmaktadır (Okur, 1996, s. 21-22). Darüleytamlarda usulüne uygun olmayan bu kabuller, teşkilatın lüzum eden mevzuatlardan yoksun olduğunu göz önüne getirmektedir.

Darüleytam Genel Müdürlüğü, Darüleytamların yönetimlerinden sorumlu olmak üzere İttihat ve Terakki Partisine tabi olarak faaliyet göstermiş, yapısına dahil olan Darüssınailer sonrası Maarif Nezaretine intisap etmiştir (Nuhoglu, 1993, s. 521). Nizamname oluşturulmadığı için bu alandaki tüm iş ve işlemlerle Darüleytam Genel Müdürlüğü'nün hemhal olması belirlenmiştir. Tüm idari eylemler, Maarif Nezaretinin uhdesinde bulunan diğer kurumların Nizamnamelerinden devşirilerek sağlanmaya çalışılmıştır. Misalen Darüleytam idarecileri, Emval-i Eytam Nizamnamesi esas alınarak, tabi oldukları idare meclisinin reyleri ile seçilerek İdare-i Vilayet Kanunu'na uygun şekilde, yaşanılan muhitin mülki amirince vazifeye teveccih ettirilmişlerdir. Darüleytamların idaresi Maarif ve Maliye Nezaretlerinden alınarak 7 Ağustos 1920 tarihinde Dâhiliye Nezaretine geçmiştir (Okur, 1996, s. 23-24).

Darüleytamlar bünyesinde gerçekleşen harcamalarda tebaadan herhangi bir katkı beklenmemiştir. Gayrimüslimler tarafından terk edilen metruk binaları kullanarak çalışmalarına yön veren Darüleytamlar, binalardaki atıl durumda olan eşyaları değerlendirmişlerdir. Darüleytamların bütçelerine katkı sağlamak adına 3 Nisan 1916

tarihde yürürlüğe konan kanun hükmünce posta, telgraf, tütün ve içkiden alınacak vergiler bir miktar zamlandırılarak “Evlad-ı Şüheda” adı altında toplanacaktır (Okur, 1996, s. 28-29). Yerel yönetimlere de aciz ve yetimlerin iâşelerinin karşılanması konusunda görevler verilmiştir.

Darüleytamlarda yetimleri eğitmek için Maarif Nezareti’nin programları uygulanarak oluşturulma gayeleri bakımından Müessesat-ı İlmiye, Müessesat-ı Ziraiye ve Sanaiyeden mütevellit iki ünite vücuda getirilmiştir. Yetim çocukların eğitim ve öğretimleri için yatılı ilkokul şeklinde düzenlenen Müessesat-ı İlmiye; sanayi konuları ve ziraat alanında ameli eğitim verilen ise Müessesat-ı Ziraiye ve Sanaiyede’dir (Okur, 1996, s. 42-43). Bununla birlikte sanayi için bizzat nitelikli ve donanımlı insan yetiştirmek maksadıyla hususi sınıflar kurulmuştur. Darüleytamın Nizamnamesi ile bünyesinde anasınıfı bulunan Darüleytamlarda altı yaşından ufak olanlar için eğitim sunulması belirlenmiştir (Okur, 1996, s. 43). 13 yaşı dikkate alınarak, bu yaşı aşan kız çocuklarına sanat alanında, erkek çocuklarına ise sanat ve ziraat alanında eğitim vermek yönlendirmeler yapılmıştır. İlkokul düzeyinde verilen dersler sayısal, sözel, ecnebi dil ve beden eğitimi üzerine olmakta; derslerini yeterlilikle bitiren yetim çocukların Darülmuallimin, Darülmuallimat, Sanayi-i Nefise, Mekteb-i Sultani ve Mekteb-i Sanayi gibi okulların imtihanlarından geçmeleri halinde söz konusu okullara gitmeleri desteklenmektedir (Okur, 1996, s. 43). Bu konuda Nezaret tarafından dört yüz kişilik bir grubunun Almanya’ya maden konusunda yetiştirilmek üzere sevk edildiği bilinmektedir.

Darüleytamlar 1924 senesinde Maarif Vekâleti’nin himayesine geçmiş ve Darüleytamların işleyişi üzerine yönerge oluşturulmuş, iç düzenlemeye gidilmiştir. Eğitim öğretim esasları ilkokul şeklinde uygun görülmüştür. Bu bağlamda çocukların yaşlarına göre sınıflandırılmaya gidilmiş: 3-7 yaş anasınıfları, 8-15 yaş ilkokul ve 16-18 yaş mesleki eğitim alınan sanat sınıfları olmak üzere üç kısma bölünmüş; bu yaşa aralıklarındaki çocukların Darüleytamlara kabul koşullarında değişiklikler de yapılmıştır.

Darüleytamlar ilk zamanlar yirmi kadar sınıf ile çalışmalarına başlamış, bu sayı süreç içerisinde seksen beş sınıfa kadar çıkmış ancak savaşlar neticesinde diğer alanlarda artan ihtiyaçlar nedeniyle sınıf sayılarını azaltma yoluna gidilmiştir. Darüleytamlara bölgelerine göre bakıldığında 20 adet olarak en fazla Sivas’ta, 6 adet Adana’da, 2 adet İzmir’de varlık gösterdiği görülür. Bunun yanında birer adet Darüleytam bulunan yerler ise Antalya, Eskişehir, Maraş, Diyarbakır, Urfa, Kayseri,

Samsun, Cebel-i Lübnan, Van, Tekirdağ, Bayburt, Konya, Erzurum, Mardin ve Bitlis'tir. İstanbul vilayetinde 1916 sonrası 7 adet Darüleytam olduğu, bunların Bebek, Gaziköyü, Moda, Haydarpaşa, Tophane, Beykoz ve Yedikule noktalarına kurulduğu belirtilmiştir. 1916 yılı itibariyle bahsedilen Darüleytam'larda genel olarak yaklaşık 20000 yetim çocuk kalmakta iken 1918 yılından sonra ise bu rakamın 10000'e, 1920 yılından sonra ise 3500'e düştüğü tespit edilmiştir (Okur, 1996, s. 50-51).

I. Dünya Harbi sonrasında, üzerinde uzlaşmaya varılan Mondros Mütarekesi sonucu ülkeye giren işgal kuvvetleri İstanbul'da işler vaziyette bulunan Darüleytam binalarını kullanmak istemişler, buradaki çocukların başka yerlere aktarılmasına neden olmuşlardır. Ekonomik olanakların zayıflamasıyla merkez dışındaki Darüleytamların kapılarına kilit vurulmuş, burada kalan yetim çocuklar merkeze çekilmiştir. Ekonomik tedbir maksatlı çabaların yeterli gelmemesi sonucu Darüleytamlar 1918 senesinde sonlandırılmıştır. Darüleytamlarda aldıkları eğitim sonlanan yetim çocuklar Şehir Yatı Mektebi'ne, kabiliyetli olanları ise Darüşşafaka'ya gönderilmiştir. Bu nedenle TBMM Hükümeti, bir çalışma yapma gereği duymuş ve 5 Aralık 1922 tarihinde Darüleytam Talimatnamesi düzenlemiştir.

Darüleytam Talimatnamesi'ne göre belli noktalardan gelecek yardım ve bağışlarla Kurum yeniden açılacak, yine şehit, muhacir, mülteci ve kimsesiz çocukların hizmetine başlayacaktır. Bu bağlamda Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti başta olmak üzere, belediyelerden gelen yardımlar ve gönüllü bağışlar kuruma destek olacaktır. 1924 senesinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Darüleytamların düzenlenmesi ve idaresi sorunluluğu Maarif Vekâleti'ne verilmiştir (Özkan, 2006, s. 220). Yetim evi, yetim yurdu olarak bilinen Darüleytam ismi Mart 1924 tarihinden sonra Öksüz Yurdu olarak anılır olmuş, söz konusu kurum 10 Haziran 1926 tarihinde onaylanan 931 No'lu yasa ile resmi olarak sonlandırılmıştır.

Darüleytamlar için Kazım Karabekir'in yaptığı maddi manevi katkılar ve yardımlar, mütareke dönemi ve milli mücadele yıllarında azımsanmayacak kadar çoktur. Bu sebeple Kazım Karabekir'e Yetimlerin Babası denmesi boşuna değildir. Kazım Karabekir kimsesiz, yoksul, yoksun ve korunmaya muhtaç çocukların devletin sorumluluğunda yetiştirilmesinin, söz konusu çocukların zorlu hayat mücadelelerinde onları başarıya götürebilecek eğitim, beceri ve yeterliliği sağlayacak olmasının önünü açacağını ve bunu bir vazife edinerek Çocuk Davası olarak adlandırdığını her fırsatta dile getirmiştir. Bu maksatla Çocuk Ordusu isimli bir kurum oluşturmuş, ülkenin bir

ucundan diğerine Erzurum, Tekirdağ, Diyarbakır Darüleytamları ile irtibat halinde kalmış, burada eğitim gören çocuklara yiyecek, giyecek temini sağlamıştır.

Kazım Karabekir, Mütareke sürecinde ilk görev noktası Erzurum'da 24 Mayıs 1919 tarihinde çalışmalarına başlamış, Sarıkamış'ı adeta bir çocuklar kasabasına çevirmiştir. İlk olarak yaşları 12'den büyük olan toplamda 33 çocuk ile çalışmalarına hareket vermiştir. Süreç içerisinde çocuklar sayıca artış göstermiş, Kazım Karabekir bu çocukları eğitim ve yaş durumlarına göre Ana Mektep, Sanayi Gürbüzler Mektebi, Askeri İlk Mektep adı ile oluşturduğu üç ayrı şubeye bölüştürmüştür. Eğitim ve uygulamalarına devam eden bu şubelerin, dönemin iktidarı tarafından kabul görmesiyle, yeni bir şube açılması kararı alınmış, böylece 4 Mart 1920 tarihinde Otomobil Mektebi (İş Ocağı) şubesi eklenmiştir. Doğu bölgesindeki bu çalışmaların sonucu olarak, hayatlarına olumlu yönde dokunmuş sağlanan çocuk sayısının 6000'den fazla olduğu kayıtlara geçmiştir (Ersoy ve Dikici, 2018, s. 588-589) Darüleytamlar, Osmanlı Döneminde uygulanan sosyal hizmet uygulamalarından korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler açısından diğer müesseselerin harmanlanmış halidir. Sadece çocuklar değil, savaş mağduru olan kadınları ve aileleri de koruyarak çok önemli bir vazife yerine getirilmiştir.

Osmanlı son dönemlerinde yaşanan uzun savaşlar ve kaybedilen topraklar nedeniyle savaş mağduru olarak ana babası ya da bir yakını olmayan çocukların korunma, bakım, barınma, beslenme, eğitim ve ileride iyi bir mesleki beceriye olmaları gibi tüm insani gereksinimleri sağlanmıştır. Darüleytamların varlığı bugüne erişemese de dahi temsil ettiği hizmet alanı belleğimizde yerini muhafaza etmektedir. Kimsesiz çocuklarla ilgili olarak, Darüleytamların son dönemlerinde çocukların durumu iyi olan aile yanına verilerek aile yanında himaye edilmesi uygulaması, günümüz korunmaya muhtaç çocukların aile ortamında bir yaşam modeli olan “koruyucu aile” hizmetiyle benzeşmesi yönüyle dikkat çekmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ

5.1. Araştırmanın Sonuçları

Sosyal hizmet, insanın ve toplumun yararı maksadıyla var olan sorunu tespit edebilmeyi ve soruna yönelik çözümler üretmeyi gaye edinen bir disiplindir. Sosyal hizmet nazarında bütün insanlar eşittir ve Sosyal Hizmet tüm insanlara yardım etmeyi çalışmalarının temeline alır. Sosyal hizmetin ortaya çıkışı, gönüllü olarak başlatılan sosyal yardımlarla şekillenirken bu çalışmalar giderek mesleki boyuta taşınmıştır.

Türk Tarihi incelendiğinde sosyal hizmet alanında pek çok faaliyetin yer aldığını görebiliriz. Tarihsel serencam dikkate alındığında Osmanlının sosyal hizmet ve yardım alanındaki çalışmaları günümüze ışık tutması açısından yok sayılamayacak kadar devasa boyuttadır. Yardımlaşma açısından bakarsak süreç içerisinde kurulmuş pek çok kurum ve kuruluş varlığını uzun yıllar korumuştur. Yaşam alanının genel dokusuna hizmet veren bu müesseselerden birçoğu günümüzde dahi hizmetlerine devam etmektedirler.

Bu çalışmada, II. Abdülhamid döneminde yürütülen sosyal hizmet uygulamaları ve bu alana olan yaklaşımlar incelenmiş, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında öne çıkan

çalışmaları ile devam edip Türkiye Cumhuriyeti'ne geçen ve günümüz Türkiye'sinde varlığını sürdüren kurumlar analiz edilerek sosyal hizmet uygulamaları olarak yaşanan dönüşümler ele alınmıştır. Avrupa'da sosyal alanda düzenleme ve yürütme faaliyetleri devletin idare ve kontrolünde gelişim gösterirken, Osmanlı Devleti'nin mevcut sosyal devinimleri yerine daha çok modernleşme atılımlarıyla bu gelişime yaklaştığı görülmüştür.

Sosyal refah alanında II. Abdülhamid döneminde kurulan ve günümüze kadar hala varlıklarını sürdüren kurumlar, toplumun değişen ihtiyaçları sonucu çağın gereksinimlerine uygun olarak dizayn edilmeye başlanmış ve gelişmiş teknolojilerle bu süreç desteklenmiştir. Günümüzde faaliyetlerini sürdüren, Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Darüşşafaka Cemiyeti, Darülaceze Başkanlığı ve Çocuk Esirgeme Kurumu yeni adıyla Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise bu köklü kurumlardan yalnızca birkaçıdır. Adı geçen bu kurumlar, II. Abdülhamid döneminde yoğun şekilde gerçekleşen modernleşme çalışmalarının bir parçası olarak, Avrupa'daki sosyal refah ve hizmet uygulamalarından esinlenerek oluşturulmuştur. Bu kurumlarda Batının yenilikçi çalışmaları, Osmanlı Devletinin ise köklü geleneği harmanlanmış, bu bir arada devinen modernleşme sosyal örgünün korunduğunu, bunun mümkün olduğunu kanıtlamaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in iktidarında, pratiğe dökülen modernleşme tasarımlarının genel yapısı irdelendiğinde bu sosyal müesseselerin sürekliliklerinde, günlük yaşayışın dinamiklerini dikkate almalarının, sosyal dokunun gereksinimlerini bütünüyle önemsemelerinin ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle ortaya konacak sosyal düzenleme ve faaliyetlerde toplum yapısının iyi bilinmesi, geçmişten günümüze bu alanda yapılmış çalışmaların gözden geçirilmesi, oluşturulacak olan sosyal politikalar için hem kaynakların yerinde ve verimli kullanılmasını hem de toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmesi noktasında oldukça değerlidir.

19. yüzyılda uzun bir savaş süreci yaşayan Osmanlı, savaşlar neticesinde Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde hükümrانlığı altında kalan toprakların büyük bir kısmını kaybetmek durumunda kalmıştır. Yaşanan harp sonucunda pek çok çocuk yetim ve öksüz kalmış, adı geçen bölgelerden İstanbul ilk sırada yer almak üzere hem Rumeli hem de Anadolu yurdunun içlerine doğru göçler yaşanmıştır. Söz konusu noktalara göç ile gelen savaş mağdurları beslenme, ikamet, sağlık gibi konularda büyük problemlerle karşı karşıya kalmışlar, özellikle çocukların yoksun ve muhtaç duruma gelmesi, dönemin iktidarını bir çözüm üretmek durumunda bırakmıştır. Sosyal hizmet açısından Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde hayırsever

ve gönüllü kimselerin destekleriyle bir sosyal sorumluluk duygusu ile vakıf ve yardım müesseseleri oluşturulmuş ve belirli oranda çalışmalar yürütülmüştür. Ancak sunulan hizmetler bir noktada yetersiz kalınca kurumsal yapılanmalara ihtiyaç duyulmuş ve zamanın devlet yöneticileri de şartların gereksinimlerine uygun olarak devlet eliyle devlete ait kuruluşlarının açılmasını sağlamıştır. Dar'üleytamlar bu kuruluşların en önemlisi ve adından söz ettireni olarak ön plana çıkmaktadır. Dar'üleytamlar kimsesizlerin korunması, barınma hizmetinin verilmesi ve eğitim konularında hakların korunması gibi yararlılıklar sağlamıştır. Bu bağlamda Dar'üleytamların çalışma alanı ve faaliyetleri, korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bakım, koruma hizmeti, eğitim haklarının sağlanması, bir meslek sahibi olabilmelerinin önünün açılması gibi fırsatların tanınması açısından günümüz sosyal hizmet uygulamalarına rehberlik etmektedir. Son olarak, II. Abdulhamid büyük gayret gösterip kışla yapılanmasını andıran bir bakım ve eğitim kurumu tasarlayarak bu planı uygulamış, söz konu yapı, muhtaç çocukların bakım ve korunması yönünde Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan sistemin vücut bulmasına ve yerleşmesine yön vermiştir.

Ele alındığı üzere toplumsal varlık olan insana verilen değer sonucu, Osmanlı Devleti'nde, yaşanan dönemin toplumsal ve bireysel ihtiyaçları üzerine kurumlar oluşturulmuş ve bu kurumlar sistemli sosyal hizmet uygulamalarının temelini oluşturmuştur. Bu uygulamalar genel olarak ırk, nesep, dil, din, kültürel vb. unsurlar noktasında ayırım gözetilmeden yürütülmüştür. Fırsat eşitliği ilkesinden hareketle sosyal hizmetler hiçbir insanı bir diğerinden ayırt etmemiştir. Bu faaliyetlerin icrasında devletin çalışma ve yürütme becerisinin yanında, insanların bu çalışma ve gayretin farkında olması ve gereken hassasiyeti göstermesi oldukça önemlidir. Muhtaç kimselere sunulan hizmetlerin, ihtiyaç sahibi olmayan kişi ya da kişilerce suistimal edilmesinin önüne geçilmesi ve hizmetin ifasında maddi-manevi iyi durumda olan kişiler tarafından da toplumsal bir destek alınması çalışmaları güçlendirecektir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren sosyal hayatta insanlar arasında tesis edilmiş güven ortamının sağlanmış olması ve buna verilen önem, sosyal hizmet faaliyetlerinin güçlü bir şekilde devam etmesinin nedenlerinden biridir. Hulusa olarak, sosyal hizmet çalışmaları, devletin öncülüğünde ilerlerken niteliğini içinde bulunduğu toplumun insanından alır. Buradan referansla toplumsal varlık olan insanda öncelikli olarak yardımlaşma ve dayanışmanın önemine dair bilinç ve farkındalık oluşturabilmek en önemli unsurdur. Sosyal hizmet konusunda bu bilinci sağlamak hedefiyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı günümüzde birçok çalışma düzenlemektedir. Bakanlığın

hedeflerine uygun olarak yardıma muhtaç bireylerin ayrımının sağlıklı yapılması gerekmektedir. Bakanlık bünyesinde görev alan Sosyal Çalışmacıların toplumu bilinçlendirme faaliyetlerinde görev almaları mümkündür. Bununla birlikte Milli Eğitim başta olmak üzere ilgili diğer bakanlıklar ile temas halinde çalışmalar yapılarak sosyal hizmet bilincinin yerleşmesi noktasında sürdürülebilir faaliyetler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt 14, sayı 1 2003, p: 1-19.
- Akbaş, H. E. , Bozkurt, S. ve Yazıcı, K. (2018). Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi İle Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*. Eylül 2018 Özel Sayı, 165-202.
- Aslan, S. ve Erdem, R. (2017). Hastanelerin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017/2, Sayı:27, s.7-21.
- Aytekin, H. (2006), *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Birol, N. (2017). Abdülhamid Dönemi Hayır Kurumlarından Darülaceze'nin Yapımı Ve Halil Rifat Paşa'nın Çalışmaları, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 2017 (S.13) c.5 / s.33-53.
- Bulut, M, Kala E. M. Salık, M, Nar (2019). Sultan II. Abdülhamid Dönemi Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür – Eğitim, *Erkam Matbaası, Başakşehir/İstanbul*.
- Cebirbay, A. ve Işık, N. (2016). Osmanlı Dönemi'ne Ait Toplu Beslenme Sistemi Örneği: İmaretler. <https://www.researchgate.net/publication/303487923>.
- Cengiz, G. H. (2017). II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı, *OTAM*, 41 /Bahar 2017, 57-78.
- Dağ, A. (t.y.). Osmanlı Devletinde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel Unsurları. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmaları merkezi*, 1-10.
- Demirci Akyol, Esra (2013).Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları, *Sosyal Politika Çalışmaları* Yıl: 13 Sayı: 31 Temmuz-Aralık 2013.
- Duyan, V. (t.y.). Sosyal Hizmet Kuramları ve Yaklaşımları. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Notları, <https://docplayer.biz.tr/22257675-Unite-sosyal-hizmet-kuramlari-veyaklasimlari-icindekiler-hedefler-sistem-kurami-prof-dr-veli-duyan.html>.
- Eraslan, C. (2018). Fotoğraflarla Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sağlık Müesseseleri: Hastaneler, İstanbul 2018.

Ersoy, A. F. ve Dikici, E. (2018).Osmanlı Döneminde Sosyal Hizmet Faaliyetleri Yapan Bazı Kuruluşlar, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*,2018,53 (2) :576-594.

<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukumetdarbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>

http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm

<https://socialwelfare.library.vcu.edu/organizations/national-social-welfareassembly/>

<https://www.cswe.org/>

<https://www.socialworkers.org/>

Kamiloğlu, O. (2011). *Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Kapıcı, Z. H. (2012). *Yetimlere Yönelik Bir Eğitim Kurumu Darülhayr-İ Âli*, Doktora Tez, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kayseri.

Karataş, Z. (2015). Osmanlı Devleti’nde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015.

Karataşer, B. (2020). Darülaceze’nin Kuruluş Gelir Giderleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* Ağustos 2020, C. 15, S. 2, 793 – 810.

Karatay, A. (2007).*Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, Marmara Üniversitesi S.B.E. (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Özbek, N. (1999). II Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Ali, *Tarih ve Toplum*, sayı 182, p 10-20.

Özbek, N. (2002): Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet, *Toplum ve Bilim*, no. 92 (2002): 7-33.

Özbek, N. (2004). Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar Ve Meşruiyet 1876-1914, *İletişim Yayınları*, 5’inci Baskı, İstanbul, 2004.

Özbek, N. (2016), Osmanlı’dan Günümüze Darülaceze: Sosyal Politika Zihniyeti Ve Kent Yoksulluğunun Değişen Niteliği, *Sosyal Tarih*. S 52-64.

- Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 14. s. 103-121.
- Özkan, S. (2006). “Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 16. s. 211-229.
- Ramazanoğlu, M. G. (2008). 16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, 2008, s.333-344 333.
- Reçber, B. (2019). Sosyal Hizmetin Gelişiminde Türkiye’nin Konumu: Teorik Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 715-738.
- Selcık, O. ve Güzel, B. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı Ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46, 461-469.
- Semiz, Y. ve Kuş, R. (2004). Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 10 s. 275-295.
- Soydan, A. (t.y.). Darüşşafaka Tarihinden Kesitler. P. 249-268. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/953/10742>.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *AÜİFD XLVIII* (2007), sayı I, s. 1-46.
- Yıldırım, M. A. (2012). II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet Sanayi Mekteplerini Yeniden Yapılandırma Girişimleri: Vilayet Sanayi Mektepleri Tertibatı”. *Selçuk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. C. 31. S. 52. s. 133-170.
- Yıldırım, N. (1997), İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, *Darülaceze Vakfı Yayını*, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı : Hamit COŞKUN

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans : Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, 2019-2021.

Lisans : Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1995-1999.

İŞ DENEYİMİ

1999-2002 : Özel Bahçeli Koleji Tarih Öğretmeni
2002-2007 : Dört Yol Final Dershanesi Kurucu, Tarih Öğretmeni
2007-2011 : Osmaniye Tümay Dershanesi Kurucu, Tarih Öğretmeni
2012-2013 : Osmaniye Valiliği-Sosyal Etüd ve Proje Müdürü
2013-2014 : Osmaniye Valiliği- Şehit ve Gazi İşlemleri Şube Müdürü
2015-2016 : Osmaniye Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü İl Mdr Yrd.
2016-... : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürü

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNRTİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: Sultan II.Abdülhamid Döneminde Yapılan Sosyal Politika Uygulamaları

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 88 sayfalık kısmına ilişkin, 01/11/ 2011 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19 'dur.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30) X

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10) ☐

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Hamit COŞKUN

Öğrenci No: 1922510107

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı: Tezli

Statüsü: X Y.Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

Prof.Dr. Susran Erkan
EROĞLU

Arş.Gör. Yasin ÇAM